AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • 200.000 .TL.(KDV DAHİL) ISSN 1300-4158

İNSANCIL

• Mitoslar ve Aydın Sorumluluğu • Gönül Gözümüzde Üç Nokta; Bilinç Sansürü
• Neden Tartışırız? • Nasıl Bir Türk Felsefesi?
• İnsanî Değer Açısından Özgürlük Üstüne Bir Deneme • Descartes'in Doğa Anlayışı
•Ateş Hırsızları • Duyguculuğun Doruğu; Faruk Nafiz Çamlıbel

YIL: 7

SAYI: 80

HAZİRAN'97

İÇİNDEKİLER

CİHAN DURA — Mitoslar ve Aydın Sorumluluğu — 1
4 — (Şiir) HÜSEYİN TOPÇUGİL
H.TUĞRUL ATASOY — Gönül Gözümüzde Üç Nokta: Bilinç Sansürü — 5
7 — Neden Tartışırız? ÖMER NACİ SOYKAN
SEDAT UMRAN — Şiir — 10
11 — Nasıl Bir Türk Felsefesi MEHMET SABİT ÇALIŞKAN
BERRİN TAŞ — İnsani Değer Açısından Özgürlük Üstüne Bir Deneme — 15
17 — (Şiir) ABDULLAH ŞANAL
SİBEL ÖZBUDUN — Ateş Hırsızları — 18
20 — (Şiir) AYDIN ŞİMŞEK
MEDAR ATICI — Descartes'in Doğa Anlayışı — 21
25 — (Şiir) ÖZLEM GÖKÇEK
EMİLY DİCKİNSON — (Şiir) — 26
27 — Kriz, Bilim ve Felsefe MUSTAFA GÜNAY
AFŞAR TİMUÇİN — Duyguculuğun Doruğu: Faruk Nafiz Çamlıbel — 29
33 — Tolstoy'da Tarih Tarihte Tolstoy BÜLENT TOPBAŞ
BETÜL TARIMAN — (Şiir) — 37
38 — Fuzulî'nin Rind ile Zahit Adlı Eserinde GÜLNİHÂL KÜKEN
İBRAHİM AYDOĞAN — (Şiir) — 43
44 — (Şiir) ZİHNİ ANADOL
RUŞEN HAKKI — Günler/Kitaplar/Dergiler — 45
49 — (Şiir) ARZU K.AYÇİÇEK
OZAN YILMAZ — Anne, Babam Nerede? — 50
52 — (Şiir) AYHAN ERGÜN
İSMET ALICI — Yağmur Gel Altın Saçlı Kız — 53
55 — Söyleşi YILMAZ ELMAS
FAHRETTİN DEMİR — Öykü — 58
59 — (Şiir) SUNA ARAS
CENGİZ GÜNDOĞDU — Yıldız Güncesi — 60

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A4 kağıdın tek yüzüne çift aralıkla yazılması reca olunur

Sahibi ve Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Bilgiişlem Sorumlusu
CELAL ERGÜN

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Ofset Hazırlık
AJANS D
Tel: (0212) 528 64 64

ISSN 1300-4158

Kapak Tasarımı
İBRAHİM KARAKAŞ
Kapak Resmi
J.F. Millet (Hasat)
Baskı
Ilıcak Matbaası Tel: (0212) 880 40 75
Dağıtım
Bir-Yay

Adres : Mollafenari Sok. Nadir Han. No 40-42 Kat 5 Cağaloğlu/İSTANBUL Tel: 511 79 94 - 513 93 99

İlan Koşulları:
Arka Kapak (Renkli) 35 milyon TL. Arka kapak (iç) 25 milyon TL. İç sayfalar 15 milyon TL. Kutu ilan (5x5) cm. 3 milyon TL.

Abone olmak için PTT'den 666 043 no'lu posta çeki veya Yaşarbank-Bayrampaşa İstanbul 6002323-6 ve T.İş Bankası 9.Kısım Ataköy İstanbul 1137-38678 Berrin TAŞ adına 2.000.000TL yatırmanız yeterlidir. Avrupa 125 Mark T.İş Bankası 9.Kısım Ataköy İstanbul Döviz Hesabı 301 00.179 305

Mitoslar ve Aydın Sorumluluğu

Cihan DURA

Bundan yaklaşık beşbin yıl önce Güney Mezopotamya'da, Sümerler; büyük kentleri, ileri sulama sistemleri, artan tarım üretimleri, özgün dinsel mimarileri, yazıları ve sınai teknikleriyle görkemli bir uygarlık yarattılar. Günlük yaşamlarında bilinçlerine yansıyıp duran "Evren"i, duyularıyla algıladılar, onun hakkında zihinsel kurgular oluşturdular. Böylece gelecek kuşaklara "Bilinç-Dışı" üzerine "göreli gerçekler", örneğin mitoslar bıraktılar. Bunlardan biri de ünlü "Tufan Mitosu"dur.

Eğer Tufan Mitosu'nu bilinen içeriğiyle doğru sayarsak, onu bir nesnel gerçek olarak da kabul etmiş oluruz. Bu takdirde anlatımının -nesnel gerçek insan bilincinden bağımsız olduğundan- tek ve kendi içinde tutarlı olması gerekir. Bir toplumdan öbürüne, zaman ve uzama göre değişmemelidir. Nesnel gerçeğe uygunluğu kanıtlanabilmelidir (Bkz: Dura, 1997). Oysa Tufan Mitosu'nun farklı versiyonları, bunlar arasında çelişkiler vardır; daha da önemlisi, nesnel kanıtları yoktur.

M.Ö. 2900'larda bir "olay" meydana geldi. Bu olay bir nesnel gerçek olarak, Sümerlerin bilincine, kendisi nasılsa o şekilde yansımaya yöneldi, O tekti, kendi içinde tutarlıydı. Ne var ki Sümerler bu yansımadan bir göreli gerçek; sonraki kuşaklar da üzerinde değişiklikler yaparak, versiyonlarını oluşturdular. Bu görüş çok büyük bir olasılıkla nesnel gerçekten uzak, modern insanınkinden de çok farklı bir görüş olacaktı. Çünkü eski insanların bilimsel ve teknik birikimleri, bu nedenle de algılama ve muhakeme güçleri bugünkünden çok yetersizdi. Dolayısıyle karşılaştıkları nesnel gerçeği açıklama biçimleri; modern insanınkinden, yani "bilimsel açıklama"dan farklı olacaktı.

Sümer'den Kur'an'a, Tufan mitosunun ortak yapısı şöyledir: *"Tanrı(lar) yoldan çıkan insanları bir tufanla yoketmeye karar verir. Kendine bağlı bir kişiye felâketi bildirir. Tüm günahkâr insanları tufanla yok eder. İnançlı kişiyle yakınlarını ve her canlıdan birer çifti bir araçla (gemiyle) kurtarır."*

Tarih boyunca insan toplulukları; Sümerlerin "olay" hakkında oluşturduğu "Tufan" göreli gerçeğini, biri öbüründen alarak işlemiş, değişikliklere uğramıştır. Bir kuşaktan öbürüne, bir uygarlıktan başka bir uygarlığa, onun şu ya da bu olduğu sanılmış, hattâ şöyle veya böyle olması istenmiştir. Günümüzde ise Mitos; pozitif bilimlerin, o dönemlerle kıyaslanamayacak ölçüde güçlü ve duyarlı teknikleri önünde sınav vermektedir. Bugün biliyoruz ki öykü, Sümerlerden sonra Mezopotamya'ya egemen olan Sami kavimlerce sürdürülmüştür. Babilonya Tufan Mitosu, Sümerli biçimin bir uyarlamasından ibarettir. İran, Hind ve Yunan Tufan öyküleri Mezopotamya kökenlidir. Yunanistan'a İran ve Hindistan'dan yayılmıştır. Tektanrılı dinler aracılığıyla günümüze kadar ulaşmıştır: Kitabı Mukaddes'te ve Kur'an'da Sümerli köklerinden kopmamış olarak karşımıza çıkıyor.

Yaşanan "olay" hakkındaki sanılar; insan bilincinin ürünü olduğu için, birer göreli gerçekti. Bu sanılar, insan olduğu için vardılar; nesnel gerçek dışında, insan kafası ve elinde, kuşaktan kuşağa, toplumdan topluma değişegeldiler. Örneğin *"Tufan" kararını veren;* Sümer'de Tanrılar Meclisi, Akad-Babil'de tanrılar, Grek'te Baştanrı Zeus, İran'da Ahura Mazda, Hind'de Tanrı Brahma, Kitabı-ı Mukaddes'te Rab, Kur'an'da Allah'dır. *Karara yol açan neden;* Akad-Babil'de gürültü, Yunan'da günah, İran'da aşırı çoğalma, Kitab-ı Mukaddes'de kötülük, Kur'an'da peygambere başkaldırmadır. *Tufan'dan haberdar edilen kişi;* Sümer ve Akad-Babil'de kral, Yunan'da Prometheus'un oğlu, İran ve Hind'de ilk insan, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'da peygamberdir. *Kahramanın adı;* Sümer'de Ziusudra, Babil'de Utnapiştim, Grek'te Deukalion, İran'da Yima, Hind'de Manu, tektanrılı dinlerde Nuh'dur. Eski Ahit'te Tanrı "Tufan"ı bir daha tekrarlamayacağını, Kur'an'da ise gelecekte de yineleyebileceğini söyler. Bu liste uzatılabilir (Bkz. Caymaz, 1996).

İnsanlık bir yasa olarak, nesnel gerçeğe bir göreli gerçekten, bundan daha doğru görünen başka bir göreli gerçeğe atlayarak yaklaşmaya çalışır. Bu yasa "Tufan" için de geçerlidir: Örneğin Sümerler'in *"Tufan; tanrıların, insanın yaşam tohumlarını yoketme kararının bir sonucudur"* görüşü, bir göreli gerçektir. Buna karşılık arkeoloğun *"Tufan doğal bir sel felaketidir"* görüşü daha doğrusu görünen bir göreli gerçektir. Bununla birlikte *"Tufan; âlemlere bir ibret ve işarettir"* gibi bir göreli gerçek, kendisinden daha doğru görüneni bulunmasına karşın, varlığını sürdürebilir. Örneğin, günümüzde *"Su baskınlarının nedeni kar erimesi, erozyon gibi doğal olaylardır"* gerçeğinin yanısıra, *"Hayır, Allah'ın gazabıdır"* görüşü de ileri sürülebiliyor. Nitekim 1995'de Senirkent'te meydana gelen sel felaketini, RP İlçe Başkanı "fuhuş ve içki tüketiminin artmasıyla" açıklamıştır. Yeri

gelmişken belirtelim ki bundan 1400 yıl önce -bir bilgi olarak- ne "erozyon," ne de "erozyon/sel ilişkisi" kavramı vardı. Dolayısıyle o çağın insanları, görüşlerinde hoş görülebilir. Ya bugünkülere ne demeli?

İnsanoğlu; "Tufan" hakkındaki gerçeği ararken, duyuları ve aklından ne ölçüde yararlanırsa, onunla ilgili gerçeği de o ölçüde arama ve bulma çabası içinde demektir. Bu çaba geçmişte, bugünküne oranla çok zayıftı. Çünkü gerçeği aramak için, duyuların ve aklın birlikte ve belli bir düzen içinde kullanılması gerektiği bilinmiyordu. Ayrıca, gerçeği arama ve bulma istenci ne denli güçlü ise, gerçeğe yaklaşma şansı da o denli yüksektir. Geçmişte bu istenç de çok zayıftı. Çünkü beslenme, barınma, yaşamı sürdürme gereksinimlerinin önceliği, teknik gerilik, çeşitli korku ve baskılar; böyle bir istence yaşam hakkı tanımıyordu. Günümüzde, ekonomik gönenci yüksek, sanayileşmiş toplumlarda bu istenç çok güçlüdür. Ne yazık ki bizim de dahil olduğumuz kimi toplumlarda oldukça zayıftır.

"Tufan"ı yaşamış olan insanlar hakkında şunlar söylenebir: (1) Duyuları, karşılaştıkları "olay"ı aslına uygun algıladıkları ölçüde, duyumsal gerçekleri de nesnel gerçeğe yakın olacaktı. Bunu bir ölçüde sağladılar: Yaşadıkları olayı, yıkımı, kayıpları ve acıları tabletlere geçirdiler. Önemli ölçüde sağlayamadılar: Çünkü; birincisi, "ölçek yanılması" içindeydiler. İkincisi; hem duyuları güvenilir, hem de duyumsal gerçekleri sınıflandırılmış, tanımlanmış ve ölçülmüş değildi. (2) kullandıkları duyumsal gerçek birikimi yetersiz ve düzensiz olduğu için, rasyonel bilgi oluşturma güçleri de zayıf kaldı. Üstelik rasyonel bilgi oluşturmanın yöntemlerini de bilmiyorlardı. Geriye "basit muhakeme", dedüktif yanılmalar ve düşgücü kalıyordu. (3) Sonuç olarak rasyonel gerçekleri, nesnel gerçekten uzak bir içerik kazanmaya mahkûmdu.

İnsanlık; nesnel gerçeği, duyumsal bilgilerden rasyonel bilgilere yükselerek, duyumlarını akıl yeteneğiyle işleyerek araya gelmiştir. Kuşaklar boyunca, bir göreli gerçekten, daha doğru olan başka bir göreli gerçeğe geçmiştir. Ancak bu geçiş birçok göreli gerçekte olduğu gibi, "Tufan" görüşünde de sürekli değildir; aksine kesintilidir. Tufan Mitosu'ndan "sel baskını teorisi"ne geçiş, yüzyıllar almıştır. eğer bugün, daha yeni olan ikinci görüş yandaş buluyorsa, nedeni; bunun öncekinden daha doğru (nesnel gerçeğe daha yakın) olduğuna dair kanıtlar ileri sürülebilmesidir.

Tufan Mitosu döneminde, gerçeği bulma sürecinin iki temel tekniğine rastlayamıyoruz: (a) "Tufan"ı yaşayanlar, salt gerçeği bulmak tutkusuyla duyularını "olay"a yöneltmediler; dolayısıyle gözleme dayalı bir muhakeme yapmaları olanaklı değildi. O halde başvurabilecekleri tek yol, zihinsel kurgu ve düşgücüydü. (b) Sonra gelenler ise kendilerine aktarılan göreli gerçek karşısında kuşkucu ve eleştirici olmadılar. Mitos'u, tartışmasız doğru kabul ettiler. Kimileri de onda çok etkili bir "politik silah" keşfettiler: Onu dogmalaştırarak, toplumu düzenleme, yönetme ya da çıkar aracı olarak kullandılar. Modern insansa L.Woolley, A.Poebel, J.Campbell, F.Challaye, M.Mallowan gibi bilim adamlarının araştırmaları sayesinde- bu görüşü eleştiriyor; ondan doğru (nesnel gerçeğe daha yakın) olan -bulunmuş ya da henüz bulunmamış- başka bir göreli gerçeğin var olabileceğini kabul ediyor.

Nesnel gerçek hakkındaki bütün bilgilerimiz duyu ve akıl kökenli olduğuna göre, Tufan Mitosu adıyla tanınan bilgiler, elde nesnel gerçeğe uygun olduklarını gösteren yeterli kanıt olmadıkları sürece, göreli gerçeklerdi. Bu "kanıt arama yöntemi" binlerce yıldır hemen hiç bilinmeyen, dolayısıyle kullanılmayan bir yöntemdi. Eğer şurada burada bir-iki "uyumsuz" ses çıkarsa, onlar da lânetleniyor ve susturuluyordu. Bizim de dahil olduğumuz kimi toplumlarda bu zorbalık günümüzde de sürüyor.

Oysa, her göreli gerçekte olduğu gibi, "Tufan" hakkındaki gerçeği bulmanın ölçütü de, onunla ilgili görüşün, nesnel gerçeğin aynı olduğunu gösteren yeterli kanıtın varlığıdır. Örneğin "*Tufan doğal bir sel felaketidir*" bilimsel önermesi bir göreli gerçektir. Ancak hakkında kanıtlar da gösterildiğinden, nesnel gerçeğe daha yakın olma olasılığı vardır. Böylece insanlık "*Tufan, inkârcılara Allah'dan bir uyarıdır*" göreli gerçeğinden, "*Tufan doğal bir sel felaketidir*" göreli gerçeğine geçmiştir. Bu son görüşün bilimsel kanıtlara dayandığı için, nesnel gerçeğe daha yakın olduğu kabul edilebilir.

Doğrudan kanıtlar şunlardır (Caymaz, 1996): (1) Arkeologlara göre Mezopotamya'nın topoğrafik yapısı büyük su baskınlarına elverişlidir. Eski çağlardan beri, çok sayıda sel felaketine uğrayan bir bölgedir. (2) Mezopotanya'da bazı yerleşim birimlerinde, Fırat ırmağından kaynaklanan büyük su baskınlarına işaret eden arkeolojik izlere rastlanmıştır. (3) Mezopotamya Tufan mitoslarında yer alan kimi adlar, aynı zamanda tarihsel kişilere aittir. (4) Arkeolojik buluntulara göre, M.Ö. 29. yüzyılda Sümer kentleri Uruk ve Şuruppak'ta büyük sel felaketleri olmuştur. Tufan kahramanı Ziusudra o sırada Şuruppak kralıdır. (5) Bilimsel veriler gösteriyor ki Mezopotamya'da iki-üç kenti içine alan bir felaketten söz edilebilir; ama tüm Mezopotamya'yı, hele hele bütün dünyayı kapsayan bir felaketten kesinlikle söz edilemez.

Mitos'u eleştirici nitelikte kanıtlar şunlardır: (a) R.Cooper'a göre "Tevrat'taki ölçülerle yapılan Nuh'un gemisinin o kadar yolcu, hayvan ve bunlara aylarca yetecek besini taşıması olanaksızdır. Ayrıca gemide tek pencere, o da kapalı olduğundan bunca canlı havasız yaşayamazdı. Öyleyse Tufan bilgisi, bir Tanrı bildirisi

değildir" (Çığ, 1995: 55). Bence şu kanıtlar da ileri sürülebilir (b) Tufan kahramanının, sayıları yüzbinleri bulan, kimileri ayrı ayrı kıtalarda yaşayan hayvan türlerinden birer çifti, bütün dünyayı dolaşarak toplayıp getirmesi olacak şey midir? Kendiliklerinden geldiyseler, bu nasıl olur ve ne kadar zaman alır? Kimi alabildiğine küçük, kimi büyük olan bu hayvanlar nasıl getirildi, nasıl korundu, bir arada nasıl tutuldu? Ayrı ayrı nasıl beslendi? (c) Her hayvan türünden bir çift kurtarıldığına göre, yok edilenlerin suçu neydi? (d) Suda yaşayan hayvanlar gemide nasıl korundu? Eğer bunlar gemiye alınmadıysalar, o zaman da "bütün canlıların yok edildiği" bildirisi yanlış olmaz mı? (e) Sümerler "ölçek yanılması" içindeydiler: Yaşadıkları bölgeyi, bütün dünya; kendilerini de bütün insanlık sanıyorlardı.

Birçok göreli gerçek gibi Tufan mitosu da bir tabuya, insanları korkutma ve onlara baş eğdirme aracına dönüşmüş; bir takım güçlerin kalkanı, siyasal egemenliklerin, kişisel çıkarların dayanağı olmuştur. Bu savın ilk akla gelen kanıtları şunlardır: (1) Mitos; Sümerlerden Araplara uzayan çizgide, kral listelerinden destanlara, sonra da dinsel metinlere geçmiştir. (2) Tufan kararı başlangıçta Tanrı'nın isteğiyle alınırken; son metin olan Kur'an'da, bir insansal otoritenin, "peygamber"in talebi üzerine alınmaktadır. (3) Kararın gerekçesi Sümerler'de insanların gürültüsü iken, Kur'an'da Resul Nuh'a karşı çıkmalarıdır. (4) Kur'an'da "Tufan"ın gelecekte de yineleceği belirtilmektedir. Bu tehdit önceki metinlerde yoktur. (5) Kur'an'da -Tevrat'ta söylenin aksine- Nuh'un karısı ve bir oğlu gemiye alınmaz. Böylece otoriteye bağlılığın, insansal bağlardan önde geldiği vurgulanır. (6) Kur'an'da "Tufan"dan kurtulanlar "yönetici" yapılır. Bu ödüllendirme, öykünün önceki versiyonlarında yer almaz.

Gerçek arayışında tutarlı ve içtenlikli olma koşulu, Tufan Mitosu için de geçerlidir. Başka bir deyişle bu alanda da gerçeği aramak, nesnel gerçeğe olabildiğince yaklaşmak zorundayız. Unutmamak gerekir ki, kaynağı ne olursa olsun, benimsenip savunulan her görüş -nesnel gerçekle çakıştığı kanıtlanmadığı sürece- bir göreli gerçektir. Çoğu dinsel söylenceler gibi Tufan mitosu da bu koşulu yerine getiremiyor. Aksine, "Tufan" hakkındaki yeni göreli gerçekler, Mitos'tan daha doğru görünüyor. Böyle olunca, Tufan Mitosu karşısında aydınların; en azından eletirici bir tutum takınma dürüstlüğünü gösterebilmeleri gerekir. Sonuçta düş kırıklığına uğrayabilir, kendilerini boşlukta ve yalnız hissedebilir, hattâ rahatlıklarından bir şeyler yitirebilirler. Ancak gerçeğe ulaşmanın, insan olmanın hele hele aydın olmanın bedelidir bu!.. Aydın kendi kendini ve başkalarını aldatmaz. Bilir ki nesnel gerçek, insandan bağımsızdır. Onun iyisi ya da kötüsü olmaz.

Bu tutumu doğal olarak, bilim kaynaklı bile olsa, yeni göreli gerçekler karşısında da sergilemek zorundayız. Nitekim Amerikalı W.C. Pittman ve W. Ryan'ın ileri sürdüğü başka bir görüşe göre, Büyük Tufan Karadeniz'de gerçekleşti. Son buzul çağında Karadeniz düşük düzeyli, bugünkünden 100 bin km kare daha küçük bir iç denizdi. Kıyı bölgelerinde insanlık taş devrinden kurtulmak üzeredir ve ilk tarım dönemi başlamıştır. Bu devrin sonunda -7000 yıl kadar önce- buzullar eridikçe, dünya deniz düzeyi yükselmeye başladı. Akdeniz ve Marmara yoluyla, Boğaz'ın kuzeyindeki barajı aşan sular; günde 50-100 km küp hız ve Niyagara Şelalesi'nin 400 katı bir güçle, 65 m. aşağıdaki Karadeniz'i doldurmaya başladı. Kopan gümbürtü, su buharı ve sis; fokurdayan denizi ve yerleşim alanlarını kapladı. Deniz günde 15-30 cm., sonuçta 65 m. yükseldi. Suların bindirmesiyle, kıyılar 100 km. kadar deniz altında kaldı. Karadeniz yüzde 30 oranında büyüdü. Neolitik yerleşim merkezlerinden Avrupa içlerine, Mezopotamya'ya doğru 200 yıl süren büyük bir göç başladı. Oralarda nehir ve göl kenarlarına, deltalara yerleşen göçmenler, kültürlerinde Tufan Efsanesini de getirdiler. 25 yıllık bir çalışmanın ürünü olan bu teori, deniz dibi araştırmalarından elde edilen güçlü kanıtlara dayanmaktadır (Bkz.: Bursalı, 1997). Bu görüş, nesnel gerçeğe belki öncekinden daha yakındır. Eğer böyle ise, o takdirde Tufan Mitosu'nu Sümerler'in de başka toplumlardan alıp işledikleri sonucu çıkıyor.

O zaman "Tufan" hakkındaki üç göreli gerçek, nesnel gerçeğe yakınlık derecelerine göre şöyle sıraya dizilebilir: *"Tufan; Allah'ın gazabı ve insanlara bir ibrettir / Tufan Mezopotamya'da meydana gelen bir sel felaketidir / Tufan, Karadeniz'in yükselmesiyle meydana gelen doğal bir felakettir."*

Aydın böyledir işte... En doğru görünen "görüşler" karşısında bile, eleştirme ve araştırmaya, gözleme ve düşünmeye ara vermez. Bunun ilk büyük ödülü gerçeği bulmanın -ya da en azından ona yaklaşmanın- o benzersiz mutluluğudur; insanlığın en seçkin üyeleri olan "bilim kahramanları" kafilesine katılma ayrıcalığıdır.

Asıl mutluluğu da, her bakımdan borçlu bulunduğu topluma insanca yaşamanın yolunu açtığı için tadar. Bu, ya insanlık ölçeğinde ya da belli bir toplum ölçeğinde olabilir. İkinci halde, ileri toplumlar; Evren'in herhangi bir alanındaki nesnel gerçeğe ne ölçüde yakınsa, kendi toplumu da aynı ölçüde yakın olmalıdır. Bu yakınlığı aydın sağlar. İleri toplumlarda nesnel gerçeğe daha yakın bir görüş benimsenmişken, kendi toplumunda yanlışlığı kanıtlanmış bir görüşün savunulması geriliktir, insan olmaya yakışmayan bir tutumdur. Bilir ki bundan, herkesten önce kendisi sorumludur.

Dahası, bireyin ve toplumun, yaşamı kolaylaştırma ve gönenci artırma derecesi nesnel gerçekleri bilme derecesine bağlıdır. Bu performansın önündeki başlıca

engeller de geçmişten kalan, Tufan Mitosu gibi nesnel gerçekten uzaklığına ilişkin kanıtlar bulunan, çelişkilerle dolu efsaneler, göreli gerçeklerdir. Çünkü bu tür görüşler; insanları korkak, gevşek, kaderci, düşünmez, görmez ve sormaz yapar. Oysa, birey ve toplum olarak daha iyi bir yaşam düzeyine kavuşmamız; onlar hakkındaki gerçekleri arama, öğrenme ve uygulama çabamıza bağlıdır. Çünkü bilgilerimizi, ancak nesnellikleri ölçüsünde teknolojileri dönüştürebiliriz.

Bir aydının ahlâkça yükselmesi de aynı tutuma bağlıdır. Çünkü iyi ahlâk bilgi ve özgürlük ister. Yalnız nesnel gerçeği arayanlar ki bu iki koşulu yerine getirebilir. Eylemlerini bu bilgilere dayandırdıkça ahlâkça da yükselirler.

Dinler; "birey ile Tanrı düşüncesi" arasında özel bir bağ olarak kalmadıkça, bilimsel görüşlerle gittikçe daha fazla çatışacaktır. Tarihte bu bağın ötesinde bir içerik kazanmış olmaları; bilimsel düşünce ve araştırma tekniklerinin çok geç olgunlaşıp pek az insan tarafından benimsenmesinden ve bu içeriğin bir "politik silah" olarak kullanılmaya elverişli bulunmasından kaynaklanır. Doğal olarak "Tufan" hakkındaki bilimsel açıklamalar da, gelenekçi çevrelerin tedirginliği ve düşmanlığıyla karşılaşmaktadır. Aynı karşı çıkış; pek çok bilimsel görüşün, örneğin geçmişte Copernic-Kepler-Galilei'nin "güneş merkezli evren sistemi"nin, çağımızda Darwin'in evrim teorisinin de başına gelmiştir. Osmanlılar'da *"Evrende doğa kanunları üzerinde olay yoktur"* diyen Abdurrahman Hoca (XVI. yy), zındıklıkla suçlanarak idam edilmiştir. Skolastik cephenin, Atatürk'e ve 1923 Aydınlanması'na karşı beslediği düşmanlık da aynı etmenlerle açıklanabilir.

Görülüyor ki insanlığın gerçeğe doğru yürüyüşü; aydınların, "göreli" nitelikteki yaygın ve egemen görüşlerle mücadele etmesine, bu uğurda her türlü özveriye katlanmasına bağlıdır. Eğer biz de ulusumuzun, bu tarihsel yürüyüşün ürünlerinden yararlanmasına katkıda bulunmak istiyorsak, eğer ahlâklı isek, bulunduğumuz ya da öğrendiğimiz yeni gerçekleri yaymaktan asla çekinmemeliyiz.

Kaynaklar:

Bursalı, Orhan, *"Tufan Karadeniz'de mi Yaşandı?"* Cumhuriyet Bilim Teknik, s.519, 1 Mart 1997, ss. 6-7

Caymaz, Tayfun, *"Tufan Mitosu"*, Bilim ve Ütopya, S.25, Temmuz 1996, ss. 8-19

Çığ, Muazzez *İlmiye, Kur'an İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki kökenleri*, Kaynak yayınları, Kasım 1995, İst., 88 s.

Dura, Cihan, *"Gerçek Kavramı, Gerçek Arayışı ve Ahlâk Üzerine"*, İnsancıl, S.78, Nisan 1997, ss. 5-7

Solmayan Gülü Yüreklerin

Turan Dursun'lara

İki dilim ışıkla heybemde
çıkıyorum yola
Irmaklar geçiyor kaşlarımın arasından
Fırat'ın bir salı yüreğim
Ağrı'nın kır çiçeklerinde
çoğalıyor ellerim

Bir küheylanım uzun yol koşucusu
Buram buram toprak kokusu yelelerimde
Ağaçlar devriliyor soluğumdan
İçi boş, meyvesiz, kuşsuz
tüm eski zaman ağaçları

Dikiyorum usun fidelerini
İlkyaz bahçelerine sonsuzluğun
Nesimi'yim, Hallacı Mansur

Çarkı döndüren bulanık sular
Taşa tuttular düşlerimi
Kırdılar şıvgınlarımı
erken yürüyen
Düştü toprağa kesik başım
dölyatağından yüzyılların

Söz pınarıyım
Her mevsim çiçek açan
Solmayan gül yüreklerde

Hüseyin TOPÇUGİL

Gönül Gözümüzde Üç Nokta; Bilinç Sansürü

H. Tuğrul ATASOY

Göz görmezse gönül katlanır derler, nice zulmü yalanı yanlışı gören gözler olana bitene nasıl katlanıyor yoksa bir perde mi var ki bunca olanı gözler görmüyor. Bana öyle geliyor ki göz gönül bağlantısının koptuğu bir çağın yetimleriyiz biz. Göz görecek ki gönül kah coşacak kah kan ağlayacak. Ama gördüğümüzü değil gerekeni görür olduk. Görsek bile körüz artık. Olanı görmeyen efendilerinin istediği yalanları gören insanlar olarak gönlümüz herşeye katlanır oldu. Görmek öyle tanrı vergisi bir yetenek değil görmek için emek sarfetmek görmeyi öğrenmek gerek. Bir nesneyi gayri ihtiyari görürüz dikkatimizi çekerse ona bakarız ama onu görmeyi bilmiyor isek bakmamız bile onu görmemize yetmez. Demek o ki görmek birazda gönül işi. Sıradan bir insan bir çiçeği görür bir botanikçi ya da bir bahçıvan çiçeğe bakar ama bir yetkin şair gerçekten o çiçeği önce görür sonra bakar sonra kastettiğim anlamı ile görür öyle ki çiçeği gönlünde görür ve dizelerinde çiçek görülür hale gelir. Bakmak yalnızca daha iyi görme çabasıdır görmeyen insan bakamaz. Çocukken güvercinlerini dile gibi seven gönlü onlarla göklere kanat açan bir arkadaşım vardı. Uçsuz bucaksız maviliklerin içinde zar zor seçilen siyah noktacıkların güvercin olup olmadığını güvercin ise rengini paçalı olup olmadığını ve en önemlisi kendisine ait olup olmadığını şaşmaz bir kesinlikle söylerdi. Bu, güvercinleri bu kadar sevemeyen hiç bir kuş bilimcisinin çıplak gözle yapamayacağı bir şey. Buna yalnızca yılların eğitimi ile oluşan algıda seçicilik deyip geçemezsiniz. Kuşları ile gönül bağı olmayanın eğitimi bir asır da sürse bu anlattığım şeyi beceremez. Çocukluktan itibaren bizlere neye bakmamız neyi görmemiz gerektiği ve gördüklerimizden hangilerini dikkate alacağımız öğretilir. Bir şeyleri görür sever sonra o şeyi ve çevresindekileri daha iyi görür daha çok severiz. Zamanla görmeyi yalnızca görmeyi değil göre göre genişleyen gönlümüzün isteği ve beğenisi ile daha net görmeyi öğreniriz. Eğer ufkumuz genişlemez yalnızca bir-iki kaynaktan ilk neleri görmemiz gerektiğini öğrenir ve yalnızca o ilk verilerle şekillenen gönlümüzün dar seçiciliği ve beğenisi ile görmeye devam edersek bir süre sonra kaba anlamı ile gören aslında görmeyen bireyler olur çıkarız. Çevremiz tüm dünyaya yalnızca bir inanç ya da bir dünya görüşü ile bakan ve burnunun dibinde olup bitenleri görmeyen yığınlarla dolu değil mi. Canları değil camları görenler yananları değil yalanları görenler soyanları değil yazanları görenler gibi. Kendi gördüğü ile tüm görenleri yargılayan başkalarınında görebileceğini yadsıyan anlamaya çalışmayan yalnızca yargılayan kendisinin nasıl görüldüğünü göremeyen insanlar.

Bir buzlu camdan yapılmış küre içinden bakarız dünyaya. Önce ana baba sonra çocukluk çevresi sonra okul sonra iş çevresi hep neyi göreceğimizi, gördüklerimizden hangilerini sevip benimseyeceğimizi öğretir bize. Bu şartlar dahilinde kimsenin şansı kimse ile eşit değil. Bir şekilde bu ömür boyu süren zorunlu eğitimin dışına çıkanlarımız olur. Baskı, serbestlik, bir güzel insan ya da bir güzel kitap bir acı olay ya da bir başka cam fanus ile çarpışma bir küçük delik açar fanusda korkmaz üstüne gidilirse yavaş yavaş parçalanır kişiyi saran buzlu cam. Daha çok görür daha hızla görmeyi ve gördüklerini sevmeyi öğrenir gönlü gün gelir her açıdan görmeyi öğrenir. Çoğu zaman bir ömür yetmez kimi zaman da bir başına bu yükü taşımaya bir gönül yetmez. Ama ister ömrü yetsin ister yetmesin bu yolda yürüyen kişi nice şanssız insanın buzlu camında bir delik açar gönül gözü görsün diye. Başka bir deyiş ile boş bakmayı yalın algılamayı ve o karmaşık bütünü her yönü ile ve gönül gözü ile görmeyi öğrenmek.

Bir karabaş çoban köpeğini hiç bir yardımcı ses aleti ile kandıramazsınız çünkü o ne duyması gerektiğini öğrenir kafasında kurt ya da yabancı insan sesi ile ilgili bir sürü safsata yoktur. Yalnızca duyar her zerresi ile duyar. Evinizdeki kediciğe yaptığı sevimli bir yaramazlık için istediğiniz kadar ciddi pozlara bürünüp kızın bakalım size aldıracak mı. Yüzünüze şaşkın şaşkın bakar sesinize kulak kabartır ve aslında kızmadığınızı anlar kendi yaramazlığına döner. Onun için maskeler münafık ses tonları vb yoktur o yüzün arkasındaki gerçek yüzü görür değişen ses tonunun altındaki gerçek ses tonunu işitir. Her zeki erişkin hayvan bir insanın kendini sevip sevmediğini çok kısa sürede anlar hem de nere-

deyse şaşmaz bir kesinlikle. Bir tilki ya da kurdu tuzakla öldürüğünüz yerde bir daha ölen hayvanın diğer bir hemcinsini öldüremezsiniz çünkü ölenin hemcinsleri orada ölümü ve vahşeti görürler ya biz insanlar aynı coğrafyada 25 yıl ara ile iki dünya savaşına kaç milyon insanı kurban ettik. Bununla da kalmıyor bir üçüncüsü olursa tüm dünya yok olsun elimizden geleni ardımıza koymuyoruz. O aptal bulduğumuz canlılar bir tuzağa bir kez düşer ve şayet kurtulur iseler bu son olur bir daha asla o tuzağa düşmezler ama biz çok zeki insanlar aynı dekad içinde aynı soyguncuya veya bankere defalarca para kaptırabiliyor aynı politikacıya defalarca oy verebiliyoruz. Biz zeki büyükler ise hep şu imaj sahibi mevki sahibi para sahibi bize karşı kibar tiplerden kazık yeriz. Yüzünden yalancılığı ve yapmacıklığı aksa bile bunları görmek yerine adının önündeki sıfatları giyimini kuşamını abartılı nezaketini saat markasını araba markasını tahsilini soyunu sopunu vb. görür ve kazığı bilmem kaçıncı kez yiyip hayret bir şekilde kendi kendimize böyle bir insan bana nasıl.kazık atar diye sık sık düşünür dururuz. Küçük bir açıklama yapmak istiyorum bir uyaran uyarıyı alan duyu organımıza ulaşır bu salt görüntüdür sonra ilgili merkeze aktarılır yardımcı merkezler tarafından yorumlanır ve bir algı yani kabaca duyulan şey hakkında bütünsel bir fikir oluşur bu algıda yanılsamalar değişik zamanlarda aynı cismi değişik algılamalar olabilir. Yani gözü ele alırsak gözümüz ile bir yüzü uygun ışık şartlarında görürüz bu görüntü beyinde görme merkezinde yardımcı görsel hafıza merkezlerinin yardımı ile birisinin -tanıdık ise- yüzü olarak algılanır. Buraya kadar ve bundan sonra görmek olarak ben bu yüzü görmeyi sonra onu birisinin yüzü olarak algılamayı kastetmiyorum. Üçüncü basamak bu yüzü ve o yüzün sahibini -o an ki üzüntü sevinç acı samimiyet vb. ile birlikte- bir bütün olarak değerlendirmeyi gerçek anlamda "görmek" şeklinde anlıyorum. Bir file önden arkadan ve yandan bakın aslında ne görürüz arkadan baktığımızda kocaman bir popo iki sütun bir de kuyruk görürüz bu gördüklerimiz bir fil anlamına gelmez ama bir fil gördüğümüzü söyleriz. Fili parçaları birleştirip fil olarak görmez isek çok sorun değil çünkü muhtemelen arada bir parmaklık vardır. Ama ya burnumuzun dibinde hortlayan sonu ırkçılığa varan aşırı milliyetçilik akımlarını parçaları bütün haline getirip özünü göremez isek!... Bütünü görmek bilincimizin doğru çalışması ile olanaklıdır. Bilincimizi kimlerin ve nelerin işler hale getirdiği önemli. **Robert E. Ornstein'in *Yeni Bir Psikoloji*** adlı kitabının 49. sayfasında şunları okuyoruz: "Duyularımızın ve merkezi sinir sistemimizin fizyolojisi, temelde kişisel olarak inşaa etmiş olduğumuz dünyanın özelliklerini belirler. Bununla birlikte algılamalarımız üzerinde daha ileri kısıtlamalarımız vardır. Biz kişisel dünyalarında an be an değişmeler olan özneleriz: her birimizin kişisel bir tarihi vardır ve bilinci kısmen programlayabilen bir eğitim görürüz (okul eğitimi, iş, özel ilgi eğitimleri vb). Dahası, verili bir kültürün içinde hepimiz, aynı kültür organizasyonuna ve ortak bir dile sahip oluşumuzun getirdiği -bilinçsiz- bir dizi önkabulü paylaşırız." İnsan olan insan bir güçsüze yapılan zulmün aslında tüm insanlığa yapıldığını görür ahında tüm acı çekenlerin feryadı vardır.

Daha somut olarak bir insanı acı çekerken ya da çok mutlu bir halde görmek için yalnızca gözlerin sağlam olması ve gözlerden görme merkezine giden yolların da sağlam olması yeterli değil. Kısacası tamamen objektif bir süreç değil. Bilincimiz genetik, fiziksel, sosyal ve kültürel dış ve iç etkenlerle kendini yapılandırır ve bu etkenler de süreç içinde ona kalıcı sansür mekanizmaları ekler. Bilincimizin sansür ve algılanan şeye yeniden biçim verme sistemlerini oluştururken en çok etkilendiği iki etken sosyal çevre ve kültürdür. **Edgar Morin *Kaybolmuş Paradigma: İnsan Doğası*** adlı kitabında şu yorumlarda bulunuyor; "Beyindeki hiç bir düzenek dış teşvikleri iç teşviklerden ayırmaya izin verici nitelikte değildir. Yani rüya, uyanıklıktan; hayal görme, algıdan; imgesel, gerçekten öznel, nesnelden ayrılamamaktadır. Zihne ulaşan mesajlardan hiçbir, kendiliğinden ikircikliğinden kurtulamaz. İkirciklerin zihin tarafından çözülmesi, ancak aynı anda çevresel denetime ve korteks (hafıza, mantık) başvurarak başarılabilir. Böylesine bir sağlama hemen olmaz çünkü rüyada bile çevre direnmekte hafıza konuşmaktadır. Bir sağlama süresi zorunludur, yani son kertede cevabı veren uygulamadır. Yani ortak bilgi (kültür) içinde sonuçları depolanan uygulama... Her halükarda, beyin ile olgusal dünya arasında karar verilemezin çatlağı, bir ikircikli alanı bulunmakta ve buraya inançlar çiftler ruhlar tanrılar büyüler ve onların mirasçıları olan akılleştirici teoriler doldurmaktadır. Fakat sapiense (insana) özgün olan aynı zamanda ruhların tanrıların varlığından kuşku duymak kelimelerle nesneleri ayırmak, dünya sanki anlama yeteneğimize şeffafmış gibi onun üzerine kapanan teorileri tartışmaktır da... Sapiens bu çatlağı sürekli olarak mitoloji ve ideoloji ile kapatmakta ama sürekli olarak birileri biryerlerde bu çatlağı yeniden açmaktadır. Bu kararsızlık bilgilenme olanağını hem tamamen sınırlayan hem de belirsiz bir şekilde açan niteliktedir... syf. 100" Biz bu imkanlardan hangisini daha çok kullanıyoruz artık biz değil bizim yerimize medya görüyor ve çatlağı ölümümüze sahibinin yeni mitolojisi ve hiçlik ideolojisi ile o dolduruyor o medya ki en korkunç mitoloji canavarından daha korkunç en karanlık ideolojiden daha acımasız. Hacı Bektaş yıllar evvelinden kulağımızı çekip "Göze nur gönülden gelir" dememiş boşuna...

Neden Tartışırız?*

Ömer Naci SOYKAN

Hangi nedenler, bizi bir tartışmaya sürükler? Tartışmadan vazgeçebilir miyiz, vazgeçmeli miyiz? Kaç türlü tartışma vardır? Her tür tartışmanın kaynaklandığı ortak bir tabandan söz edilebilir mi? Tartışmanın sorunsal yanı nerededir? Sağlıklı bir tartışma nasıl yapılır? Bir tartışma mantığı var mı? Tartışma nasıl başlıyor, nasıl gelişiyor ve nasıl sonuçlanıyor ya da sonuçlanmıyor? Sağlıksız bir tartışma, her zaman bilgi ve yöntem yoksunluğundan mı ileri gelir yoksa bazan işin içinde ard niyetler vardır da ondan mı? Bir "tartışma patolojisi" nasıl yapılır?

Her biri ayrı bir araştırma konusu olabilecek bu soruların tümünü birden yanıtlamak olası değil. Ama dikkat edilirse, soruların kendilerinde yanıtları için bazı ipuçlarının bulunduğu ayrımlanabilir. Biz burada bu ipuçlarını, gündeme yeni sorular da getirerek biraz daha açmaya çalışacağız.

Tartışma nedenlerini her bir tartışma için tek tek belirleme ve böylece bir sınıflandırma yapma olanaklı olmasa da böyle bir şey bir başka tarzda gerçekleştirilebilir. Örneğin "psikolojik-", "ideolojik-", "dinsel-", "sanatsal-", "bilimsel-", "felsefi-" diye adlandırılabilecek bu nedenler yoluyla tartışma alanlarının bir sınıflaması yapılabilir. Ama bu bizim amacımız değil.

Yüzyılımızın ilk iki çeyreğinde felsefe çevrelerinde egemen olan görüş, felsefe tarihi boyunca sonu gelmeyen metafizik tartışmaların dilin belirsiz, kaypak kullanımından ileri geldiğini savunuyordu. Bu nedenle felsefenin ödevi, dilin kapalılığını açmak, onu aydınlatmak olmalıydı. Örneğin Wittgenstein, felsefenin amacı bilgi veren önermeler ortaya koymak değildir, bu bilimin işidir, felsefe önermeleri açık kılma etkinliğidir diyordu. Bunun için, önce kendisi açık olan ideal bir dile gerek vardır. Bu amaçla hiçbir belirsizlik ve yanlış anlamaya izin vermeyen salt biçimsel diller oluşturuldu. Adına ilkin "biçimsel-" veya "simgesel mantık", şimdilerde ise yalnızca "mantık" denilen bu dil, her ne kadar başka alanlarda işe yaradıysa da asıl derde derman olamadı. Metafizikten yine vazgeçilmedi. Dile bağlanan umutlar, yaşamın diğer alanlarnıda da örneğin "Sözlüklerden sömürü sözcüğünü kaldırırsak sömürü de ortadan kalkar." savsözünde olduğu gibi çeşitli biçimlerde dile getirildi. Ama ne sömürü sözcüğü sözlüklerden çıkarılabildi ne de sözcüğün adlandırdığı gerçeklik durumu ortadan kaldırılabildi. Sonunda sorunun yalnızca bir sözcük ve dil sorunu olmadığı anlaşıldı. Gerçi bunu işin daha başında ayrımlayanlar da vardı. Ama kuşkusuz felsefede olsun, diğer alanlarda olsun yapılan tartışmalarda kullanılan dilin önemi, kavramların açık seçik ortaya konma çabası bir yana bırakılmış değildir. Dil gerçi tartışmada araçtır: ama bu araç belli ölçülerde tartışmanın kendisini de belirler.

Tartışma ilkin bir şeyi savlamayı gerektirir. Sav ortaya bir şey koymaktır, bir şeyi öne sürmektir. Sav, bir yineleme ve bir eşitlik cümlesi tarzında olmaz. Örneğin "A, A'dır.", "2+2=4" biçimindeki cümleler tartışma başlatan birer sav değildirler. Matematiksel-mantıksal dillerin felsefedeki tartışmaların çözümünde neden bir işe yaramadığı burada görülmelidir. Bu diller tartışmayı çözmez; çünkü her şeyden önce onu başlatmazlar bile. Tartışmanın çözümlenmesi için ilkin başlanması gerekir. Sav bir karşı savı çağırır, tartışma başlar. Karşı savın çağırılması, savda dile getirilen şey üstüne bir uzlaşımın hiç değilse ilk bakışta henüz görülmemiş olmasıdır. Tartışma en az iki kişiyle yapılır. Tartışanlardır bunlar. Sav ve karşı sav da tartışılan. Sav ile karşı sav bazan bir uyuma, bir bireşime varsa da çoğu kez bu durum geçicidir: bireşimden yeni sav ve karşı savlar çıkar, tartışma sürer. Tartışma başlatan her savda yanlış olabilecek, kendi karşıtını ortaya çıkarabilecek bir yan vardır. Tartışmanın iç mantığı, sav ile karşı savın aralarındaki ilişkidedir. Bu ilişki *diyalektiktir*. Karışılıklı oluş süreklidir, doğurgandır. Ele alınan sorun, işlendikçe yeni sorunlar ortaya çıkar. Son bireşim, nesnel-bilimsel konularda olur. Örneğin hiç kimse artık güneş mi dünyanın, dünya mı güneşin çevresinde dönüyor konusunu tartışmıyor. Ama her bilimsel-nesnel sorun böyle bir sonuca varmaz. Çünkü birbirine karşıt iki bilimsel kuramın da kendi savını doğrulayan, karşıt savı yanlışlayan gözlemleri, deneyleri olduğu durumlar da vardır.

Tartışılan nesne üstüne her iki yanın, daha doğrusu tüm insanların uzlaşabileceği bir çözüme varılmadığı durumlarda tartışma, tartışılan şeyden tartışanlara doğru ağırlık kazanır. Bu durum, tartışmayı tarafların birbirlerini ikna etme süreci haline sokar. Çoğu tartışmalar bu tarzdadır. Tartışma *diyalojiktir.* Burada varılacak uzlaşım nesneden çok kişilerle ilgilidir. Uzlaşma ikna olma anlamına gelir. İkna olmada tarafların biri ikna eden, diğeri ikna edilen diye ortaya çıkması her zaman beklenmez. Çoğu zaman her iki yan da hem ikna eden hem edilen konumundadır.

Demek ki tartışmaya konu, nesne açısından bakıldığında tartışmanın diyalektik olduğu, tartışan özneler açısından bakıldığında ise diyalojik olduğu görülür. Sağlıklı bir tartışma mantığı, yapısı, diyalektik ve diyalojik sağlamlığıyla kendini gösterir. Bu iki niteliğin belirsizliği, kaypaklığı, bozulması ve yozlaşması, tartışmayı sağlıksız kılar.

Dilek bildiren cümlelerle de tartışma olmaz. Örneğin, "Su içmek istiyorum." diyen birine "Neden?" diye sorulup, onunla tartışılmaz. Ama dilbilgisel bakımdan biçimsel olarak bildiri kipinde görünmesine karşın, anlamca dilek kipinde olan cümlelerde bu durum ayrımlanmadığı ya da ayrımlanmak istenmediği zaman tartışma çıkar. Örneğin, "Bütün insanlar eşit haklara sahiptir." biçiminde bildiri kipindeki bir cümle, aslında eşit haklara sahip olmalıdır." tarzında bir dilek cümlesidir. Bu tarzda ortaya çıkan tartışmalar, çoğu zaman konunun aydınlatılmasına katkıda bulunmak bakımından, yani diyalektik açıdan bir işe yaramazsa da karşı tarafı ikna etme bakımından, yani diyalojik açından kazanç sağlayabilir.

Tartışılan sorun halis değil, yalancı (pseudo) bir sorun olduğunda ve bu, taraflarca ayrımlanmadığında tartışmanın diyalektiği ortadan kalkar, diyalojiği ise salt bir söz dalaşı haline gelir. Sorun halis olduğunda bile bazan, diyalojide psişik, ideoloik vb. etmenlerin ağırlık kazanmasıyla da sorun göz ardı edilir, aynı sonuca varılır. Bir söz dalaşı ve kör döğüşü denilen bu durumda ya taraflar tartışmayı bırakır ya da tartışma kavgaya dönüşür. Bu olumsuz sonuç, sözlü tartışmalarda yazılı olanlarda olduğundan daha sık görülür. Çünkü kişiler karşı karşıyadır, ruhsal etmenlerin daha çok etkisi altında kalırlar. Yazılı tartışmalarda uzamsal ayrılık ve zamanı olmak, kişilerin serin kanlı düşünmesine daha çok izin verir.

Tartışılanı olmayan ya da gözden yitirilen sözde tartışmalarda, karşı yanı ne olursa olsun alt etmek amaç haline gelir. Göz alıcı sözlerle çevreden puan toplamak istenir. Kazanmak olgusu tartışmayı yönlendirir. Tartışma, kavgaya varmadıkça oyun biçimine dönüşür. Burada kavga, tartışmayı oyundan ayıran biricik neden olur.

Tartışılan bir nesne olsa da amacın yalnızca kazanmak olduğu, oyunsal nitelikli bir tarz da sofistik tartışmalardır. Burada tartışmanın doğruyu ortaya çıkarması diye bir şey söz konusu değildir. Çünkü zaten doğru diye bir şeyin olmadığına inanılır. Tartışmada en çok başvurulan yöntem, başlıca olarak, eristik denen sözcük oyunları ve aldatıcı çıkarımlardır. Kimi zaman ortaya gerçek paradokslar çıksa da çoğunlukla bunlar sözde paradokslardır. Aslında gerçek diye nitelenen paradokslar bile dilin kullanımından, başka bir deyişle pragmatikten ileri gelir. (Başlı başına ve ayrıntılarıyla ele alınmaya gerek duyan bu sorun, dil felsefesinde sentaks, semantik ve pragramik diye adlandırılan dilin bu üçlü yapısından sonuncusu ile doğrudan doğruya ilgilidir.)

Varlığı tanımına bağlı matematiksel-mantıksal terimler dışında her kavramın az ya da çok algısal bir içeriği vardır; başka bir deyişle onlar algısal olana geri götürülülebilir, onların algısal olanla bağı kurulabilir. Birinciler ise zaten sahici kavram değil, biçimsel kavram ya da terim diye adlandırılırlar. Ama kuşkusuz her terim böyle değildir. Örneğin sağın doğa bilimlerinin terimleri hem algısal içerikli hem de tanımlanmışlardır.

Algıyla bağı koparılmış, içi boşaltılmış, ama biçimsel değil, tersine sanki halis kavrammış gibi görülen kavramlarla yapılan tartışmalar boşu boşuna gevezeliklerdir. Skolastik tartışmalar bunlardandır: Tanrı var mıdır, yok mudur; evrenin bir başı ve sonu var mıdır yok mudur gibi. Kavramların algısal içeriğinin olması, onlarla ileri sürülen savların denenebilir olması demektir. Verdiğimiz örneklerde ve başka pek çok benzeri tartışmada böyle bir deneyin olanağı yoktur. Burada tartışma Kant'ın aklın antinomileri için söylediği gibi sonsuzca sürer gider. Zaten evrene ilişkin örneğimiz bu antinomilerden biriydi. İçi boş kavramlarla yapılan skolastik tartışmalar, Ortaçağda kalmış değildir. Her zaman bunlara rastlanır. Felsefede Nietzsche'nin "zararsız gevezelik" dediği bu tarz tartışmalar, bir zihin sporu olarak yine oyun karakterindedirler.

Bazı temel özelliklerini ortaya koyarak yaptığımız bu tartışma patoloijisi denemesinden sonra, şimdi de sağlıklı bir tartışmanın yapısına bir ışık tutmaya çalışalım. Her şeyden önce burada belirtilen özelliklerin sağlıklı bir tartışmada olmaması gerekeceği kendiliğinden açıkça görülmektedir. Ancak bunun için de bazı ön koşullara gerek vardır. O halde ilk sorumuz bu ön koşulların neler olduğu yönündedir.

Tartışmanın diyalektiğine ilişkin başlıca ön koşul, konunun gerçek, halis olması ve uygun biçimde ortaya konmuş olmasıdır. Diğer koşullar daha çoğu diyalojiğe ilişkindir. Orada burada sık sık tanık olduğumuz, son yıllarda örneklerini medyada bolca gördüğümüz tartışmalarda en çok karşılaşılan eksiklerden biri, tartışılan konu hakkında tarafların bilgi donanımından kaynaklanmaktadır. Tartışmanın bir albenisi vardır. Neredeyse herkesde bir kendini gösterme isteği var. Medya bu isteği körüklüyor. Elinize bir mikrafon, omuzunuza bir kamera alıp sokağa çıksanız, önünüze gelene relativite kuramını bile sorsanız, "bilmiyorum" diyene pek rastlamazsınız. Oysa Türkçemizde "Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olunmaz." diye de bir söz olmasına karşın ortalıkta bilgisiz fikir sahiplerinden geçilmiyor. Bu bakımdan bir yanlış tutum da şu: Türkiye'de herhangi bir konuda ünlü olmaya gör, istersen berber ol, ekonomik-politik sorunları bile sana sorarlar.

Özellikle toplumsal-kültürel konularda bilgili olma, bu bilginin sürekli genişletilmesini gerektirir. Çünkü konu, durağan ve tümüyle kuşatılabilecek tarzda değildir. Toplumsal olaylar, hem devingen ve değişkendir hem de onları etkileyen nedenlerin tümü önceden hesap edilebilir değildir. Bu bakımdan tartışmanın kendisi de bu bilgilenme sürecinde rol alabilir, tarafların düşüncelerine yeni boyutlar katabilir. Sorun son bir çözüme kavuşturulmamış olsa da tartışma ona bir açıklık getirebilir, onu daha iyi anlamamızı sağlayabilir, düşüncelerimizi açık seçik kılmada işe yarayabilir.

Tartışmada kullanılan kavramlar üstüne tarafların açık bir bilinci olması, aynı sözden yaklaşık aynı şeyi anlaması, aynı dili kullanması, tartışmanın diyalektiği ve diyalojisinin kesiştiği, ikisinin birbirine karıştığı alanda bulunur. Çünkü dil, belirttiğimiz gibi yalnızca bir araç değildir. Dille düşünürüz. Sorun dile gelmiş bir şeydir. Tartışma nesnesi, kendisi dille ortaya çıkan ve üstüne yine dille konuşulan tartışılan şey olarak tartışmanın diyalektiğini oluştururken, öte yandan dilin kullanılmasında az çok bir uzlaşım olmakla birlikte dili kullananların isteyerek ya da istemeyerek bu uzlaşımı tümüyle paylaşmasının söz konusu olmaması, tartışmanın diyalojisinin önemini öne çıkarır.

Sağlıklı bir tartışmanın başlıca öteki diyalojik ön koşulları, iyi niyet, doğruya varma yolunda olmayı isteme, sempati, şahisyet yapmaktan kaçınmak için bozguncu, olumsuz etkili ruhsal etmenlerden olabildiğince arınma olarak sayılabilir. "Olabildiğince" diyorum, çünkü her zaman ve her yerde insanın bu tür etkilerden tümüyle kendini uzak tutması, özellikle sözlü tartışmalarda olası değildir.

Tartışmada konuya açıklık getirme, geçici de olsa bir çözüme varma ve bu yolla birbirini ikna etme çabası, her şeyden önce tarafların karşılıklı iyi niyetini öngerektirir. Tartışmayı başka bir amaca araç etme, kişisel çıkarlar için kullanma ve bu ard niyeti gizleyerek kendini bir "hakikat avcısı" gibi gösterme, iyi niyet eksikliğinin başlıca belirtileridir. Ama bilgi, iyi niyet, doğruyu isteme olsa da salt bunlar, sağlıklı bir tartışmaya yetmez. Herkes herkesle tartışamaz. İki ayrı uçtan olanlar, bir sorunu tartışamazlar, ancak kavga ederler. Aralarında bir duygudaşlık, bir sempati olmalı. En azından birbirlerinin düşüncelerini işitmeye katlanmalılar. Kulaklarını açık tutmalılar. Dahası sevgi ve saygı ile yaklaşmalılar birbirlerine. *Anlamak sevmektir.* Nefret ettiğim birini anlayamam. Ama kuşkusuz herkesi de sevmek zorunda değilim. O zaman da onunla tartışmam.

Yetkinlik düşkünleri tartışmaya girmezler. Korkaktır onlar. Yanlış bir şey söylerim diye ödleri kopar. Yanlışı göze alamayan bir sav ileri süremez. Bir de burnu büyükler vardır. Kendilerine denk görmedikleriyle tartışmazlar. Denk gördükleri de çoğu zaman onlardan daha burnu büyük olanlardır. Söze değil, söyleyene bakarlar.

Ama her konuda söz söylemek de olmaz. Bazan susmasını da bilmeli. Bu, yalnız bilgi, donanım eksikliğinden değil, bazan konunun kendisinden gelir. Wittgenstein'ın ünlü sözüyle söylersek, "Ne hakkında konuşulamıyorsa, o hususta susmalı." İnsanın kendine sakladığı, ama hiç kimseye dayatma arzusu gütmediği kanıları, inançları üstüne ille de tartışma açmak istemek kabul edilemez.

Tarihe, geçmiş olaylara ilişkin tartışmalar, bunların nasıl oluştuklarını, hangi nedenleri olduğu ve hangi sonuçları doğurduğunu anlamaya yöneliktir. Ancak bu anlama, fizik bilimlerdeki gibi bir neden-sonuç bağıntısını kavrama biçiminde görülerek, buradan genel bir yasa çıkarıp, bunun benzeri her durumda aynen geçerli olacağını söylemeye ya da olayın etmenlerinden bazılarının yerine varsayımsal olarak başka etmenleri koyup, "Böyle olsaydı, böyle olurdu." demeye izin vermez. Tarihsel-toplumsal olaylar, fizik-kimya laboratuvarnıda doğa olaylarının temsilleri olan deneyler gibi yeniden denenemez. Tarih gerçi bir iğretileme anlamında "insanlığın laboratuvarı" diye görülebilir. Ama bunun bir iğretileme olduğu asla göz ardı edilmemelidir. Tarihsel olayı anlama, salt bilgi edinme çabası dışında ders alınma olarak anlaşılır. Bu sayede gelecek, şaşırtan değil, az çok beklenen bir şey olarak gelir.

Tartışma kişinin kendine yetmeyişinden, başkasını

gereksemesinden ve bunu istemesinden kaynaklanır. Gereksediği başkası, ona yabancı değil, tersine onu bütünleyen biridir. Bütünleşme, daha doğrusu bu süreçte olma karışılıklıdır. Bir soruna iki ucundan orta olunmalıdır. Sorun oldukça ve o paylaşılmak istendikçe tartışma da olacaktır. Tartışma bir eylemdir. Düşüncenin kendi kabuğundan çıkmasıdır. İki kişinin bir sorun üstüne tartışması, onların aynı sorun üstüne ayrı ayrı birer bildiri sunmasından farklıdır. Tartışma yapıldığı sırada oluşan bir süreçtir. Bu süreçte, başlıcalarını saydığımız ön koşulların yerine getirilmesi yanında, özellikle sözlü tartışmalarda tarafların zekâ kıvraklıklarının olumlu yönde işlemesinin salt çağrışım mekanizmasının işleyişini bırakılmamalıdır. Kimlieri vardır; birinci cümlesi "deniz" ile biterse, ikincisi "kayık" ile başlar. Çağrışım yeni düşünceler getirirken, kişi bunların konuyla ilgisini mantıksal tarzda kurmalı, onlara egemen olmalı, kendini onların rüzgârına kaptırmamalıdır. Burada da sağlam bir belleğe gerek olduğu kendiliğinden anlaşılır. Tartışma sürecinde söylenecek her yeni söz, daha önce söylenmiş olanlar bellekte tutularak onlarla bağlantılı olarak ortaya çıkmalıdır.

Kuşkusuz tartışma üstüne söylenecek daha çok söz vardır. Bizim dediklerimiz de tartışılmaya açıktır. Burada kısa bir örneğini verdiğimiz, tartışma üstüne bir söylemin yenilerini getirmesini umuyor, böylece düşüncelerimizin serpilip açılmasını, ışıklanmasını diliyoruz. Gelin tartışalım! Doğruya giden yol, tartışmadan geçer.

* Yazarın genişletilmiş üçüncü baskısı yakında yayımlanacak olan *Türkiye'den Felsefe Manzaraları* adlı kitabından bir kesim.

Afşar TİMUÇİN

* Nazım Hikmet'in Şiiri
4. Baskı

* Aşkolsun Kırlangıçlar
Öykü

* Felsefe Bir Sevinçtir
2. Baskı

İNSANCIL YAYINLARI

BENİM SIRÇA SARAYIM

Cengiz GÜNDOĞDU'ya

Yıldız yükü taşıyan garip adamlar gördüm
Saçlarına dökülmüş pul pul altın tozları;
Gözlerinde oynaşan ışık yakamozları
Ben dünyamı bu garip pırıltılarla ördüm

Bakışı içe dönük bir insan gibi kördüm
Seyrettim duvarıma yansayan gölgeleri
Bir aynanın içinde yürüdüm geri geri
Sarayım kırılacak diye patladı ödüm!..

DÖRTLÜKLER

I.
Dolaşık bir yumaksın bin güçlükle çözdüğüm
Didinip duruyorum bulmak için ucunu;
Bir açabilsem diye yalvarıp yakardığım
Merakla bekliyoruz çabamın sonucunu!..

II.
Ben kendimden çözülüyorsam ne çıkar
Acıların sardığı kocaman bir yumağım,
Masmavi göklerimde birden bir şimşek çakar
Çeker yıldırımları kendine gurur-dağım!..

III.
Sen bakışlarınla zıpkınladıkça benliğimi
Fışkırır çorak rûhumdan acının fıskiyesi;
Ben sende buldum, sende yitirdim güvenliğimi
Sen ey yağmurlu günlerimin sevinç-şemsiyesi!..

Sedat UMRAN

Nasıl Bir Türk Felsfesi

Mehmet Sabit ÇALIŞKAN

Felsefe Neden Gereklidir?

Sayın Mustafa Topal'ın kapsamlı yazısını (1) okuduktan sonra bizde Türk felsefesi olur mu olmaz mı sorunu üstüne bir kez daha düşünmek ve düşüncelerimizi iletmek gereğini duyumsadık.

Biz, önce neden felsefe gereklidir sorusuna yanıt aramaya çalışacağız. Öncelikle şunu vurgulamak gerekir ki, bütün dünya insanları emperyalist bir zincirin tutsaklığında yaşıyor. Bu zincir, insanın düşünce dünyasını bozuyor ve emperyalist yaşam biçiminin, emperyalist değerlerinin kolayca benismemesini ve öyle yaşamasını sağlıyor. Bu durum o noktaya varmıştır ki, bizim nasıl giyineceğimize, giysimizi nasıl ve neyle yıkayacağımız, hangi kitabı okuyacağımız ve nasıl "aranan, saygın bir kişi" olacağımız, insanı da kâr diye gören belirli merkezlerde oluşturulmaktadır. Bu ortamda insan bizce kendini değil, o merkezlerde oluşturulan kendine yabancı bir insanı, bir başka insanı yaşamaktadır. Bu insan, o merkezlerde yaratılan sorunları kendi sorunları gibi görmekte ve bu nedenle şaşkın ve kaygın, çözülemeyen bu sorunlarla uğraşmaktadır. Ay sonunu getirmeyen işçi ve memur kitlesi, cumartesi günü, sayısal loto gişelerinde sıraya girmekte veya çözümsüzlüğün kıskacında tanrısal iradeye sığınmaktadır. Biz sayın Topal'ın belletimci deyimini şu anlamda kabul etmekteyiz: Emperyalist sistem içinde insan belletimci olmaya aşılanmıştır ve insan kendine belletilenleri yaşamaktadır. Biz hem Türkiye'nin, hem dünyanın sorunlarına belletimci kişi gibi bakmıyoruz. Biz hepimizi sarsan sorunların başlıbaşına bir kimlik sorunu olduğuna inanmamaktayız. Bugün yeryüzünde sınırlarla birbirinden ayrılmış 200 dolayında devletin varlığını da işte bu belletimciliğin yolaçtığını savlıyoruz. Bize göre bu durum, insanlığın, millet millet, dünya topraklarının, devlet devlet ayrılması, insanın kendini yitirmesinin, kendine (insana) yabancılaşmasının sonucudur.

Kendimizi romantik söylemlere kaptırmamışsak biz bu dünyadan ve bu dünyada böyle yaşayan insandan olumlu bir sonuç çıkmayacağını biliriz. Bizim kanımıza göre, bu insan, sömürüsüz ve sınıfsız bir dünya kuramaz. Bu durumda biz karalar bağlayıp, insana ağıt mı yakacağız? Hayır. Biz bu konumda nasıl bir insana gereksinme duyduğumuzu açıklıkla söylemeliyiz. Werkmeister, bizi bu konuda aydınlatabilir. Bu düşünür, bakınız neler söylemiş: "Bizi, salt zorlanma, körüne körüne uyma seviyesinin üstüne çıkaran, kendi-kendimizin-farkında- oluşumuz, bağlantıları kavrayışımızdır; bir kişi olarak kendi-kendimizi geliştirmeyi mümkün kılan, işte bu kendi-kendinin-farkında oluş, bu kavrayıştır. Yani kendi-kendini gerçekleştirme, kendi-kendini tatmin (bu deyimler hangi anlamda alınırsa alınsın) ancak hür bir etmen (subject) için, kendi alın yazısını, hiç değilse bir dereceye kadar düzenleyip yönetebilen, hür bir bir etmen (subject) için mümkündür. Ancak böyle bir yaratığın, bir kişi olarak gerçek varlığı olabilir.

Fakat ancak böyle bir yaratık, yeni yeni kavrama güçleri edinerek, yeni yeni erekler tasarlayarak, hayaldeki ön yaşantıları, insan varlığının gerçekleri durumuna sokarak gerçekten yaratıcı olabilir." (2)

Bize göre ancak böyle bir insan, kendi kendinin ayrımında olur ve yabancılaşmayı kırar. İşte bu insan, belletim merkezlerinden gönderilen iletileri ters çevirir, devlet-millet kurma kavgasını bırakır, sınıfsal açıyı yitirmeksizin, o açının doğrultusunda tam ve doğru bir kavgaya girişerek sınıfsız ve sömürüsüz bir dünyanın yolunu açar.

Bu yolda harakete geçecek bir insan için gerekli olan bilinç açıklığının ve etiğin biz ancak felsefe ile edinebileceğine inanmaktayız ve işte bunun için felsefe gereklidir diyoruz.

Nasıl Bir Felsefe?

Peki bu felsefe nasıl bir felsefe olmalıdır? İşte bugün bizim tartıştığımız konu budur ve bu konu bizi aşan boyuttadır. Biz, kendi adımıza söylersek, ancak düşünce kırıntıları sergileyebiliriz.

Düşünür Nusret Hızır *Bir Uygarlık Tarihine Giriş* adlı yazısında şöyle der: "Felsefe, ilk yüksek uygarlıkların üç tanesinde doğmuştur: Çin'de, Hint'te ve Yunanistan'da (...) Felsefeyi şöyle tanımlayabiliriz: Acunu ve insanı, doğaüstü, sihirli kuvvetlere başvurmadan, salt akılla kurmaya uğraşma.

Bu üç yer , felsefenin birer bağımsız kökeni sayılabilir. Yani bunların herbirinde felsefe, egemen yerel koşullara uygun olarak kendine özgü birer şekilde meydana çıkmıştır. Ama her üçünde de felsefe şimdi verdiğimiz tanıma uygun kalmıştır." (3)

Düşünür Nusret Hızır'dan öğrendiğimize göre Hint Felsefesi ile Çin Felsefesi dinden çıkmış ve dinle bağlantılarını sürdürmüştür. Yunan felsefesi ise "dinle ile sıkı ilişki sonucunda değil, bunun hemen hemen tersine dinle ile ilgisiz olarak, hatta bazı noktalarda dine karşıt olarak doğmuş ve gelişmiştir."

Biz haddimizi aşmamaya özen göstererek şunu söylemek istiyoruz. Thales'le başlatılan felsefe din dışıdır. Ancak felsefe Platon idealar ve ruh göçüne dayalı sistemiyle ama özellikle Aristoteles "İlk Hareket Ettiricinin Doğası, Salt Fiil, Düşüncenin.Düşüncesi Olarak Tanrı" (4) teziyle dine açık bir felsefi sistem kurdular. Hem hıristiyanlık, hem müslümanlık bu iki düşünürde felsefi temelini buldu. Bu yüzden felsefe Ortaçağ'da "imana geçiş koridoru" oldu. Felsefe uzun yüzyıllar sonra dinle mücadeleye girişebildi.

Biz bu topraklarda başlatılacak bir felsefe hareketinin tanrısal iradenin buyruğunda olmaması gerektiğini düşünüyoruz. Bu topraklarda başlatılacak felsefe nasıl bir felsefe olmalıdır sorusuna vereceğimiz ilk yanıt şudur: Bu felsefe laik bir felsefe olacaktır. Şimdi biz bu laik felsefenin adının Türk, ama karakterinin Türk olmaması gerektiğini savunduk. Düşünür Nusret Hızır, Hint Çin, Yunan felsefesi ile şunu açıklıkla belirtmiştir. "bunların herbirinde felsefe egemen yerel koşullara uygun olarak kendine özgü birer şekilde çıkmıştır" Bu felsefelerin çıktığı dönem düşünülürse egemen yerel koşulların etkisi anlaşılabilir.

Bu bölgelerin birbirinden uzaklığı ve iletişimin zorluğu dünyanın algalanmasını da daraltmıştır hiç kuşku yok. Buna karşın bu üç felsefe "dünyanın darlığına" karşın birbirlerini çeşitli biçimde etkilemiştir. Söylemek istediğimiz şu: Bu üç felsefe de "arı" değildir. Bu üç felsefe de yerel etkilere karşın akılla kavramaya çalışmışlardır evreni. Burda bizce akıl kavramı önemli. Hepimizin bildiği yalın bir gerçeği söylersek, "ulusal" ya da "yerel" akıl yoktur. Akıl, hiç kuşku yok yereli görür ve yerelden etkilenir. Ama aklın işleyişi evrenseldir. Bizim yerel ya da Türk felsefesine karşı çıkışımızda dayandığımız nokta aklın işleyişinin evrenselliği. İkinci dayanak noktasına geldikte, şöyle düşünüyoruz: İnsanlık bir evrenselleşme sürecine girmiştir. Bu süreçte sorumuz şu olmalıdır: hangi yerel değerler bu süreci engelliyor hangi yerel değerler bu sürece katkı yapabilir? Bu dediklerimizi Afrika felsefesinden bir örnekle anlatalım. Okola adlı düşünür "filozofların Nijerya politikasına katkılarını, herşeyden önce, durumu eleştirel biçimde analiz etmelerinde görüyor. Filozoflar, bir etik, özellikle de bir değer öğretisi (aksiyoloji) ya da değerler bilimi tasarlamak göreviyle karşı karşıyadırlar"(4) Nijeryalı filozof bir değer öğretisi tasarlarken elbette yerelden yola çıkacaktır. Ama yerelde kalamaz ve kalmamalıdır. Bu öğreti, yerelin evrensel olabilecek değerlerini kapsamalıdır.

Şunu kabul etmek gerekir ki, bizimde bir değer öğretisine şiddetle gereksinmemiz var. Türk düşünürleri böyle bir işe kalkışırsa Anadolu'dan yola çıkmalı ama Anadolu'da kalmamalı. Sayın Mustafa Topal'ın anlattığı Japon'un durumu, söylemek istediğimizi netleştirmemize yardımcı olabilir. Sayın Topal'ın da belirttiği gibi, çırılçıplak gösteri yapan Japon, bizde "şok haber" sayıldı, gösterici gözaltına alındı, sonra ülkesine gönderildi. Burda bir değerler çatışması yaşandı. Bizim değer ölçütümüze göre böyle bir gösteriye girişen kişi "utanmaz bir ahlaksızdır" Japon gösterici herhalde bizim için en azından "Bunlar geri kalmış" diyebilir.

Bizim düşünürümüz bir değerler öğretisine giriştikte ne yapacak? Çıplak gösteri yapanı "ahlaksız" sayan değer ölçütümüzü evrenselleştiremez. Bu değere "Evrensel değer budur" diyemez. Derse, bu "ulusal değer" olur ve bizi kapatır. Ama düşünürümüz, bizim de Japon değerlerine göre yaşamamızı isteyemez.

Bu durumda düşünürümüz ne yapacak? Düşünürümüz, Anadolu'da varolan bir başka değeri evrenselleştirebilir. Burda sözünü ettiğimiz değerin adı *hoşgörü*'dür. Bu değerle donatılmış insan, çıplak gösteri yapmaz, ama çıplak gösteri yapanı da ahlaksız diye gözaltına almaz. Bu gösteriyi izler ya da izlemez.

Bütün bunlardan sonra şunu söyleyebiliriz: Evrensel değerlere açık felsefe, bu topraklarda başlatıldığı için adı Türk felsefesi olsa bile "Türk" olmayacaktır.

İnsani Felsefe

Demek ki bizim felsefemiz laik ve evrensel değerlere açık bir felsefe olacaktır. Ama biz bunu da yeterli görmüyoruz. Bu felsefe, eşitlikçi bir toplumu hedeflemeli. Bunun için varolan ve insana karşıtlığı bilinen bu dünyanın değerleri (politik, etik, estetik) eleştiriden geçirilmeli ve yeni toplumu kuracak insan, yeni değerlerle donatılmalıdır. Bu "yeni" değerler, düşünürümüzün "soyut bilincinden" değil, insanlık tarihinden çıkarılabilir. Bu felsefe, insanı tarihsel ve kültürel bir varlık olarak ele almalıdır ve bu ele alış materyalist olmalıdır.

İşte biz buna insani felsefe diyoruz.

Sağ Kanat Felsefe Yapabilir mi?

Sayın Mustafa Topal, bizim sağ kanadın felsefe yapamayacağı görüşümüze karşı çıkıyor. Öyleyse sağ kanatta felsefenin durumuna özetle bakalım. Sayın Şahin Filiz," İslam Felsefesinde Mistik Bilginin Yeri" adlı yapıtının sonunda söyle demekte: " (...) insan bilgisinin tümünü ifade edebilme ve mutlak bilgiye ulaşabilme ba-

kımından tasavvufi bilgi, en elverişli bir bilgi felsefesi olarak görünmektedir." (6)

Şunları düşünmemiz gerekmez mi? Tanrı merkezli bir epistomoloji, nasıl olur da insanı mutlak bilgiye ulaştırır ve Tanrı merkezli bir epistomoljiyle tartışmak mümkün müdür?

Tanrı merkezli epistomoljiyle mutlak bilgiye ulaşılacağı bir iman sorunudur ve bizce yeni felsefede bunun yeri olmamalıdır. Çünkü bilimin de gösterdiği gibi "mutlak hakikat" yoktur. Bize göre "mutlak hakikatı" bulacağını ya da bulduğu söyleyen felsefe, felsefeyi, felsefe olmaktan çıkarır.

Sağ kanadın felsefi konumu doğrusu bize kaygı vermektedir ve biz kaygı verici bu durumu göstermek istiyoruz. Henry Corbin'in *İslam Felsefe* adlı yapıtı dilimize çevrildi. Yapıtı dilimize çeviren, "ılımlı" diye tanınan bir islamcı profesör, sayın Hüseyin Hatemi. Sayın Hatemi, yapıtı çevirmekle kalmamış, Corbin'in görüşlerini not düşerek "düzeltmiş" Notlara girmeden önce sayın Hatemi'nin felsefenin kaynağıyla ilgili görüşünü söylemek istiyoruz. Sayın Hatemi şöyle diyor! "Resül-i Ekrem (S.A.) hem kitap hem de "Hikmet"in öğreticisi olduğuna göre; islamda "Fıkh" ile "felsefe" arasında kaynak farklılığı yoktur. Her ikisi de "vahy"e dayanır." (7)

Bu ne demektir? Bu, felsefeyi, ortaçağda olduğu gibi "imana geçiş koridoru" olarak görmek ve o yolda bozuntuya uğratmaktır.

Şimdi sayın Hatemi'nin Henry Corbin'in yapıtına düştüğü notların bir kısmını görelim:

Çeviri Metin: "Şüphesiz İslam Peygamberi (S.A.) Arap Yarımadası'nda yeryüzünü şereflendirmiş bir Arap idi."

Sayın Hateminin Notu: "İnsanlık Peygamberi (S.A.) için gerekli saygı ifadesini metne katmayı gerekli gördüm. "

Çeviri Metin: "Platon'un öğretisinin ruh görüşünün güçlü etkisi altında olduklarından Yunan hakimleri ve özellikle Platon (Eflatun) onlar katında Doğu zahitlerinin simaları ile karşılaşıyordu"

Sayın Hatemi'nin Notu: "Bazı islam düşünürlerine göre Eflatun'un Kuran-ı Kerim'de zikredilmeyen peygamberlerden sayıldığı işareti vardır."

Çeviri Metin: "Aşkın ortaya çıkmasının en sık rastlanan sebebi hakkında İbn Hazm'ın verdiği açıklama Eflatun'un Phedre (Pahidros) adlı risalesini açıkça çağrıştırır. Sebep şöyle açıklanır (Aşkın ortaya çıkmasının, belirlemesinin sebebi) zahirde güzel olan bir surettir. Çünkü ruh güzeldir ve güzel olan herşeye tutkun olmaya meyli vardır, mükemmel suretlere doğru meyleder."

Sayın Hatemi'nin Notu: "İbn Hazm'ın Güvercin Gerdanlığı adlı eseri yakın bir zaman önce (İstanbul 1985) Türkçe'ye çevrilmiş, ahlaki ve irfanı birdeğeri olmayan bir şaşkınlık anıtı olduğu anlaşılmıştır.

Çeviri Metni: "Sufilerin Eflatunculuğunda şirazlı Ruşbehatı ve İbni Arabi de ise açıkça aşk ile merhaleleli yücelik (emergence) özdeşleşir."

Sayın Hatemi'nin Notu: "tabii olmayan aşk-ı mecazi "platonik"de kalsa, insani, ilahi sevgiden fersahlarca uzağa sürüklemekten başka bir işe yaramaz."

Sayın Hatemi, çevirdiği bu yapıta yazdığı son sözde şöyle der: "Yukarda söylediğimiz gibi, bir felsefe tarihi eserinde elbette İbn Rüşd'ün de yeri vardır. Ne var ki, hikmet semtine gitmek isteyenin İbn Rüşd aracına binmesi boşunadır." Sayın Hatemi, neden İbn Rüşd'ü, felsefe tarihinde yalıtılmış bir ad olarak bırakmak istiyor? Çünkü İbn Rüşd şöyle diyor: "Ey insanlar! Sizin ilahi ilim dediğinizin yanlış olduğunu söylemiyorum, fakat ben, beşeri ilmin alimiyim, söylediğim budur." İbn Rüşd Aristotales'in evren anlayışına bağlıdır ve bu yüzden sayın Hatemi, islamcıların bilincini bulanduran bu düşünürü, yüzyıllarca sonra, çevirdiği yapıtta bile eleştirmektedir: "İbn Rüşd, Kur'an düşüncesine değil, Aristoteles düşüncesine öncelik tanımış görünmektedir ki yanlış bir tutumdur."

Sayın Topal iyi niyetle sağ kanadı da felsefe hareketine katmak istemektedir. Fakat şu görüşleri ileri süren bir kişi, Felsefeye ne kadar yararlı olabilir? "Eskiden varolan İbn Ravendi, Maurri, Ömer Hayyam ve Ebu Bekir Zekeriye Razi gibi materyalist, ateist, naturalist ve pessimist filozofların bugün umumi olarak islam aleminde, hususi olarak Türkiye'de temsilcileri ve takipçileri mevcuttur. Bunların da fikir babaları batıdır. Tevfik Fikret ve Nazım Hikmet gibi mülhid ve münkir şairlerle muarri ve Ömer Hayyam arasında ne kadar fark vardır." (8)

Bunları yazabilen sayın Uludağ, aynı eserinin bir başka bölümünde Osmanlı'da "şeriat ve hikmet düşmanlığından" yakınıp şöyle demektedir. "(...) ne yazık ki, dini düşünceyi dar kalıplara sokma, cendereye sıkıştırma, baskı altında tutma ve dışa açmama gayretleri hızından bir şey kaybetmemiştir." (9)

Felsefe ve hikmet düşmanlığından yakındıktan az sonra, kendi anlayışına uymayan düşünürleri ve şairleri "mülhid ve münkir" diye suçlayan bağımlı bilincin felsefe yapabileceğine inanamıyoruz.

Türkiye'de Felsefenin Oluşumu

Sayın Topal "Türklerin felsefesinden söz etmiyorum. Benim demek istediğim şu: Türk düşüncesini veri alan, Türklerin yaşadığı Anadolu halklarının sorunlarından yola çıkan bir felsefe" Biz sayın Topal'ın bu görüşüne karşı çıkmıyoruz. Biz sayın Topal'ın sıraladığı kişi-

lerin böyle bir felsefeye kaynak olabileceklerine inanmıyoruz. Ziya Gökalp'ı örnek alırsak şu soruyu sormamız gerekmektedir. Anadolu insanın sorunu Türk olmak mıydı da Ziya Gökalp, Türkçülükte ta Turan düşüncesine gitti. Anadolu insanı, bu insanı hiç tanımayan düşünürlerin biçimlendirmek istediği nesne durumundadır. O kadar ki, matem günlerinde radyolarda klasik müzik çaldık. Bu insanı gün geldi Osmanlı, gün geldi Türkçü, gün geldi islamcı yaptık. Kimi marksistlerde bu insanın komünist bir dünya için yanıp tutuştuğunu, ama sistemin bunu engellediğini, bir harekete geçerse herkesin hemen komünist sistemi kuracağını sandı.

Önce biz, insanı biçimlenmeye hazır nesne sananlar kendine gelmeli. Bundan sonra halk kaynaklarına gitmeli. Örnek olsun diye Nasreddin Hoca'yı göstereceğiz. Sayın Yusuf Çotuksöken Nasreddin Hoca için şöyle demektedir: "İnsanca yaşamak, Nasreddin Hoca'nın (halkın) temel ülküsüdür. Hiç kimseye yük olmadan haklarını bilerek ve koruyarak, dostlukları önemseyerek, acıyı da sevinci de paylaşarak, değerleri savunarak, yanlışları düzelterek, güzellikleri geliştirerek, orta halli bir insan olarak yaşamak (...) Nasreddin Hoca, bir mantık hocası tutarlığıyla, bir gülmece ustasının tutarlığıyla, bir gülmece ustasının keskin nükteleriyle özelde Anadolu insanına, genelde bütün insanlara evrensel bir çağrıda bulunur: "Her yerde her zaman şiddete, zorbalığa, sömürüye karşı çıkın. Bu dünyada insanca yaşama hakkına sahip olduğunuzu hep anımsayın ve anımsatın (...) Yaşam güzelliklerle çirkinliklerin içiçe girdiği bir süreçtir. Bu süreci insanileştirmek hepimizin tek tek görevidir." (10)

Biz bu topraklarda oluşturulacak bir felsefenin temel ögesi görüyoruz bu düşünceleri.

"Bu halkın yüzde doksanı müslüman" diye flörtü bile yasaklayan zihniyet şu satırları okusa ne der acaba "Halk hikayelerimizde sevgililerin arada bir birbirleriyle buluşup görüşmeleri, konuşmaları, hatta sevişmeleri, islam dininin, kadınla erkeği nikahtan evvel birbirini görmekten bile meneden kanunlarıyla telif olunamaz. Hikayelerde dini baskının dışına bu çıkış, hayatta da rastlanan bir olaydır; sevda meselelerinde, şehir hayatı bile -tıpkı şarap için olduğu gibi- bu yasağı tutamamıştır.(11)

Türkiye insanı gelenekle görenekle ve yanlış felsefe ile sıkıştırılmış ve dondurulmuştur. Bu durum ancak baştan beri anlattığımız felsefe ile değiştirilebilir. Özetle söylersek, bu felsefe halk kaynaklarının evrensel olabilecek ögelerini kendine çıkış noktası almalı ama geçmişi yüceltmeyip, evrenseli ve geleceği hedeflemelidir.

Biz böyle düşünürken sayın Zühtü Bayar'ın soruna bir başka açıdan bakışı bizi düşündürttü. Sayın Zühtü Bayar, İnsancıl'ın "özgür düşünce ortamında" yürütülen felsefe tartışmalarına değindikten sonra şöyle demekte "gitgide yayılan bir bilgiler sistemi olan felsefe ile bilimsel bilgi ya da bilimsel felsefe söz konusu olunca toplam bin sözcük ve terimden oluşan yeni Türkçe felsefe terminolojisiyle "felsefe yapılamayacağı" ancak felsefe tarihinin gözden geçirilebileceği gerçeği bütün ihtişamıyla gözler önüne serilmektedir. Felsefe yapabilmek için, her türlü duygu ve düşüncenin adının varolduğu geniş kapsamlı bir "dünya dili" gerekmektedir. Bugün kullanmakta olduğumuz yeni Türkçenin felsefenin en soyut sorunlarını tartışmaya uygun bir yapıda olduğunu hiç sanmıyorum. (...) "Türkçeyle felsefe yapılamaz, ancak felsefi sorunlar tartışılabilir. Türkçeyle felsefe yapabilmek için ikibin yüzlü yılların ortalarını beklemek gerekecek" (12)

Sayın Zühtü Bayar'ın bu görüşleriyle yeni bir durum ortaya çıkıyor. Biz felsefenin yapılabilme olanaklarını tartışırken, sayın Bayar, "Bu Türkçeyle felsefe yapılamaz" diyor.

Öyleyse yeniden başa dönüyoruz. Felsefeyi Türkçeyle yapacağız. Ama nasıl bir Türkçeyle?

1- Mustafa Topal, *Gündemdeki Türk Felsefesi*, İnsancıl, sayı 78

2- Dr. W.H. Werkmeister, *Bir Değer Teorisinin Ana Çizgileri*, Çev. A. T. Oflazoğlu, İst. Ünv. Ed. Fak. V. İstanbul, 1959, sayfa 21

3- Nusret Hızır, *Geride Kalanlar*, Adam Yayınları, İstanbul 1987 Sayfa. 61

4- Aristoteles, *Metafizik*, Çev. Prof. Dr. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1996

5- Heinz Kimmerk, *Afrika'da Felsefe Afrika Felsefesi*, Çev. M.Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1995,

6- Şahin Filiz, *İslam Felsefesinde Mistik Bilginin Yeri*, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, sayfa.335

7- Henry Corbin, *İslam Felsefesi Tarihi*, Çev. ve notlandıran Prof. Dr. Hüseyin Hatemi, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, sayfa.9

8- Süleyman Uludağ, *İslam Düşüncesinin Yapısı*, Dergah Yayınları, İstanbul 1994, sayfa.282

9- Uludağ, A.g.e., sayfa.260

10- Yusuf Çotuksöken, *Nasreddin Hoca*, Özgül Yayınları, İstanbul 1996, sayfa. 32-33

11-12- Zühtü Bayar, *Philosophy Made Simple*, Emek Gazetesi 2.12.1996

İnsani Değer Açısından Özgürlük Üstüne Bir Deneme

Berrin TAŞ

Kadınlar alanlarda pankart açıyorlar... "eşitlik ... özgürlük... eşit işe eşit ücret." Yüzyıllardır yinelenen sloganlar. 1793 burjuva devriminin yola çıkış gerekçesi de eşitlik... özgürlük ve kardeşlikti. Başarısız oldu devrim... eşitlikçi bir dünya yaratılamadı. İnsanlık özgürlüğü taşımaya hazır değildi belki de. Bugünde "eşitlik... özgürlük" istediğimize göre insanlığın sorunları niteliksel olarak değişmedi diyebiliriz.

Eşitlik ve özgürlük kavramları üzerine sizlerle birlikte düşünmek istiyorum.

"Eşit işe eşit ücret" dediğimiz zaman kadınların kendileri gibi sömürülen erkeklerle aynı işi yapsalar bile aynı ücreti alamadıklarını anlıyoruz. Emekçi kadının erkeğiyle birlikte emek verip eziyetini çektiği yaşamının yükü altında daha fazla ezildiğini somutluyoruz böylelikle. Elbette bu bize emekçi kadının çileli yaşantısına dair bir fikir veriyor. Ancak bu yaşantıyı değiştirmek için "eşit işe eşit ücret" almak yeterli olacak mıdır. Eşit ücreti aldığında sihirli bir değnekle dokunulmuşcasına emekçi kadının yaşamı birdenbire değişecekmidir. Eşitlik neye göre... hangi ölçülerle gerçekleşebilir. Eşitlik talebinin belirleyicisi kişi... kurum ya da sistemmidir. Ya da "bir şeyle" eşit olmayı istemek "o şeyin" senin şu anki durumundan daha iyi bir durumda olduğunu kabul etmek değil midir. Peki bu durumda eşitliği kimden talep ediyoruz.

Eşitlik talebi eşit olamayacağını kabullenmiş bir bilincin dışavurumudur. Şu nedenle... kadınlar kendileriyle aynı koşullarda sömürülen erkeklerle eşit bir sömürülme istiyorlar. Burdaki mantık şunu söylüyor. Emekçi erkekler de aynı işi yaptıkları halde bizden daha fazlasını alıyorlar. Öyleyse burada bir eşitsizlik söz konusu. Onlar bizden bir parça daha az sömürülüyorlar... bizleri de emekçi erkeklerle eşit oranda sömürün. Daha fazlasını sömürmeyin.

Peki emekçi kadının eşitlenmeyi istediği erkek bir parça daha az sömürülmekle eşit midir. Sorunları somutlamak dünyayı emekçi kadınlar içinde güzelleştirmekte yeterli olacak mıdır. Koşulları değiştirebilse bile bu kadının yaşamına ne katacaktır.

İnsan bir başkasıyla eşit olmayı isteyebilir mi. İnsan kültürel bir varlık... Kişinin varoluşu kendini ötekilerden ayıran kişiliğinin gelişimiyle olanaklı. Bu da kesinlikle birbirine eşit... sürüden biri olmayı gerektirmiyor. "Eşit işe eşit ücret" kavramına bu açıdan baktığımızda da sorunlarımızı çözümlemekte yanlış bir dillendirme kullanıldığı görülür. Bu dil yetersiz kalıyor. Her mücadele kendi dilini yaratmalıdır. Yüzyıllarca kullanılan kavramlarla bir adım bile yol alınamaz.

Mart, kadınların etkinliklerinin yoğunlaştığı bir ay. Mart ayı içinde seminerler... paneller... yürüyüşler düzenlendi. Kadınlar yılın bir ayında etkin olabilmenin... öne çıkma fırsatının keyfini çıkardılar. Bu keyif çoğu alanda yanlış yönlendirildi. Duyduğuma göre Ö.D.P.'nin kimi ilçelerinde kadınlar erkekleri etkinliklere almamışlar. Doğrusu bu dışlamanın mantığını anlayamadım. Kadınlar, mücadelelerini böylesine sığ bir anlayışla sürdüremezler. Erkeklerle birlikte yürümeyince kazandıkları ne. Yürüselerdi ne kaybedeceklerdi. Bu dil kadının derdini anlatabilmesi için yetersizdir. Erkekleri yürüyüşlere... toplantılara almamak kadına bir şey kazandırmaz. Tersine onları toplantılara katıp tartışarak erkeğin yerleşik bilincini kırma mücadelesi vermeliler. Ancak o zaman kadın özgürlüğünü kazanma yolunda bir eylem dili yaratabilir. Günümüzde kullanılan yöntemler kitleleri toplamakta yararlı olabilir ama uzun vadede yetersizdir. Pratik önemlidir ancak pratik kadına kendinin bilincini kazandırmakta tek ölçüt olamaz. Pratiğin eğitimle beslenmesi gerekir. Kadını bu kirlenmiş kokuşmuş düzene karşı aydınlanma mücadelesine katmak kadın sorunlarıyla ilgilenen bütün kurumların birincil ödevidir. Bu ödev yürüyüşler, paneller düzenlemekten ötesini... sürekli bir mücadeleyi gerekli kılıyor. Belirli günler kitlelerin dikkatini bir yöne çevirmekte yararlı olabilir ancak işte o kadar. Sorun yaşamını bütünüyle dönüştürebilecek bir düzeye getirmektir kadını.

Bu da insanlığın doğuşundan bugüne geçtiği yolları bilmekten... anlamaktan... öğrenmekten geçiyor. İnsanlığın bilinci kadına mücadelesinde onurla yürüyebilmeyi getirecektir.

Sık sık özgürlüklerden sözediyoruz. Nedense herkes *özgürlük* istiyor. Nedir özgürlük...

Ben size yasalarla belirlenmiş özgürlüklerden sözetmeyeceğim. Biliyorum ki yasalar özgürlükleri korumada yetersiz. Ya da yasalar özgürlükleri yaşama geçirmede işlevini yerine getiremiyor. Yasaların uygulayıcıları insanı yasa maddelerine göre yargıladığına göre sanıyorum sorun yasaların değiştirilmesinin gerekliliğidir. O da hukukçuların işi. Ben size felsefe tarihinde özgürlüklerin nasıl anlamlandırıldığından da sözetmeyeceğim. Ben size günlük yaşantılarımızda sık sık sözünü ettiğimiz "özgürlük" kavramını nasıl algıladığımızdan sözetmek istiyorum.

İnsan doğduğundabir topluluğun... bir değerler... değer yargıları sisteminin içinde bulur kendini. İstese de istemese de kendinden önce yaşayanların belirlediği... binlerce yılın köhnemişliğini de barındıran kültürel kalıpların içine doğar. Kişi doğduğunda hazır bulduğu kültürel kalıpların içinde yaşamını sürdürür. Kültürel kalıplar kişiye bir sınırlama getirmediği sürece... ya da çoğu kez yaşandığı gibi mutlak doğrular zannedilerek hiç sorgulanmadan kabullenildiği sürece sorun çıkmaz. Kişi yaşadığı toplumla uyumlu bir görüntü verir. Uyumlu görüntü ne zaman bozulursa... orda sorunlar başlar. Uyumlu görüntü insanın onurunun zedelendiği yerde bozulur. Sözgelimi bir kadın bekaret kontrolüne gönderildiğinde. Düğünlerin ardından birileri kanlanmış bezleri müjdeleyerek kızın ailesine koşturduğunda köhnemiş kültürel kalıplar yaşamımızda egemenliğini sürdürüyor demektir.

Yaşadığımız çevreyle uyumumuz bozulduğunda bu aynı zamanda köhnemiş değer yargılarıyla bir sorunumuz olduğunu gösterir. Çünkü artık o köhnemiş yargıların yaşama karşı... bireysel haklarımıza karşı oluşturulmuş baskılayıcı ölçütleri bizi memnun etmez. Bu memnuniyetsizlik arayışa iter insanı. Özgürlük arayışı başlamıştır artık. Bu arayış çoğu kez bilinçli bir kavrayış değil yaşadıklarımızın bizi getirdiği noktadır. Başlangıçta henüz adını koymadığı bir şeylerden rahatsızlık duyar insan. Özgürlük kavramı çağrıştırdığı engellenmemişlik güvencesiyle hepimizin ilgisini çeker. Ben kadınların özgürlük istemlerinde böyle bir tavrın rol oynadığını düşünüyorum. Kavramın içeriğini sorgulamadan... bunaldığımız bir şeylerden kurtulmak istercesine özgürlüğün çağrıştırdığı güzelliklere koşmak isteriz.

Bir kaç haftadır gündemimize giren şu "tacizci doktor" "konu mankeni" olayından sözetmek istiyorum. Olayın kahraman tiplerinin davranışlarını insanın onurunu birincil plana alarak irdelemek iyi olacak. Birkaç açıdan bakılabilir taciz olayına. Biri doktorun yardıma gereksinim duyarak kendisine başvuran hastaların bu durumundan yararlanmak isteyişi. Bir başkası doktorun tacizine uğrayan bir kadının nişanlısının olaya bakışı ve olaydan sonra Fato'yla doktora kurduğu tuzak. Zor günler yaşayan insanlara yardıma koşan biri konumundaki Fato'nun yöntemi bir başka sorun. Konu mankeninin kullanılmaya gönüllü oluşu. Doktorun karısının bu olaydaki tutumu. Basının... medya'nın olaya bakışı. Olayda rolü oynayanların herbirinin davranışı kendi başına irdelenmesi gereken durumlar. Burda benim özellikle ilgili çeken tacize uğrayan kadının nişanlısı Eran Tapan'ın bu olaydaki tutumu. Eran Tapan nişanlısını bekaret kontrolüne gönderdiğini söyledi televizyonda. Buna gereksinim duyması bence kendisi içinde... bekaret kontrolüne gönderdiği nişanlısı için de aşağılayıcı bir durumdur. Üstelik Eran Tapan "bir konu mankenini" kiralayarak doktora tuzak kurarken "konu mankeni'nin" aynı tacize uğramasını gönüllü bir biçimde onaylayarak çifte ahlakını dışa vurmuştur. Nişanlısının başına gelenlerin danışıklı döğüşlüde olsa bir başka kadının başına gelmesi onu hiç rahatsız etmemiştir.

Şimdi İoanna Kuçuradi'den "Uludağ Konuşmaları" adlı kitabından sözetmenin zamanıdır. Türkiye Felsefe Kurumunca basılan bu kitabında özgürlük kavramını irdelerken Kuçuradi şöyle söylüyor.

"Özgürlük... amaçlarımızın değeri sorunudur."

Amacı bekaretini yitirmemiş bir kızla evlenmek Eran Tapan'ın. Bu nedenle doktora tuzak kurarken değer harcıyor. Kendi öfkesini kusabilmek adına bir başkasını aciz bir duruma düşürmek onu hiç rahatsız etmiyor. Konu mankeni bir kaç gün önce intihar etmek istedi. Şimdilik ölmeyi başaramadı. Eran Tapan "konu mankeni'nin" başında beklemiş hastanede. Show T.V.'yi ve Reha Muhtar'ı suçluyor şimdi. Bu böyledir hep ... değer yitimi başladığında herkes birbirini suçlar. Kendi eksiklerini görmek zordur... hele hele bu eksiklikleri kabullenmek cesaret ister. Bir şeyler yerle bir olur çünkü. Kendini kandırabilir belki... bizi değil. Fato'nun yöntemi de insani değil. Fato doktoru zor bir duruma düşürmek isterken Eran Tapan'la elele vererek "konu mankenini" intihara sürüklemiştir. Özgürlük sorumluluktur... başka insanların onurunu çiğnememektir. Fato ya da Eran Tapan özgür olabilirler mi. "Konu mankeni" özgür olabilir mi. Para almak adına kullanılmayı

kabul etmiş... doktora taciz zemini yaratmıştır. Şu anda içine düştüğü açmazın şokunu yaşıyor. Durumunu doğru değerlendirememenin şaşkınlığıyla altüst.

Bir de doktorun karısı var. Doktorun karısı televizyonda kocasının yakışıklı bir adam olduğunu söyledi. Bu nedenle böyle taciz sorunları çıkabilirmiş. Sık sık kadının ekonomik özgürlüğünden sözedilir. Ekonomik özgürlüğün yeterli olmayacağına güzel bir örnek doktorun karısı. İşte size ekonomik bağımsızlık... doktorun karısı da diş hekimi. Ekonomik özgürlüğü ne sağlıyor ona. Kızı yaşındaki gençleri taciz eden bir adamla evliliğini sürdürmek adına yuva kurtarma rolüne bürünüyor. Hangi yuva... onuru kırılmış bir kadın o. Üstelik bunu bilmiyor. Kendinin kocasının yapıp ettiklerine bakışıyla... medyanın bakışı arasında sıkışıp kalmış. Kocasını koruma görevini üstleniyor. Bravo doğrusu... onu korurken kendini yokediyor. Tipik teslimiyetçi kadın davranışı. İlginçtir kadının özgürlüğünden en fazla sözedenler de bu tip kadınlardır. Kendini köleleştiren kadının onurlu bir yaşam sürdürebilme şansı var mı. Onurlu bir yaşam sürmekten söz etmeyen kadın özgürleşmek isterken ne isteyecektir. Ne bekliyor hayattan. Özgürlük başıboşluk mu. Ölçütleri yaşamını değiştirmeden belirleyebilir mi. Kendi insan olma ayrıcalığına harcayarak özgürlük de ne ola ki.

Yaşadığımız topraklarda bugün yürümeyen kalmadı. Gençler yürüyor... kadınlar yürüyor... kamu çalışanları... işçiler yürüyor. Temel sloganımız... şaşmaz isteğimiz "özgürlük" Yazarlarımız Düşünceye Özgürlük" kitabına imzalarıyla da katılarak kendilerini ihbar ettiler... mahkemede yargılanıyorlar. İsmail Beşikçi düşüncelerini korkmadan söylediği için ortalama insan ömrünün birkaç katı ceza aldı. Özgürleşmenin bedelleri ödeniyor.

Özgürlük, değerleriyle yaşama fırsatını yaratmak demektir. Özgürlük yapabilme gücünü kullanabilmektir. Kalıplardan kurtulmak... mutlak doğru beletilenleri reddetmektir.

Sorum şu... özgürlüklerimiz verildiğinde ne yapmayı planlıyoruz. Amacımız ne... bugün elde edemediğimiz ama özgürleştiğimizi düşündüğümüzde başarmak istediğimiz ne. Nasıl bir yaşam düşümüz var.

Özgür insan, nasıl bir insani değer yaratmayı düşünüyor. Bilinç durumu insani değer yaratmaya açık değilse insan özgürlük adına değer harcayan bir makine olabilir.

Şimdi yaşananda bu.

HASRETİM KENTE SIĞMIYOR

uzakları yakın eden bir çağdayız sevdiğim
mektubunla sıcaksın
ankara kokuyorsun
ve diyorsun: "oralarda, bensiz nasıl günlerin?"
sensiz değilim ki gülüm/çeliğime su verdin
şiirine ayarlanmış çarpıyor bak yüreğim,
yüze vurmuş balıkların hüznündeyim antalya'da
ve dağlara bakıyorum, mor sümbüllü toroslar'a...

bilmem karlı mı hala ayrı düşüren dağlarım?
mavi mavi ağrıyor şimdilerde bir yanım,
çayım beni yudumluyor
maviş gözlü çılgın bir kız akdeniz
dört bir yanım uğultulu, akıyor insan seli
duymuyorum seslerini
ben, aşkı düşünüyorum/en büyük şiiri...

sınır mınır dinlemiyor alıp giden şarkılar
ışık içmiş kanatları
çığlık çığlık martılar
dağlar suskun, kederli, anlıyor musun canım!?..

dağlarım bulutludur pusludur benim
şiirim umutludur
her gün her gece
şifresinden çözülüyor o gizemli bilmece:
bir badem soyunuyor kabuğundan
bir serçe gagalıyor sevdalı eşini
bir de yel esiyor ki günbatımından
şehir yasemin kokuyor/bahar geliyor bahar!..

arkasından bereketli yağmurlar da gelecek,
yaşamdır bu; gürül gürül sürecek fidesini
ve tohum çatlayacak
şiiri yazılmasa da,
sıcak bir somun gibi buğulanacak toprak
atardamarlarımda duyuyorum ben bunu
gençliğim gülüyor yanıbaşımda...

erteyelemezsin gülüm, demi tüten aşktır bu
ahım toroslar'ı tutmuş
duyuyor musun beni?
açlığımı yazıyorum sana, etin ete hasretini!..

Abdullah ŞANAL

Ateş Hırsızları

Sibel ÖZBUDUN

VI.Kadın

Gelin Ateş Hırsızları'nın son temasını, muazzam anısı insanlığın belleğinde hâlâ salınıp duran, yeryüzünde hayatın, bereketin sağlayıcısı, ama aynı zamanda ölümün ve yeraltının da efendisi, hem var ve hem de yokeden Kadın imgesine, Büyük Ana'ya ayıralım.

İnsanlığın çok uzak geçmişinde, türümüz *Homo sapiens*'in atalarının mağaraların derinlikleride, kendilerini çevreleyen amansız doğaya karşı bir ölüm-kalım savaşı yürüttükleri Dördüncü Buzul Çağı'nda, olasıdır ki besin kaynaklarının bir bölümünü denetleyen, hayat veren ve alan koruyucu/yokedici dişi unsurun belli belirsiz izleri okunabilmektedir. Bedeninden süt ve kan salgılayabilen, kimi zaman ise ağlayan bir insan yavrusu çıkartabilen dişi, insanlık tarihinin (üremenin nasıl gerçekleştiğinin bilinmediği) ilk dönemlerinde ürkü dolu bir hayranlığın kaynağı olmuş olmalı. Bu izler, buzulların çekilip insan oğul ve kızlarının mağaralarından dışarı çıktıkları ve seyrelen av sürülerinin ya da bereketlenen toprak veriminin ardında küçük, yarı-göçer, avcı-toplayıcı gruplar halinde seyrettikleri Üst Paleolitik ve erken Neolitik çağda belirginlik kazanacaktır. İri ve vurgulu göğüs ve kalçaları, küçücük, hemen hiç belirlenmemiş başlarıyla Paleolitik Venüs'ler (kil, kemik ve taştan yapılma kadın heykelcikleri) Sibirya içlerinden Pireneler'e dek uzanan uçsuz-bucaksız alanda, günümüzden 25-30 000 yıl öncesine tarihlenen ilk kült nesnelerindendir. Ve tarih-öncesi insanı için hayati anlam taşıyan bir dizi olgu/kavramı simgeleştirdikleri düşünülmektedir: İlkin genel bir doğurganlık/bereket kavramıyla bağıntılıdır bu kadın figürleri. İri kalçaları, kocaman göğüsleri ve şiş karınları, henüz üremede babanın rolünün bilinmediği uzak geçmişimizde insan türünün devamını sağlayan bu mucize karşısında duyulan korkulu saygıyı sezinletmektedir bizlere. Ve bu taş devri kadınları her zaman çömelmiş, ya da otururken betimlenmişlerdir. Bu, onun hem doğurmak-üzereliğini, hem de Toprak'la bağıntısını verir bize. ('Oturmak' sözcüğü pek çok dilde 'sahip olmak'la eşanlamlıdır.) Mağara (bir buzul çağı kalıntısı olsa gerek. Sonradan kadın cinsel organı ve rahimle bağıntılandırılmıştır) - Tepe (sonraları iktidar olgusuna ideolojik payandalık edecek olan 'taht' kavramının arktipidir: Toprak/Tepe/Büyük Ana özdeşliği tepedeki tanrıça/iktidar merkezi'ne doğru çözülürken, 'taht' en patriyarkal krala dahi iktidarının meşruiyyetini sağlayan 'ana kucağı' işlevini üstlenmiştir) -İlksel Okyanus ve Kaos -sürekli deri değiştiren sonsuz hayat simgesi yılan- kozmik yumurta (ilk yaratılış mitoslarının gözde teması) -pota/kazan/güğüm (süt veren/besleyen ana. Özellikle elde çömlek yapımının bir kadın işi olduğu düşünülürse) dokumacılık-ay-buğday başağı ve daha niceleri, bu Doğurganlık/Toprak Bereketi/Dişilik özdeşliğine eklemlenen simgelerdir.

Öte yandan, bu avcı-toplayıcı toplulukların taşıma kapasitesi sınırlıdır: gruplar yılın büyük bölümünü gezginci av sürülerinin peşinde geçirdiğinden, taşınacak bebek sayısı önem kazanmaktadır. Nüfusu denetleyen, emzirme süresini uzatarak gebelikleri arasındaki süreyi kontrol eden ya da zayıf bebeği açlıktan ölüme terkeden ya da öldüren kadındır: ölüme, ölüler alemine, öte dünyaya hükmeden Müthiş Ana imgesi de buradan kaynaklanır, olasılıkla.

Bahar çiçeklerini temsil eden genç kız Kore ya da Persephone aynı zamanda Ölüler Ülkesi Hades'in de ürkütücü kraliçesi değil midir? Ya da Sümer Bereket Tanrıçası İnanna, kızkardeşi, yeraltının kraliçesi Ereshkigal'i ziyaret etmek için inmez mi yeraltı dünyasına?

Kadın-Toprak bağıntısı avcı-toplayıcı geçim tarzında faaliyeti bitkilere adanan (kadının payına çevredeki meyva, kök ve yabanıl/yenebilir bitkileri toplamak düşmüştür çoğu kez) dişil unsura 'ilk tarımcı' rolünü de yüklemiştir. Çapa tarımı, erken Neolitik'de kadının göreviydi; uzun süreli toplayıcılık rolü, ona bitkilerin gizlerini öğretmişti çünkü. Eski Dünya'da buğday başağı, Yeni Dünya'da mısır koçanı tanrıçalarla temsil edilegelmiştir.

Dünya mitoslarında 'Kadın' teması, bu üç süreç, Hayat/Oluşum-Ölüm-Bereket çevresinde döner.

Sümer Yaratılış mitosunda 'gökyüzü ve yeryüzünü doğuran ana' tanrıça Nammu'dur ve ideogramı aynı zamanda Deniz'i simgelemektedir. Bir başka söylence-

de ise, Tanrı An'ın kişileştirdiği Gözyüzü ve Tanrıça Ki'nin kişileştirdiği toprak, başlangıçta tabanı yer, zirvesi gök olan bir dağdır ve oğulları, Hava Tanrısı Enlil tarafından birbirlerinden ayrılmışlardır. Eril niteliği daha vurgulu olan Babil mitolojisinde ise bu ilksel çiftin yerini tatlı su okyanusu Tanrı Apsu ile tuzlu su okyanusu Tanrıça Tiamat alır. Bu iki ilahın birleşmesinden tanrı çifti Lahmu ve Lahamu, onların birleşmesinden ise Anshar ve Kishar doğarlar. Bu çift ise gökyüzü Anu ile yeryüzü ve sular tanrısı, bilge Nudimmud ya da Ea (Enki) gelir meydana. Ea büyük babası Apsu'yu bir kurnazlıkla öldürecek, eşinin öcünü almak için kendi tohumlarına savaş açan tanrıça Tiamat'ı öldürmek ise, Ea'nın oğlu, Babil'in baştanrısı Marduk'a düşecektir. Marduk, ilksel okyanus Tiamat'ın gövdesini kılıcıyla ikiye bölerek yeryüzü ve gökyüzünü oluşturur.

Aynı temayı, bir de Grek mitolojisinin babası, Hesiodos'un Theogonia'sından dinleyelim:

Khaos'tu hepsinden önce varolan,
Sonra geniş göğüslü Gaia, Ana Toprak,
Sürekli, sağlam tabanı bütün ölümsüzlerin (...)
Toprak bir varlık yarattı kendine eşit:
Dört bir yanını saran Uranos, yıldızlı Gök'ü,
Mutlu tanrıların sürekli, sağlam yurdunu.
Yüksek dağları yarattı sonra,
Konaklarında tanrıçalar oturan dağları.
Sonra denizi yarattı, ekin vermez denizi:
Azgın dalgalarıyla şişen Pontos'u.
Kimseyle sevişip birleşmeden yaptı bunu.
Sonra sarmaşıp, kucaklaşıp Uranos'la
Doğurdu derin anaforlu Okeanos'u
Ve Koios'u, Hyperion'u, Iapetos'u,
Theia, Rheia, Themis ve Mnemosyne'yi,
Altın taçlı Phoibe'yi, sevimli Tethys'i.
Bunlardan sonra Kronos geldi dünyaya,
O ard düşünceli tanrı,
En belalısı Toprak oğullarının.
Ve Kronos diş biledi babasına...

Ancak bu kez evrene düzen verip Kaos'dan Kozmos'a geçişi sağlayan, Gaia'nin yolgöstericiliğinde babası Uranos'un hayalarını keserek öldüren oğul Kronos'un eylemidir. Yeryüzü düzenini ise, onun oğlu Zeus, yine Gaia'nın yönlendiriciliğinde, babası Kronos'u ve mensubu olduğu Titanlar kuşağını altederek kuracaktır.

Fin mitosu Kalevala da ilksel dişi ilke üzerine temellenmektedir: Kalevala'ya göre gökyüzünde yaşamakta olan Havaların Bakiresi İlmatar, sudan ve rüzgardan gebe kalır. Coşkun denizlerin sularında yıllarca yıllarca çalkanır, ıstırap çeker. Bu arada, efsanevi bir kuş yuvasını bakirenin dizine yaparak yumurtalarını buraya bırakır. Yumurtalar kırılarak denize dökülür; parçalarından gökyüzü, güneş, ay ve bulutlar oluşacaktır. İlmatar bunun ardından yeryüzünü yaratacaktır.

Yaratıcı eylem, yokedicilikle tamamlanır. Mitolojide hayat/bereket verici tanrıçalarından çoğunun aynı zamanda yokedicilik ve ölümle ilintilendirilmesi rastlantı değildir. Sümerle Ereshkigal, Mısırlı Hathor, Grek Hecate, Persephone, Aztek ölüm tanrıçası İlamatecuhtli, Yeni Hebrid adalarının canavarı Le-hev-hev (sözlük anlamı: "bizi yutmak için kendine doğru çeken")... yeraltının, karanlıklar dünyasının egemeni, ürkütücü tanrıçalardır. Ancak bu ürkünç tanrıçalar arasında baş köşeye Hindistan'ın Kali'sini yerleştirmek hatalı olmaz:

Maha-Kali (Güçlü Zaman), Nitya-Kali (Sonsuz Zaman), Shmashana-Kali (Yanan Zeminin Kali'si), Raksha-Kali (Koruyucu Kali) ve Shyama-Kali (Kara Olan) olarak bilinen yalnızca odur. Maha-Kali ve Nitya-Kali Tantra felsefesinde anılır. Henüz kevn, güneş, ay, gezegenler ve yeryüzü yokken ve karanlık karanlığı sararken, Ana, Biçimi-Olmayan, Maha-Kali, Büyük Güç, Maha-Kala, Mutlak'la birdi.

Shyama-Kali'nin yumuşak bir görünümü vardır ve Hindu evlerinde tapım görür. Lütuf dağıtıcısı ve korkuyu kovalayandır. İnsanlar Koruyucu Raksha-Kali'ye salgın hastalık, kıtlık, deprem, kuraklık ve sel zamanlarında tapınırlar. Shamshana-Kali yıkım gücünün bedenlenmiş halidir. Yakılma yerlerinde barınır, çevresi cesetler, çakallar ve korkunç dişil ruhlarla çevrilidir. Ağzından sürekli kan fışkırır; boyunda insan kafataslarından yapılma bir çelenk taşır, belinde ise insan ellerinden bir kuşak sarılıdır...(1)

Neumann (2) 1871'de Kali bereket ayinlerine tanık olan bir İngiliz'in, festivalin her günü tapınakta 20 yaban öküzü, 250 keçi ve 250 domuzun kurban edildiğini, hayvanların kanlarının sunağın önündeki derin çukura akıtıldığını aktardığını yazar. Kali'nin Kalküta Kalighat'daki tapınağı günümüzde de günlük kanlı kurbanlarla ününü sürdürmektedir ve 'yeryüzünün en kanlı tapınağı' olarak nitelenmektedir. (3)

Bu yaratıcı/yokedicilik bereketi güvence altına almaya yöneliktir. Tarımsal üretime geçişte kadınların oynadığı rol,toprağa ve berekete dişil bir kimlik vermiştir - dünya mitoslarının çoğunda. Dilerseniz sözü bir Aztek söylencesiyle kapatalım:

Zamanın başlangıcında tanrıça Tlalteutli -her bir ekleminde hayvanları görüp ısırabilen gözler ve çene

kemikleri olan görkemli genç kız- ilksel suların üzerinde yürürken iki tanrı Quetzalcoati (Tüylü Yılan) ve Tezcatlipoca (Dumanlı Ayna)'nın dikkatini çeker. İki kafadar genç kızdan dünyayı yaratmaya karar verirler ve kendilerini iki güçlü yılana dönüştürerek ona yaklaşırlar. Biri sol eliyle sağ ayağını, diğeri sağ eliyle sol ayağını kavrar ve tanrıçanın bedenini parçalarlar. Parçalarından yerin ve göğün yanısıra diğer tanrıları da yaparlar. Ve başına gelenler için tanrıçayı teselli etmeye gelen tanrılar, ona bağlılık andı içerler ve insanın yaşamak için gereksindiği tüm meyvaların ondan üremesini buyururlar. Böylece saçlarından ağaçları, çiçekleri ve otları, gözlerinden pınarları, kaynakları ve inleri, ağzından ırmakları ve büyük mağaraları, burnundan vadileri ve omuzlarından dağları yaparlar. Ama tanrıça gece boyu ağlar durur; çünkü açlığını gidermesi için insan yüreği yemesi gerekmektedir. Ve bu yürekler kendisine sunuluna dek susmayacak ve insan kanıyla sulanana dek meyva vermeyecektir.

Yok, mitoslarda kadın konusunu bir seferde tüketemedik. Ateş Hırsızları'nın sonuncusu, dünyevi iktidarın oluşumu ve bunun göklerdeki yansıması üzerine olacak. Önümüzdeki sayıda Dişil'den Eril'e geçişi izleyeceğiz.

1- Akt.Joseph Campbell, oriental Mythology, Arkana, New York, 1991, s.165

2- Bkz. Erich Neumann, The Great Mother, An Analysis of the Archetype, Princeton University Press, 1974, s.151

3- A.y.s., 152

Sibel Özbudun

AYİNDEN TÖRENE
Siyasal iktidarın kurulma ve kurumlaşma sürecinde törenlerin işlevleri
Fiatı. 400.000 TL.
ANAHTAR KİTAPLARI
Klodfarer Cad. İletişim Han No.7 Kat.2
Cağaloğlu · İSTANBUL
Tel.: (0212) 518 54 42

SU

Uçurum besleyen aylaklık
kalın bacakları kısa kirpikleriyle
bana yakın kapılarda seni çoğaltır mı

Bütün caddelerimi birleştirsen
boşluğa savursan sözcüklerimi, cephem
kalbimdeki o ince nezaket
yeni bir ayna olsa
ölüme ait olmak değişir mi

Zilleri bozuk, saatleri geri adamların
üleştiği her şehirde
içimde gizli, çapul bir aşk
esinin odalarından bizi toparlayan
asi, çıplak ve mutlu: Ahlâk

Ah! Kalabalığımı azaltan imge, sevgilim
yağmura çamaşırlar assan
rüzgâra ateşini. Soruların bitebilir mi
her soru karşılıksızdır
nefesin ısıtmazsa içindeki çocuğu

Ve inceliğimizi yitirdikçe kirlenmez mi su.

Aydın ŞİMŞEK

Descartes'in Doğa Anlayışı

Medar ATICI

Yeniçağ düşünce anlayışının günümüze dek yansıyan belli başlı çizgilerini, kendi düşüncesinde bütünlüklü bir biçimde belirginleştiren ve böylece çağın anlayışını sistemleştiren Descartes'a, doğa kavramına getirdiği bakış açısıyla yaklaşmayı seçmemizin nedeni; doğanın insan için taşıdığı yaşamsal önemin yanısıra, bu kavrama Descartes'ın yüklediği anlamları derinlemesine incelemenin günümüze tutacağı ışıktır.

Doğa dendiğinde, genel olarak, insanın da bir parçasını oluşturduğu, ama aynı zamanda da değiştirip dönüştürdüğü bir yapıyı ve işleyişi gözününde bulunduruyoruz. Böylece doğa, insana göre hem içinde yer aldığı hem de dışında bulunduğu bir alan. İnsan içinde bulunduğu doğayı değerlendirebilmekle diğer varolanlardan ayrılır. Kültür diye anlandırdığımız da, en genel anlamıyla, bu değerlendirmelerin sonucunda ortaya çıkan ve hazır bulduğumuz doğadan farklı olan bir yapıyı ve işleyişi tanımlar. İnsan, içinde yaşadığı doğayı, kendi araştırmaları, algıları, düşünmeleri, tasarlamaları sonucunda ve yapabilirliği ölçüsünde yönlendirip dönüştürürken, işlediği kültür alanı ve doğaya bakışı da bu çeşitlenmeler sonucunda farklılık gösterir.

Yeniçağ düşünce anlayışı; insan ve doğa arasındaki karşılıklı ilişkilere yönelik değerlendirmeleri keskin çizgilerle değiştirmiştir. Bu çağda insan, doğanın işleyişini en ince ayrıntılarına dek bilebilmenin olanağını keşfetmiştir. Bunun sonucunda, bir yandan bilimsel düşünce ve etkinliklerde, bir yandan da evreni, Tanrı ve insan temelinde kuşatıcı bir biçimde anlamlandırmaya yönelen metafizik anlayışta belli bir değişim kendini gösterir. Bu noktada Descartes'in metafiziğinin ve genel olarak Yeniçağ metafiziğinin temel kavramlarından biri olan "töz" kavramına kısaca değinebiliriz. Descartes tözü şöyle tanımlar: "İçinde herşeyin, tıpkı öznesinde olduğu gibi bulunduğu ya da kavradığımız herhangi bir şeyin, yani bizde gerçek bir idesi olan herhangi bir özgülüğün (propriete), niteliğin ya da özniteliğin (attribut) onun aracılığıyla varolduğu herşey Töz adını alır" (1) Herşeyi kendi içinde dolaysızca içeren bir özne olarak töz, Descartes'ta; sonsuz, sınırsız ve zorunlu varoluşu taşıyan Tanrı ile sonlu, sınırlı ve olanaklı varoluşu taşıyan Zihin ve Beden diye ikiye ayrılır. Varlık alanını böylece üçe ayıran Descartes'ta "doğa" sözcüğü, bir yandan Tanrı'yı bir yandan da zihin ve beden birlikteliği olarak varolan insanı belirtir: "Şimdi genel olarak doğa dendiğinde anladığım, Tanrıdan başka birşey ya da Tanrı'nın yaratılmış şeylerde kurduğu düzen ya da eğilimden (disposition) başka birşey değil. Özel olarak kendi doğamdan anladığım da Tanrı'nın bana verdiği herşeyin bir harmanı ya da bileşkesinden başka birşey değildir. (2) Tanrı'nın insana vermiş olduğu herşey, iki sınırlı töze dayanır. Descartes'a göre, anlamayı, kavramayı ya da bilmeyi gerçekleştiren varlık, yalnızca insana özgü olan Zihin'dir. Zihin, Beden'e yönelip onu kendi kavramları içine alabildiğinde, çeşitlilikler içeren, dolayısıyla karmaşa ve belirsizlik barındıran bu alanı, kendine uygun bir düzen içine alıp, bu düzenin işleyiş yasalarını belirleyebilir; bu yolla da onun şaşmaz bilgisine sahip olabilir. Mutlak özne olan Tanrı'nın, özgür iradesiyle yaratmış ve yaratmakta olduğu bu dünyada, Zihne ve dolayısıyla bilgiye sahip olan, yalnızca insandır. İnsan doğasını, Tanrı'nın insana zihin ile bedenin bileşkesi olarak vermiş olduğu şeylerin bütünü olarak belirleyen Descartes, sözlerini şöyle sürdürüyor: "Böylece bu doğa bana, bende acı duygusunu uyandıracak şeylerden kaçmayı ve bana haz veren duyguları iletecek olanlara yönelmeyi öğretir, ama bunun ötesinde şunu da: dışımızdaki şeyler hakkında, zihin onları özenle ve olgunlukla incelemedikçe, duyuların çeşitli algılamalarına dayanarak sonuca varmamak gerektiğini de, öğrettiğini hiç sanmıyorum. Çünkü bana öyle geliyor ki, bu şeylerin hakikatini bilmek, hiç de zihin ile bedenin bileşkesine değil, yalnızca zihne aittir. (3) Yaratılmış şeylerin kuruluşundaki düzen olarak ele alındığında tanrılaştırılan doğa, bedenin içine katıldığı bir işleyiş olarak ele alındığında acı ve hazza dayalı, yani bedensel duyumlamalarla sınırlandırılan ve sağlam bilgiyle hiçbir bağı olmayan bir bileşkedir. Descartes'ta bilgi; yalnızca zihnin, bedenle bağı kopmuş olan zihnin işleyişine dayandığında, saygın bir değer kazanabilir. Bu nedenle, duyumlamalarla nerdeyse hiçbir ilişiği kalmamış olan, insanın yalnızca akıl yürütmesine dayalı olarak işleyen ve gelişen matematik, Descartes için bütün bilimsel çalışmaların örneği durumundadır.

"Bilimsel çalışmalar" başlığında sınıflandırdığımız uğraşlar, Yeniçağ'da belirgin bir atılım kazanır. Bu bağlamda Alexandre Koyré'nin, Yeniçağ'da temellenen klasik bilimi değerlendirişine bakabiliriz: "Klasik bilimin entellektüel tutumu, birbirine sıkıca bağlı şu iki anla belirginleşebilir: uzayın geometrikleştirilişi ve Kosmos'un çözülüşü, yani Kosmos'a dayanan her değerlendirmenin bilimsel akıl yürütmenin içinde silinmesi; Galilei öncesindeki fiziğin somut uzayı yerine, Euclides'çi geometrinin soyut uzayını yerleştirmek. İşte bu yerleştirme, süredurum yasasının bulgulanışına yol açandır." (4)

Klasik fiziğin temel ilkelerinden biri olan süredurum yasası, özellikle Galilei ve Kepler'in açmış olduğu yolda, Descartes'ın *Dünya* adlı kitabında şöyle formüllendirdiği bir yasadır: "Metafizik değerlendirmelerde daha ileriye gitmeden, belli başlı kurallardan iki ya da üç tanesini belirleyeceğim; Tanrı'nın Doğa'yı, bu kurallar doğrultusunda işlettiğini düşünmek gerek. İlki şu: Maddenin her bir parçası, diğerleriyle karşılaşıp durumunu değiştirmeye zorlanmadıkça hep aynı durumda kalmaya devam eder. Yani, bir büyüklüğü varsa, diğerleri onu bölmedikçe asla daha küçülmez; yuvarlak ya da kareyse, diğerleri onu zorlamadıkça bu şekli asla değiştirmez; herhangi bir yerde durmuşsa, diğerleri onu oradan atmadıkça asla yerinden gitmez ve bir kez areket etmeye başladığında, diğerleri onu durduruncaya ya da yavaşlatıncaya dek hareketine eşit kuvvetle devam eder." (5) Klasik fiziğin bu yasası, maddenin değişime ve harekete ilişkin kayıtsızlığını vurgularken, Aristoteleci fiziğin karşısında yer alır ve Descartes'ın doğa anlayışını kavramada belirgin ipuçları verir. Klasik fizik, Aristoteles'in fiziği ile karşılaştırıldığında, genel bir belirlemeyle, birincinin niceliğe dayalı ikincininse niteliği gözününde bulunduran bir işleyiş içinde olduğu saptanmıştır. Çünkü Aristoteles'e göre, gerçeklik dünyasında yer alan her maddenin, içten bir eğilimle kendi doğal yerine yönelik bir hareket sürdürdüğü varsayılırken, süredurum yasası, maddenin kendi içinden kendi konumunu değiştirmeye yol açacak herhangi bir eğilimi dışlamakla, hareketi, fizik dünyada yer alan varlıkların birbirleri ile olan mekanik ilişkilerine dayandırır.

Yeniçağ bilimsel düşüncesinin temelindeki bellibaşlı kişilerden Galilei'nin, doğayı, matematik harflerle yazılmış bir kitaba benzetmesi, Descartes'ın da doğa anlayışının temelindedir. Bu noktada, Koyré'nin yukardaki saptamasını biraz daha açabilmek için Descartes'ın doğada bulunan tek tek varolanları algılayışımızda yapmış olduğu bir ayırıma yönelebiliriz. Bu, Descartes'ın duyulur şeylerin niteliklerinde yaptığı bir ayırmadır. Kısaca açmak gerekirse, duyulur olanlara ilişkin algılarımızda, renk, ses, koku, tat, sertlik ya da yumuşaklık gibi, yalnızca duyu organlarımızın saptayabilidiği belirlemeler Descartes'a göre ikincil niteliklerdir. İkincil olmalarının nedeni, kişiden kişiye, zamandan zamana, durumdan duruma farklılaşmaları ve böylece, onlara dayanarak maddi varolanların yapısı hakkında sağlam ve değişmez doğruluklara varılamamasıdır. Felsefe tarihçisi E.Bréhier, Descartes'ın kurmayı amaçladığı fiziğin bu ikinci nitelikleri dışlamaya yönelik olduğunu şöyle belirtiyor: "Descartes'ın fiziğinden acımasızca dışlamak istediği ideler, (örneğin, sıcak ve soğuk ideleri gibi, Aristoteles'çi fiziğin temelinde bulunan) bu idelerdir; bunun yanısıra varoluş hakkını onayladığı idelerse, yalnızc abirinci dereceden olanlardır. İki tür ide arasında yapılan ayırım, Descartes'ın fiziği, yalnızca doğru ve sabit yapıları gözününde bulunduran bir bilime dönüştürdüğü bu geniş hareketin, belki de en önemli noktasıdır." (6) Bütün açıklamaların ve dile getirmelerin temelinde açık ve seçik olan bir ilk dayanak noktası bulmayı amaçlayan ve araştırmasını bu dayanakta temellendirmek isteyen Descartes, duyulur şeylerin birinci niteliğini yayılım olarak belirler. Yayılım; uzayda yer kaplama, genişlik ve derinlik gibi ölçülebilir, düşünce yoluyla saptanabilir ve kişiden kişiye değişmeksizin belirlenebilir olan niteliktir. Descartes'ın birinci nitelik olarak adlandırdığının, aslında bütünüyle bir nicelik olduğu da söylenebilir.

Yazının başında verilen tanım uyarınca, insanın zihinsel ve düşünsel işleyişinin dışında bir varlık yapısına sahip olan doğa, Descartes'ın düşünce ve beden olarak ikiye ayırmış olduğu varlık öğretisinde, insanın da bedensel yapısıyla içine dahil olduğu ve yalnızca mekanik kurallara bağlı olan fiziksel işleyişi belirtmektedir. Bu nedenle doğanın kendisi, bedene özgü olan belirlemelerle kavranılır. Descartes bedeni şöyle tanımlıyor: "Yayılımın ya da şekil, durum, yerel hareket vb. gibi yayılımı gerektiren ilineklerin dolaysız öznesi olan töz. Beden diye adlandırılır." (7) Demek ki doğada ya da fizik dünyada yer alanların tanımlanması ve onların birbirleriyle olan bağlantılarının doğru olarak kurulabilmesi için yayılımın ve onun değişimi olan hareketin saptanması yeterli olacaktır. Descartes'a göre fizik dünya, insanın duyularıyla ya da imgelemiyle değil, yalnızca zihiyle doğru olarak kavrayabileceği bir yapıya sahiptir. Zihin, kendini duyulur olanlarda ne kadar bağımsızlaştırırsa yanılmazlığa ve doğru bilgiye de o kadar ulaşır. Düşüncelerimizin doğruluğunun ölçütü, onları kurduğumuz idelerin basitliğine, açıklığına ve seçikliğine dayanır. Madde alanında şaşmaz belirlemele-

re ulaşabilmek için de maddeye ya da bedene ilişkin bu türden ideleri elde etmemiz gerekir. Descartes'a göre bu idelerin özelliği, zihin tarafından doğrudan, yani aracısız kavranılmaları ve tanımlarının da matematik ifadelerde olduğu gibi kesin belirlemelerle verilebilmesidir. Herhangi bir şeyin tanımını vermek, onu diğerlerinden açıklıkla ayırdetmek yani seçikleştirmektir. Bedene ilişkin tanımlarımızın temelinde de, duyularımızdan elde ettiklerimizi değil zihinsel işlemlerimizi sağlamca ürütebileceğimiz dayanaklar arayan Descartes, hareketin bedenden elde ettiğimiz en basit nosyon olduğunu belirtir.

Descartes'ın hareketi nasıl tanımladığına baktığımızda, bu tanımın da yayılımla bağlantılı olduğunu ve dolayısıyla geometrik akıl yürütmeyle kavranılır olduğunu görürüz: "Sonuçta filozoflar, hiçbir bedenin yer değiştirmesi sözkonusu olmaksızın da ortaya çıkabilecek birçok hareket düşünürler... bana gelince, ben, tasarlaması Geometricilerin çizgilerinden daha kolay olandan başkasını: bedenlerin bir yerden diğerine geçmesini ve iki yer arasındaki bütün uzayları sürekli olarak doldurmasını sağlayan hareketten başkasını tanımıyorum." (8) Fiziğin temel araştırma konularından biri olan hareketi, çeşitlilikten sıyırarak, geometrik düzlemin içine yerleştiren ve böylece gerçeklikten koparan Descartes, bu tutumuyla soyutlamaya ve niceliğe dayalı Yeniçağ bilim anlayışının belli başlı kurucularından biri olsa da, fizik biliminde başarılı bir düşünür olarak görülmez ve esas olarak, gerçekliği hiç gözününe almaksızın salt soyutlamaların geçerlilik kazandığı matematik alanında çığır açıcı buluşların gerçekleştiricisi olarak tanınır. Descartes'in hareket anlayışını bu açıdan da değerlendiren Koyré şunları söylemiş: "Descartes'çı hareket, filozofların hareketi olmadığı gibi, fizikçilerin ve fizik bedenlerin hareketi de değildir. Bu geometricilerin ve geometrik varlıkların hareketidir... ama bu hareketler, fizik hareketlerin tersine, hıza sahip değildir ve zamanda oluşmazlar. Descartes'çı düşüncenin kökenindeki günah, yani aşırı geometrikleştirme, sonuçta zamansız olana varır; uzayı saklı tutarken zamanı gözardı eder." (9) Varolan ya da olmakta olan herşeyi, değişmez, sabit bir töze dayandırması ve böylece ortaya koyulan her doğru açıklamanın geçerliliğini sürekli kılmayı amaçlaması, Descartes'ın zamanı gözardı etmesinin önemli nedenlerindendir.

İnsanın, fizik yapısıyla ait olduğu, düşüncesiyle de inceleme, araştırma ve bilme konusu edindiği doğada varolanların bütününü tanımlayan beden; geometrik belirlenimlerle kavranılabilir olduğundan, insanın matematik akıl yürütmesiyle ölçülebilir, hesaplanabilir, çözümlenebilir bir özellik taşır. İnsan aklı tarafından işleyişi çözülebilen ve insanın koymuş olduğu soyut belirlemelere uygun düşen doğal olaylar da böylece, daha önceki dönemlerde kendilerine yüklenmiş olan gizemden sıyrılarak insanın denetleyebileceği, öngörebileceği ve kendi yararına yönlendirebileceği olaylara dönüşmüştür. Galilei öncesinde, gerçekliğin içinde yer alan somut varolanların, kendi aralarındaki çeşitliliği, heyararşik bir evren tasarımında bütünleyen ve bu nedenle niteliği esas alan doğa anlayışının Yeniçağ'da değişip yerini, sırf niceliğe dayalı belirlemelere ve bu sayısal değerlerin bağlantılarını şaşmazca kurabilmek için onları bütünüyle soyut bir uzaya yerleştiren anlayışa bırakması, doğa bilimlerinde hızlı bir gelişmeye yol açmıştır. Öyle ki, doğanın sistemli ve düzenli araştırılması sonucunda elde edilen sayısız başarıyla birlikte insan, kendini doğanın efendisi ve sahibi olarak tanımlamıştır.

Genel tanım gereği, efendinin kölesi, sahibin de malı olduğuna göre, Yeniçağ düşünce anlayışının kurucusu olan Descartes'ta doğa, kendisinden, akla sahip olmakla ayrılan insanın boyunduruğuna girmesi gereken ve insanın çıkarına kullanılması gereken bir mala, bir makinaya, bütünüyle bir nesneye dönüştürülmüştür. Düşünen öznenin karşısında, onun kullanımına ve yararına yönelik olarak nesneleştirilen doğanın, insan dışındaki kendi başına varlığı sırf yayılıma indirgenerek yine insan zihni içinde eritilmiş ve insana mal edilmiştir. İnsan zihninde sözcüklere, terimlere, kavramlara dönüşen beden çeşitliliği, sabitleştirilere zihnin kendi işleyişine maledilir.

Kavramlaştırmanın sahiplenmeyle olan bağlantısı Levinas'ın şu sözleriyle daha iyi açılabilir: "Birbirinden zaten ayrılmaz olan konulaştırma ve kavramlaştırma, Öteki ile barış yapmak değil, Öteki'nin gözardı edilmesi ya da sahiplenilmesidir. Sahiplenme, aslında Öteki'ni onaylar, ama bu onaylama onun bağımsızlığını olumsuzlamanın kucağında yapılır. 'Düşünüyorum', 'Yapabiliyorum'a, varolanın ele geçirilişine, gerçekliğin sömürüsüne dönüşür. İlk felsefe olarak ontoloji, bir güç felsefesidir. (10) Doğadaki canlılığı reddeden Descartes'çı bakışaçısı, durağanlıklarda hızla yol alan aklın işleyişi ile gerçekten de bilimsel çalışmalara ve teknik gelişime, daha önce hiç erişmediği bir atılım kazandırmıştır. Açık ve seçik olarak kavramlaştıramadığı herşeyi doğanı işleyişinden çekip almakla, doğa bilimlerinin sağlam tanımlarla işlenmesine destek vermiştir. Bununla birlikte, doğayı yalnızca bir makine olarak gören bu anlayış, onun içinde yer alan bütün bedenleri de birer otomata indirgemiştir. Böylece doğanın çeşitliliğini ve

zenginliğini aklın bağlantılarında dondurmuştur. Bu çeşitliliği doğrulukla bilebilecek olanın da zihnin, bütünüyle matematik soyutlamalarla iş gören kavrama gücü olduğunu belirtmekle, insanı da duyu algılarının, hayalgücünün, duygulanımlarının, umutlarının çeşitliliğinden sıyırıp tekdüzeleştirmiştir. Descartes'a göre insan, bu çeşitli yönlerinin bileşkesini, kavrayışındaki idelere ne kadar dönüştürebilirse o kadar rahat, huzurlu, sağlıklı,mutlu ve uzun bir yaşam sürdürebilecektir. Descartes, akıllı yaşamanın, akla uygun davranışın, aklını olması gerektiği gibi kullanmanın, insan için, önüne çıkan birçok engeli aşmada biricik yol olduğuna inanır.

İnsan aklının izlemiş olduğu çeşitli yollar Descartes'tan günümüze güvcenilirliğini kaybetmemiş olsa da, aklın salt matematik soyutlamaya dayalı işleyişinin, daha güzel, daha mutlu, daha rahat bir dünyanın kapılarını açmadığı da ortadadır. Özellikle çağımızda; kuşatıcı ve mutlak soyutlamanın, kodlayıcı akıl yürütmenin, insanlar arasında şiddete meydan verdiğini, savaşları daha da acımasızlaştırıp toplu öldürmelere yol açabildiğini vurgulayan düşünürler, ağırlıklı olarak yer alıyor. Örneğin, "Savaş etkeni olarak soyutlama anlayışı" başlıklı makalesinde Marcel'in söylediği şu sözler, Descartesçı bakışaçısının tam karşıtında yer alır: "... soyutlamada kardeşlik hiç yoktur ve olamaz. Bu bakımdan hiçbir şeyin Fransız Devrimi insanlarına doyum sağlayan formüllerden daha yanıltıcı ve yalancı olmadığını düşünüyorum. Onlar safdillikle inandılar, çünkü özgürlüğün, eşitliğin ve kardeşliğin aynı düzlemde yer alabileceği tam olarak gelişmemiş bir felsefeden etkilenmişlerdi. Ama tam da burada, hiçbir şeyin bundan daha az uygun olmadığını düşünmekteyim. Eşitliğin soyutlamaya dayandığını kabul etmeyi bilelim, eşit olan insanlar değildir, çünkü insanlar üçgenler ya da dörtgenler değildir. Eşit olan, eşit olarak konulması gerekenler asla varlıklar değil de, bu varlıkların birbirlerinde tanımaları gereken haklar ve ödevlerdir." (11) Kendini ve kendinden farklı olanları soyut belirlemelerle değil, yaşanmışlığın somut durumuyla içten kavramak isteyen Marcel, bilimsel belirlenimlerin içine sıkışan, kuramların içinde bireysellikleri silinen ve fişler üzerindeki notlara indirgenen insanların, gitgide birbirlerinden uzaklaşacağını, birbirlerine yabancı olacağını ve giderek kendi içlerini, kendi kendilerini bile tanımakta zorluk çekeceklerini belirtiyor. Soyutlamaların gerçeklikle olan bağlantısı kopartıldığında ve salt zihnin ürünleri olarak değerlendirildiğinde, sürüülmekte olan yaşamın içindeki somut durumlar ve bu durumları yaşayan tek tek varlıklar da, ister istemez gözden siliniyor.

Öte yandan, doğal işleyişin yalnızca insanı gözönünde bulundurarak yönlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan doğal dengesizlikler ve kirlenmeler de, doğanın sırf bir makine olarak değerlendirilişindeki çıkmazları gösterir. Günümüzde doğayı, üzerinde insanın dilediği gibi egemenlik kurabileceği uysal bir mekanizma olarak değil de, kendi iç işleyişinde dikkate alınması gereken, bizler için koşullara göre bazen yararlı, bazen de tehlikeli olabilecek bir yapı olarak değerlendirmek kaçınılmaz oluyor.

Gerçeklikte varolan bütün çeşitliliği, farklılığı, benzemezliği, "res cogitans"ın içinde eriterek bedeni ruhtan bütünüyle ayrıştıran bu anlayış, yalnızca doğada onarılmaz yaralara yol açmakla kalmayabilir. Her insan bir yanıyla da beden olarak varolduğundan, tek tek insanların, başka insanlar tarafından kişiliksiz, ruhsuz birer makine olarak değerlendirilmelerine de kolaylık sağlar. Bu noktada, 2. Dünya Savaşı sırasında toplama kamplarında insanların öldürülmeden önce çıplak bırakılmalarını, yani, birer kültür varlığı olduklarını anıştıracak hiçbir şeyi üstlerinde bulundurmalarına izin verilmeden, sanki yalnızca doğanın bir parçasıymışçasına onları giysisiz bırakan anlayışı çözümleyen Alain Finkielkraut'un sözlerine kulak vermekte yarar var: "SS'lerin öldürmeye hazırlandıkları insanları giysilerinden arındırması, Onları görünmez kılmak içindir... Yığın haline getirilmiş ve çıplaklığının 'kefeni'ne sarılmış olan Başka'ya hiçbir şey bırakılmamıştır: Ruh yoktur, şahsiyet yoktur, aşkınlık yoktur, saygı gösterilecek herhangi bir kutsal yer kalmamıştır: Yok edilmesinin önünde hiçbir engel yoktur. Yığın çıplaksa dokunulmazlığın üstesinden gelinmiştir." (12)

Hiç kuşku yok ki, kısa süren yaşamının birçok gününü, insan ömrünü yüzlerce yıl uzatabilmenin arayışıyla geçiren Descartes, ne yüzyılımıza damgasını vurmuş olan ürpertici savaşların ne de doğal kirlenme ve yıpranmanın sorumlusu olarak görülebilir. Aksine, her zaman yaşamın daha iyi sürdürülmesine yarayacak olan pratik felsefeye, salt spekülasyonlara dayanan teorik felsefenin üzerinde bir yer vermiştir. Fiziğinin temeline koyduğu yayılımdan ibaret olan durağan maddeyi değil de esas olarak organik maddeyi incelemelerinin ağırlıklı konusu yapmıştır. Yukarda belirtildiği gibi, insan ömrünü uzatabilecek formülleri saptayabilmek amacıyla yoğun çalışmalar içine girmiş, yaşamın elden geldiğince uzayabilmesi için sayısız deney, gözlem ve araştırma yapmış ama ne yazık ki amacına ulaşamamıştır. Bu başarısızlığını, 15 Haziran 1646 yılında dostu Charut'ye yazdığı mektupta itiraf ederken söylemiş oldukları, onun Stoacı yanını vurgulayan nitelikte:

hayatı korumanın çarelerini bulmak yerine, çok daha kolay ve daha emin başka bir çare buldum: ölümden korkmamak." (13)

Kısaca toparlamak gerekirse Descartes: başka birçok konunun yanısıra, doğayla da kurduğumuz ilişkide, başarılarımızı ve başarısızlıklarımızı büyük ölçüde kendisinden çekip çıkardığımız ve bu nedenle hâlâ hesaplaşmakta olduğumuz bir çağın düşünce yapısını, belki de en açık ve en sistemli bir biçimde gözler önüne seren bir filozof. Böyle olduğu için de, doğumunun üzerinden 400 yıl geçmiş olmasına rağmen, yeniden ele alınmaya, yeniden düşünülmeye ve tartışılmaya açık bir düşünür.

1- Descartes; *Méditations Métahysiques*, P.U.F., Paris 1963, s.178

2- A.g.y., s.122

3- A.g.y., s.125

4. A.Koyré, *Etudes Galiléennes*, Hermann, Paris 1966, s.15

5- Descartes; *Oeuvres de Descartes*, Adam-Tannery, Cilt XI "Le Monde" s.38

6- E. Bréhier, *Histoire de la Philosophie*, P.U.F., Paris 1947, Cilt II, s.75

7- Descartes; *Méditations Métaphysiques*, s.178

8- Descartes; *Le Monde*, s.39-40

9- A.Koyré, a.g.y., s.131

10- E.Levinas, *Totalité et Infini-Essai sur Pextériorité, Martinus Nijhoff*, 1968- La Haye, 3.baskı, s.16

11- G.Marcel; *"Savaş etkeni olarak soyutlama anlayışı"*, Y.K.Y. Cogito, sayı:5, s.252-256, çev.Medar Atıcı, İstanbul 1995.

12- A.Finkielkraut; *Sevginin Bilgeliği*, Ayrıntı Yay. s.109-110, çev. Ayşen Ekmekçi, İstanbul 1995

13- Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, Sosyal Yay, 6.blm. 10.dipnot, s.110, çev.K.Sahir Sel, İstanbul 1994

OSMAN BOZKURT

DEĞİNİLER

İNSANCIL YAYINLARI

UÇMALARI

Bak!
Kanadı kırılmış bir güvercin
Koşuyor uçmalarına
Tüysü bir çabayla kanadını çırpıyor,
kırık kanadını.
Acılarını sıraya koydu güvercin
Yerde kalmaktı en acı vereni,
kırık bir kanat değil.
Özgürlük, bulutlara varmaktı,
gıdıklamaktı bulutları.
Yerde yapamazdı güvercin
İnsan gibi, iki ayak üstünde.
Belki de
İnsan olmaktı en acısı

Yarımyamalak bir çabayla
Kaldırdı kanadını,
Kanadı kırık güvercin
Koşuyor uçmalarına.

Özlem GÖKÇEK

Emily Dickinson'dan şiirler

BU GECE

Çılgın geceler, çılgın geceler
Seninle olabilseydim eğer,
En büyük zevkimiz olurdu
Çılgın geceler.

Rüzgârların yararı yok!
Limandaki bir yüreğe
Yüreğin pusulası yok,
Haritası yok yüreğin.

Cennet'te kürek çekebilseydim
Ah, deniz!
Demir atabilseydim sana
Bu gece-demir atabilseydim.

Türkçesi: Anıl Meriçelli

YAZ YAĞMURU

Bir damla yağmur düştü elma ağacına,
Bir başka damlayla buluştu çatla;
Derken yarım düzinesi öpüştü saçaklarla,
Güldürdü yan duvarları.

Denize yardım olsun diye giden
Çayın yardımına koştu birkaç damla.
Bunlar, gerdanlıklara dizilen
İnci taneleri miydi yoksa!

Tozlar yer değiştirdi yolun üst tarafında,
Kuşlar şen şakrak bir şarkıya durdu;
Güneş şapkasını fırlattı uzaklara,
Meyve bahçeleri ışıltılarla doldu.

Kederli lavtaların sesini getirdi rüzgar,
Ve neşeyle yıkadı onları;
Bir tek bayrak açtı Doğu ve uzaktan,
Bu şenliğe attı imzasını.

Türkçesi: Anıl Meriçelli/Ahmet Necdet

ÇİÇEKLERLE

Hatırlamak unutmaksa eğer
Hatırlamam ben;
Eğer unutmak, hatırlamaksa,
Ne kadar yakınım unutmağa!
Neşeliyse yokluğunda acı duymak
Ve yas tutmak eğlenceliyse,
Ne kadar mutludur bugün
Bunları toplayan parmaklar!

Türkçesi: Anıl Meriçelli

KANIT

Her zaman aşık oldum,
Elimde bir kanıt var:
Aşık oluncaya dek
Aşkımda yoktur karar.

Hep aşık olacağım.
Size sözüm bu kadar
Aşk hayatın özüdür,
Hayat sonsuza çıkar.

Sevgilim kuşkun mu var?
Benim göstereceğim
Tek şey, Mesih İsa'nın
Çarmıha gerildiği yer.

Türkçesi: Anıl Meriçelli/Ahmet Necdet

Kriz, Bilim ve Felsefe

Mustafa GÜNAY

İnsanlığın yaşadığı krizlerin (bunalımların) ufuk açıcı felsefelerin doğmasına imkân tanıdığını ve aynı zamanda ufuk açıcı felsefelerin de bu krizlere ilişkin çözüm arayışları olduklarını, yeni yollar ve bakış açıları önerdiklerini görürüz. Türkiye'de ise "kriz"in hemen hemen yalnızca ekonomik bir sorun ve olgu olarak anlaşılması söz konusudur Bu aynı zamanda, toplumsal ve kültürel krizler ve sorunlarla ilgili olarak ekonomizmin/sosyolojizmin sınırlarını aşarak düşünmek gerektiğinin de bir işaretidir.

İnsanlığın kriz ve bunalımlarına çözüm getirmek isteyen politikalar ve bilimler aslında gizil olarak, bunun devamını isterler ve buna yol açarlar. Çünkü kriz ve bunalımın ortadan kalkması bir anlamda kendilerinin de varlık nedeninin ortadan kalkması demektir.

Bilimlerin çoğalmasıyla "mutsuzluk" arasında doğrudan bir ilişki/bağıntı var gibi görünüyor. Bilgiler yığılıyor üst üste, ama hiçbirinin fazlaca bir anlamı yok. Çünkü bilgelik söz konusu değil. Bu bakımdan, felsefe ve bilimlerinin yolunun ayrılması olgusu ile çeşitli felsefe disiplinlerinin doğması olgusu arasında da bir bağıntı olduğunu düşünüyorum Felsefe özellikle yeniçağdan itibaren kesin bir bilgi kaynağı olarak görülmemeye başlar. Ama bilgi ve bilim üzerine söz söyleme hakkı ve gücü sürmektedir.

Bilim kural koyucu değil, kural bulucu olduğu için "olanı" inceler, anlamak ve yorumlamak ister. "Olması gerekene" ilişkin görüşler öne sürmek bilimin işi değildir. Ancak, bilimsel disiplinlerle (örneğin psikoloji, psikiyatri) kültürel kriz ve sorunların bağıntısı söz konusudur. Bu bakımdan, insanı anlamak ve açıklamaktan öte, onu belli bir kurallar ve ölçütler temelinde denetleme, bastırma işlevinin ön planda olması, "bilimsellik" "nesnellik" konusunda da kuşkulu bir duruma yol açar. Bilimlerin yavaş yavaş birer "teknik" olmaya doğru mu gittiklerini sormanın gereği vardır. Aynı zamanda bilimlerin insan ve insanlık üzerindeki tahakkümünün engellenmesi ya da sınırlanmasının yolu da, bu bilimlerin nesnelliklerinin sorgulanmasından geçmektedir. Yani bir tür ***mutlaklık*** anlayışının sona erdirilmesi söz konusudur. "Nesnellik sorunu yalnızca bilgi ve bilim kavramıyla sınırlı bir sorun olmayıp, tarih (kültür) ve ahlâk felsefesinde de önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kriz ve felsefe ilişkisi bağlamında bir akıl eleştirisi yapmak da önem taşıyor. Akıl, işleyişi, yapısı ve sınırları belirlenip tanımlanacak bir şey midir? Yoksa tarihsel olarak değişen, işlevlerini ve ödevlerini farklı şekillerde konumlayan ve belirleyen bir şey midir? Aklı özgürleştiren felsefeler ve aklı tutsaklaştıran (köleleştiren) felsefeler olmak üzere, felsefeler genelde ikiye ayrılabilir mi? Felsefenin kesin bir bilim olma gereğini savunan bir filozof, kendi öznelliğinden ne ölçüde kurtulabilir? Bilim ve felsefede "kesinlik" arayışından doğan problemlerin, kesin bir yanıtının bulunmadığını mı kabul etmek daha doğru/uygun olacaktır?

Anlamı ve yorumlanışı değişiklikler gösterse de, felsefe ve metafizikte "mutlak" kavramı ve bazı kavramların "mutlaklaştırılması" bir problem olma özelliğini koruyor. Antikçağda doğa, Ortaçağda Tanrı, Yeniçağda Akıl, İnsan ve Tarih. Devamında ise Bilim; hep mutlaklaştırılan kavramlar ya da gerçeklikler oldular. Başka bir deyişle, felsefede "özne" olarak hep insandan başka bir şey tasarımlandı: doğa, tarih, tanrı vb. Bunlar da sıkça, töz olarak anlaşılageldi.

Yaşam ve kültürdeki çoğulculuktan sonra, şimdi de "kuramsal çoğulculuk" söz konusu. Bu ise çeşitli kuramların (kavramların) artık bir mutlak otorite olarak görülmemesi (gerektiği) anlamına geliyor. Ancak, disiplinler ve söylemler arası bir eşitlikten çok, birbirlerinin alanlarına müdahale etmeme, ilke olarak kabul edilebilir. Ancak özellikle dinsel, politik ve bilimsel söylemlerin ve öğretilerin insan hayatına ve kültüre müdahale etmeleri ölçüsünde, felsefenin bunlara ilişkin eleştirel ve sorgulayıcı tutumunun gündeme gelmesi söz konusudur.

Bilimin ve bilimselliğin bir ideoloji ve hatta bir metafizik haline gelerek toplumsal ve kültürel gerçekliğin oluşumu ve sürekliliğinde monist bir ilke (veya temel) olarak dayatılmasını reddetmeliyiz. Ama bu, tümüyle bilimi ve aklı reddediş değildir. Yine aynı şekilde, insanın bir yanıyla rasyonel, diğer yanıyla irrasyonel, bir yanıyla uyumlu ama diğer yanıyla başkaldırıcı yönlerinin, yalnızca bir ilke veya değer adına, bunlardan birine "indirgeme" çabalarının da reddedilmesi gerekir.

Akılsallığın ve bilimselliğin genelde bir ilerleme görünümünde sunulduğu açıktır. Bu nedenle ilerleme olarak görünen şeyin, hangi anlamda bir ilerleme olduğu veya olmadığı sorulmalıdır. Uluğ Nutku'nun deyimiyle, "Yalnız insana özgü tarihsel ilerleme, bilgilerin birbirine eklenmesiyle bilinmeyenin bilinene dönüştürülmesi değildir yalnızca. Aşırı bilimciliğin en büyük insan başarısı sandığı bu olgu kendi başına bir hiçtir. Bilginin artışı bir sorumluluğun artışını birlikte getirmiyorsa, bu durum o bilgilerin olmadığı zamana göre gerilemeyi gösterir, ilerlemeyi değil." (Doğada Evrim, Tarihte İlerleme, *Macit Gökberk'e Armağan* İçinde, s.102, TDK yayını)

Bir düşünsel ve tarihsel sürecin sonucu olarak, felsefe, bilim ve metafiziğin yolları ayrılıyor. Bu ayrımlaşma, bu söylemlerin kendi problem alanlarında kendilerini geliştirmeleri için bir imkân ve bir yoldur. Felsefe, bilim olmaya, bilimsel olmaya değil, felsefe olmaya çabalamalıdır. Felsefenin kuşatıcılığı ve bütünselliği, eleştirelliği ve sorgulayıcılığı ancak kendine özgü bir yolda yürümesiyle mümkündür.

Tarih bilimleri geçmiş olarak tarihi, yani insanın kültür başarılarını, yaratılarını ve fenomenlerini inceler. Tarih felsefesi ise tarihin anlamını konu edinir ve bir gelecek düşüncesini de içerir. Çünkü insanın varoluşunu zamanın üç boyutunun bütünlüğü içinde dile getirir.

Doğa bilimlerinin nesne anlayışı ve nesnellik ölçütü, tarih ve kültür bilimlerine taşınamaz. Nesne ve nesnellik kavramlarının yeniden değerlendirilmesi gerekiyor. Tarih ve kültür alanıyla ilgili olarak, nesnellikten, ancak bir "ortak anlam" kavramıyla söz edilebilir belki. Çünkü hiçbir şekilde keyfi, isteğe bağlı bir anlama ve bilgi söz konusu olamaz.

Dilthey'a kadar ki felsefe tarihindeki tartışmalar; ya empirist ya rasyonalist ya da kritik (eleştirel) bir tarzda, ama epistemoloji-içi süregiden tartışmalardır. Dilthey'la birlikte bilimlerin ve epistemolojilerin tarihsel bir yaklaşımla eleştirisi de başlamıştır. Epistemoloji-içi tartışmalar, hep bir "nesnellik" ve "kesinlik" arayışının nasıl temellendirileceği sorunu etrafında dönmüştür. Dilthey ise, nesnellik ve kesinliğin o güne kadar anlaşıldığı biçimiyle söz konusu olmadığını ifade eder. Dilthey epistemolojik kavramları değerlendirir, anlamını sorgular; özne-nesne ilişkisinde farklı bir yol gösterir, yani yeni bir bilgi modeli ve bilim kuramı geliştirmeye çalışır. Bu çabanın daha çok, Kant ve Hegel eleştirisi temelinde sürdüğünü söyleyebiliriz.

Pozitivist ve neopozitivist felsefe anlayışının, tarihselci-yorumsamacı (hermeneutik) felsefeden daha yaygın ve etkili olduğunu saptayabiliriz. Bilimsellik ve nesnellik anlayışının biçimlenmesinde bu yaklaşımların belirleyici olması söz konusudur. Çünkü arkaplandaki, temeldeki yanlılığı ve öznelerarasılığı örten, bir tarihsel sürecin ürünü olduğunu gizleyen bir tavrın göstergesidir, pozitivizm ve neopozitivizm.

Tarihselliği dışlayan bu öğretilerde, klasik metafiziğe, spekülatif düşünceye karşı çıkılır. Bunun yerine empiriye dayanan bir felsefe ve bilim anlayışı savunulur. Ama söz konusu "empiri" daha çok epistemolojik bir düzlemde ele alınır. Bu nedenle epistemolojik alanı da içeren/etkileyen bir tarih, kültür, kısaca yaşama dünyasından söz edilmez. Aklın spekülatif işleyişine eleştiri yöneltilir, ama bu defa da akıl (ve felsefe) yalnızca bir düzenleyici ilke olarak konumlanır. Bu bakımdan, neopozitivist düşünürlerin aslında, ifade ettikleri felsefe tanımının ve işlevlerinin sınırlarını ister istemez aşan bir şekilde felsefe yaptıklarını söyleyebiliriz.

Felsefeleri "yöntem üzerine bir deneme"mi, yoksa yalnızca bir deneme olarak mı görmek gerekiyor? Felsefeyi, kendini denemelerinde, deneyimlerinde ortaya koyan, ama sürekli sınırlarını genişleten aklın bir serüveni olarak görmeyi denemek, kendimizi keşfetme ve yaşanan krizleri aşma yönünde yeni ufuklar açabilir mi önümüze?Krizin uğultusu ve alacakaranlığında Logos'un sesini duymanın ve anlamanın olanağı nedir, nerelerdedir?

Şimdi, bu soruların ardından gitmenin zamanıdır.

Berrin Taş

- IŞIĞA DOĞRULUM
- BİR KENTİ AĞLIYORUM
Şiir
- İNSANIN AYAK SESLERİ
Şiir

İNSANCIL YAYINLARI

Duyguculuğun Doruğu: Faruk Nafiz Çamlıbel

Afşar TİMUÇİN

Türk şiiri aruzdan yavaş sıyrıldı: çok hızlı ve çok sornulu, çelişkilerle dolu bir dünyada şiir kalıplarına yer kalmamıştı. Yeni duyarlıklar, yeni yaşam biçimleri aruzun ağdalı ve tekdüze anlatımıyla artık bağdaşmıyordu. Yeni anlatım olanakları yeni ritmler bulmak gerekiyordu. *Beş hececiler* diye bilinen ve aralarında heceyle yazmaktan ve bireyi öne çıkarmaktan başka bir yakınlık bulunmayan beş şair bu değişim içinde yapıtlarını verdiler. Bu beş şairin en ilginç ve önemli olanı *Faruk Nafiz Çamlıbel*'dir (1898-1973). Gazeteci ve milletvekili iki arkadaş *Orhan Seyfi Orhon* (1890-1972) ve *Yusuf Ziya Ortaç* (1895-1967) oldukça arınık bir dille hafif duygulu şiirler yazdılar. *Halit Fahri Ozansoy* (1891-1971) gizemciliğe kaymaya hazır duygucu bir çizgide sevgiyi, geçen zamanı, düşleri dile getirdi. *Enis Behiç Koryürek* (1891-1949) özellikle ulusal heyecanı ortaya koyan şiirler yazdı.

Bu yıldızlar erken parlayıp erken söndüler, aralarında bir Faruk Nafiz Çamlıbel etkisini uzun zaman sürdürdü. Faruk Nafiz etkisi yalnızca şiir izleyicileri için değil o dönemlerde şiir yazmaya başlamış hevesli şairler ya da şair adayları için de sözkonusudur. Buna göre Faruk Nafiz'in yeni şiirimizin gelişiminde belli bir yeri, hatta önemli bir yeri vardır diyebiliriz. XVIII. yüzyıl Avrupa'sının duyuş biçimi olarak belirleyebileceğimiz duyguculuk özellikle aşırı biçimlerinde hastalıklı duyarlıkları ortaya koyuyordu. İçerdiği hastalıklı bakış açılarıyla birlikte Faruk Nafiz şiiri şiirimizin duygucu doruğunu oluşturdu ve özellikle sanat kaygısından çok duygu taşmalarına eğilimli genç ruhların başta aşk olmak üzere birçok konuda sözcüsü oldu. Bu şiir genç kızların şiir defterlerine geçti, orada göz yaşlarıyla ıslanmış sayfaları süsledi; her okuyanın yüreğini burktu, genç aşıkların yüreğini hoplattı, hatta bazı yönleriyle duyguculuğu hafife alanların belleğinde bir eleştiri konusu olarak yer aldı.

Hecede olduğu kadar aruzda da usta olan Faruk Nafiz Çamlıbel türk şiirine bir duygu derinliği getirirken daha çok hecenin akıcı anlatımını özellikle de yedi artı yedi kalıbının çarpıcı gücünü kullanmıştır. Şiirleri düşünce açısından çok büyük bir yoğunluk taşımadıkları için kolay anlaşılır şiirlerdir. Onda duygu aşırılıkları bazı özelliklerin üstünü örtmüş gibidir, örneğin şiirindeki pek de geniş çerçeveli olmayan toplumcu eğilimler ya da daha doğrusu toplumsal eğilimler duygusallığın altında ezilip kalmıştır. Gene de onun şiirlerindeki düşünce yükü bir Yahya Kemal'i ya da bir Ahmet Haşim'i düşündüğümüzde hiç de azımsanır ölçülerde değildir. Bir kere onda bireysellikten toplumsallığa doğru (toplumculuğa demesek daha doğru olur) belli bir akış, belli bir geçiş hemen kendini duyurur. Hiç değilse onun şiirinden şu dünyada "zengin" ve "fakir" diye iki çeşit insanın varolduğunu öğrenebiliriz: *"Zengin cenazesiyle birdi fakir düğünü/Göynüm ne ondan keder ne bundan bir tadaldı" (Okuyanlara)*. Faruk Nafiz'in seçme şiirlerini içeren ve onun başlıca şiir derlemesi olan *Bir Ömür böyle geçti*'de bu gibi motiflere sık sık rastlayabiliriz.

Onun toplumsal bakış açısı düzenli bir düşünsellikte ya da belli bir dizgesellikte değil, direnen insana inanışla belirgin buğulu bir duygusallıkta anlatımını bulur: kendine inanan kişi, kendine güvenen kişi kendi yolunda inatla ilerleyerek iyiyi gerçekleştirme olasılığını yaratacaktır. Buradaki iyi belki de insanın kendi esenliğidir. *Benimle yürüyene* şiirinin üçüncü ve sonuncu dörtlüğü şöyledir: *"Varsın tanağarmadan kumral saçın ağarsın./Sen sonu cennet olan yolundan dönme! Varsın/Önünü kesmek için zincirini koparsın/Dokuz yıl artığınla beslediğin köpekler."* Hayat şiirinde de böylesi bir inançlı direnişin ya da tek başına yürüyüşün övgüsüyle karşılaşırız: *"Sırtında bir tüy gibi taşı taştan yükünü,/Görmesinler belinin sakın büküldüğünü.../Başında şakladıkça atlıların kırbacı/Anla kı bugün sana hızveriyor bir acı!/Yara açsın kayalar ayaklarında, varsın,/Varsın omuzbaşların kamçılardan kızarsın,/Hayda sarıl yollara... Ardıňa bakma, hayda!/Sen yük altında haykır yatsın eller sarayda."*

Faruk Nafiz'in şiirindeki toplumsallık oldukça yüzeyseldir, bir bakıma bireyciliğin güdümünde gibidir, toplumcu bakış açısının temel ögelerinden hiçbirini içermez, bu çerçevede iyimserliğe de pek yakın durmaz. Yaşam karşısında sakınık bir duruş, hatta bir bekleyiş, hatta bir kaçma eğilimi sık sık kendini gösterir. Yaşam olumsuzluklarla doludur, bu gerçeği gören şair savaşımı göze almak yerine belayı savuşturmaktan ya-

na olur, tehlikeli alanların kıyısından geçmeyi uygun bulur. Bu çekinik ve kararsız tutum onun siyasal yaşamında da kendini gösterecektir. Tıp öğrenimini yarım bırakan, bir süre edebiyat öğretmenliği yapan, 1946-1960 arasında Meclis'de tam anlamında etkisiz ya da çekinik bir miletvekili yaşamı sürdüren, 1960'de partili arkadaşlarıyla Yassıada'ya kapatılan Faruk Nafiz edilgin türk aydın tipinin en güzel örneklerinden birini oluşturur. O siyasal yaşamı boyunca bugün anılarımızı zenginleştirecek hiçbir girişimde bulunmamıştır, hiçbir tutum ortaya koymamıştır, halkı ezen bir yönetimin eylemlerine karşı çıkmayacak kadar kendi dünyasına kapalı kalmıştır. Oysa o bir zamanlar *Mustaripler* şiirinde şöyle diyordu: *Bir kavmı uykusundan uyandırır bu haller/Doğar aç midelerden nurtopu ihtilaller;/Bir diyarda almazsa herkes irfan hakkını/Her çekilen kılıcın boş kalacaktır kını..."*

Faruk Nafiz'in şiirinde birey toplumsal bir varlık olarak alınmadığı için üst-insandan beklenebilecek bir çabayla yükümlü kılınmıştır, bu yüklenmenin olmadığı ya da eksik kaldığı yerde şu ya da bu biçimde kaçış kendini gösterecektir. Kaldıramayacağı yükü kaldırmak zorunda bırakılan birey ya kendiyle ilgili bir şeylere kendini adayacak ya da kaçacaktır. Faruk Nafiz'in insancı bakış açısıyla yazılmış şiirlerinde görünüşte sorumlu ama gerçekte sorumsuz bir bireyciliğin başına sardırılmış bir kahramanlık takıntısıyla karşılaşırız. Ya da *Oğluma* şiirinde olduğu gibi bir kaçış yasallaştırılır: tüm olası olumsuzluklara ya da hatta olan olumsuzlukara karşı *çocuğu dünyaya getirmeme* fikri ortaya çıkıverir. Henüz doğmamış, zaten annesi de olmayan o düşsel çocuk bir gün doğarsa kim bilir nelerle, ne gibi güçlüklerle karşılaşacaktır. *"Çalışkan ellerine bakanlar kirli derler. / Leke derler alnında güneş karaltısına."* Çocuğun direnişi sürecektir, o öpülesi eteklere ayağını silen biri olacaktır. Ya da ayağından çarıklar dökülen bir kişidir o, bir lokmanın ardında dolaşıp duracaktır ömür boyu, bu arada şairin deyişiyle varını bir dişiye maledecektir. Ancak dünyanın yasası ya da kötü yazgısı değişmeyecektir: *"Hakkın önünde eğil, zulmün önünde eğil!/Taçlar bile dünyada eğilen başlarındır..."* Evet, en iyisi kaçmaktır: *"Derdim, omuzlarına yük olmasın bu varlık, / Derdim, oğlum ne haktan ne kuldan bir şey umsun. / Nasip olmaz kimseye bu kadar bahtiyarlık / Kis sen benim doğmamış doğamayacak oğlumsun!"*

Şair bireysellikle toplumsallık, kaçmakla savaşmak, aldırmamakla karşı koymak arasında bocalar gibidir. Bir yanda dünyanın çirkinlikleri açmazları vardır, öte yanda şairin bireysele kapalı dünyası vardır, bireyselle sınırlı bakış açısı vardır. Elindeki düşsel anahtarla gerçekliğin iyilik kapılarını açamayacağını bilir o. Bu yüzden çözüme pek yönelmez, çözümden çok sergilemeyle ilgilenir, bu arada hemen her durumda bize bireyselliğinin bütün güçlerini inatla kullanan üst-insan'ın direnişini önerir. Bu üst-insan bir bakıma yenik insandır. İnsana bireyliğinin güçlerini kullanmayı önerirken şair kendini bir eziklikten kurtaramamış gibidir: *"Sana ne bulmuşsa kar yaylada diz boyunu?/Parçalamışsa bir kurt ne çıkar bir koyunu? / Ne çıkar kolkolaysa yolda karanlıkla kar? / Dağdan dönen bir çoban canvermişse ne çıkar?/Sana ne yollarını şaşırmış yolculardan?/Bilmediğin bir köye bir çığ inmişse yardan? / Ne var bu kış tohumlar tarlalarda donarsa?/Boş sininin başında aç duran köylü varsa? ne olur kimsesizler şehrin geçit yerinde, / Tünerse bir konağın mermer eşiklerinde?" (Kar ve Karanlık).*

Ancak *Harç* şiirinde Faruk Nafiz toplumcu gerçekçiliği anımsatan bir çizgiye ulaşır. Bu şiirde toplumsal karşıtlıklar ya da toplumsal çatışkılar açık bir biçimde ve bir yapı kurma tema'sı içinde gösterilmiştir. Birinci kıtada karşıtlık en somut ölçülerde ortaya konulur: *"Bugün damım çökerken biraz daha başıma /Üstüne bir kat daha çıktı apartımanlar, /Bir karışlık toprağı bir milyona alanlar/Sırıtan başlarıyla sıralandı karşıma."* Karşıtlığın yeryüzünü çökertecek duruma gelmiş olması ikinci kıtada belirtilir: *"Çatlak tavanlarına herkes açmış elini, /Güneşten nur umarken, yıldırımdan alevler, /Harcına gözyaşları karışan katkat evler/ Nerdeyse yeryüzünün çökertecek belini."* Üçüncü dörtlükte bu karşıtlık karşısında umutsuz bir bakış geliştirilir: *"Yazık her yıl uzaktan seyredeceksek eğer/Her kurulan binanın gökleri deldiğini,/Bir beyaz kartal gibi aya yükseldiğini... /Yazık bu kalelelerde bizler için yoksa yer!"* Dördüncü ve sonuncu dörtlükte şair şunu önerir: *"Ağır düşüncelerle kurşunlaşan başımı"* kurduğunuz binada harç yerine kullanın...

Bütün bunlar bir yana, Faruk Nafiz Çamlıbel asıl aşk şairidir. Evet, onun nice şiiri vaktiyle yüreği yanık genç kızların ve sevdadan deliye dönmüş delikanlıların şiir defterlerini süslemiştir. Onun şiirinde özellikle kadınlar, gönülden yaralanmış, gözü yaşlı, görmüş geçirmiş kadınlar vardır... Kadının kaçınılmaz varlığı kendini küçük duygusallıklar çerçevesinde değil yanmalar yakınmalarla duyurur. Şairin tanımladığı aşklar çok zaman kahramanlıkları andıran aşklardır, kolay kolay yaşanılamaz aşklardır, tam anlamında adanışlarla kendini ortaya koyan aşklardır. Us almış başını gerilere gitmiştir, yerini tümüyle duygulara bırakmıştır. Böylesine yoğun bir duygusallıkta insan ister istemez tüm sakınıklıklarını elden bırakcak, gönlünün çizdiği yolda kendi aşk yazgısını yaşamaya koyulacaktır. Faruk Nafiz'in şiirinde gönül için için yanan, zaman zaman alev alan, bit-

mez tükenmez bir ateş kaynağıdır. Bu şiirde tüm duygu oluşumları en aşırı biçimlerinde yansıtılır. Ancak Faruk Nafiz bu duygu abartmacılığını büyük bir ustalıkla, büyük bir inandırıcılıkla yapar, öyle ki gerçek yaşamın ateşli aşk yaşamı olduğuna, bizim sıradan yaşamımızın pek de gerçek yaşam diye alınamayacağına inandırır bizi. Yarargözetir eğilimlerin her yanı tuttuğu bir dünyada onun aşk tutkunluğu gerçekçi olmasa da güzeldir.

Faruk Nafiz şiirini çarpıcı imgelerle, güçlü benzetmelerle kurar. Ortaya koyduğu aşırı duygusallıklardan herbiri güçlü imge örgüsünün sağladığı inandırıcılıkla korunur. Ayrıca yakından baktığımızda şunu görürüz: ne kadar abartılı da olsa bu çarpıcı duygusallıklar bizi iyiden iyiye gerçeklikten uzaklaştıracak duygusallıklar değillerdir, hatta çok zaman ya da zaman zaman gerçekliğe ulaştıracak duygusallıklardır. Çünkü Faruk Nafiz işlediği duygusallıkları belli ki düşüncenin ince imbiklerinden süzerek getirmiştir. Us yerini duyguya bırakmış da görünse ya da olsa ortaya konulan duygusallık gene de düşünülmüş duygusallıktır. Zaten aşkta insan en basit bir duyguyu bile en yoğun ölçülerde yaşamaz mı? Aşkta en küçük bir anı kırıntısı bile bilincimizi büyük boyutlarda ele geçirmez mi? Faruk Nafiz bu anlayış içinde koyu renkli bir anlatım düzeni kurar, her şeyi kalın çizgilerle anlatır. Necip Fazıl gibi o da bir insanlık durumunu anlatırken iyiden iyiye belirgin görünümler çizer. Ancak onun şiiri Necip Fazıl'ınki gibi karamsar değildir, ancak onda her şey her an acıda kıvranmaya, olursa iki damla gözyaşı dökmeye eğilimlidir. Bir ölümü anlatırken bile Faruk Nafiz yüksek sesle konuşur, kalın kara çizgiler çizer, bu arada gariplikler eder, örneğin ezanı erken okutur, ne ilgisi varsa kilisenin çanlarını hızlı çaldırır, ne yapıp yapıp bizi hüzünlü bir havanın içine erkenden sokuverir. Hüznü şiiri okuduktan sonra değil hemen şiirin başında yakalarız.

SEFİLLERİN ÖLÜMÜ

Gezdi örümcek gibi gözleri boş tavanda,
Bir köşede gerilmiş bir ağa düştü, kalktı.
Odaya bol rüzgarın doldüğu bir zamanda
Göğsü havasızlıktan daraldıkça daraldı.

Sessiz ecel dostunu karşılarken bir adam,
Sesleri büyülterek naklediyor kırık cam.
İşte, ezan ne kadar tez okundu bu akşam,
Kilisenin çanları ne kadar hızlı çaldı.

Dışarda fırtınanın şehri döğen kırbacı,
İçerde bağdaş kuran soğuk zehirden acı...
Bu hastanın güneşken hekimiyle ilacı
O da bugün, kimbilir, nerde sefaya daldı?

Kulağının dibinde haykırıyor fırtına:
"Isınmak istiyorsan toprağı çek sırtına!"
Uzakta can verirken el yırtına yırtına
Onu ölüm bir derin uyku halinde aldı.

Yanan mumu söndürdü hastanın son nefesi,
Cankuşunu başıboş bıraktı tenkafesi:
Mesihin mucizesi, Tevratın felsefesi
Arapların cenneti artık birer masaldı!

Faruk Nafiz Çamlıbel, *Bir ömür böyle geçti*

Faruk Nafiz'in şiirlerinde kahramanlık teması zaman zaman ortaya çıkar ve pek inandırıcı güvendirici olmaz. *Efenin ölümü* bu temayı işleyen şiirlerden biridir ve pek düzayak imgelerle örülmüştür. *"Dağlara yaslansa efemin başı/Ayağı değerdi hemen ovaya"* ya da *"Efemi toprağa salan gönüller/Yanıyor tutuşmuş bir orman gibi"* gibi dizeler büyük bir şiir çabasını düşündürmeyen doldurma dizelerdir. Benzer bir temayı, yurt sevgisini de buluruz zaman zaman Faruk Nafiz'in şiirinde. O tür şiirlerde de benzer bir yalınkatlık karşılar bizi. Bu tür şiirlerin belki en önemlisi, en duygusalı, en anlatımcı olanı, en candan yazılmışı *Han duvarları* adlı uzun şiirdir. Bu şiirde şairin yeni keşfi diyebileceğimiz Anadolu tablo tablo önümüze açılır, acılı bir derinlikte kendini gösterir, bir kurtuluş serüveni yaşamış bir Anadolu'dur bu. Bu şiir içerdiği heyecansal ögelerle gerçek bir duygucu şiir örneği ortaya koyar.

Faruk Nafiz gerçek bir imge ustasıdır. Şiirsel imgeler çizmekte acemilik çeken eskilerin tersine Faruk Nafiz şiirini çarpıcı imgelerle canlandırır, anlamlandırır, hatta bu imgeleri zaman zaman yoğun simgeler durumuna getirebilen bir ustalığa ermiştir. Evet, şiirimizde simgeci anlatımı başlatanlardan biri de odur. Ne var ki onun şiirinde simge bir şeydir her şey değildir. Daha genel çerçevede Faruk Nafiz'in şiiri bizi güçlü benzetmelerle kendine bağlar. *"Yangından çıkan eşya gibi kırık döküğüm" (Yanarım)* gibilerden benzetmeler gerçekte iyi bir şair duyarlılığının ürünü olmalıdır. Faruk Nafiz şiiri güçlü imge örgüsüyle okuyucuyu tam anlamında etkiler. Şair, *Şehir* adlı şiirinde gecenin sabaha bağlanışını şu usta işi imgelerle anlatır: *"Basık ahşap evleri sıkınca pençesiyle/Açtı bütün kapılar kanadının tekini, /Boşaltmağa koyuldu her ev içindekini, /Canlandı boş sokaklar tek tük ayak sesiyle."* Evet, Faruk Nafiz simgeleri kullanan, güçlü simgeler oluşturan bir şairdir ama onu başlıbaşına bir simgeci şair saymak çok yanlış olur. Şairin simge barındırmayan birçok şiiri vardır.

Bir bahardı, on beş yıl sonra güzel bir bahar,

Bir kadın tanıdım ki bende hâlâ sihri var.
Yaklaşırken bir altın saçlı narin periye,
Düşündüm; o gördüğüm şeytan olmasın diye.
Lâkin ne sihretti ki sise kalbolan bir yaş
Gibi benden bu şüphe dağıldı yavaş yavaş
Ona derdim ki hergün: "Senin bir deniz kadar
"Güzel gözlerin varsa benim gözyaşlarım var!"
O güldükçe içimden sanki bir ruh eridi,
Nefesinden bir anda vücudum ürperirdi.
O yeşil gözlerine baktığım zaman yalnız
İçimden biri "Kim bu?" derdi sessiz sedasız.
Kaç kere o gözlerin derinliklerinde ben
Bir girdaba atılmış gibi geçtim kendimden!

Faruk Nafiz Çamlıbel, *Şeytan* şiirinden.
Bir ömür böyle geçti

O her şeyden önce bir duygu açınlayıcısıdır, bir aşk şairidir. Aşkı abartılı duygular içinde, ölümlerle, yıkılışlarla, titreyişlerle anlatır. Beklenmedik duygu taşmaları, umulmadık karşıtlıklar onun şiirinde renkli anlatımlarla önümüze seriliverir. Bazen aşırı bir hoşgörüyle, aşırı bir adanmışlıkla yüzyüze gelip şaşırırız: *"Bugün en düşkünlere kardeş olsan da dinle, /Yaşayan putsan gene içimde saffetinle:/Görmem artık, her gece başka kollarda inle, /Duymam, her gün eşini bir başka adla çağır!" (Kör kuyu).* Bir bakarsınız olmadık ölçülerde kıskanç biri çıkıverir önümüze: *"Kan tükürsün adını candan anan dudaklar, /Sana benim gözümle bakan gözler kör olsun!"* Aslında şaşırmamamız gerekir, dalgalı bir ruhun taşmaları, iniş çıkışlarıdır bunlar. Duygucunun ruhu hiçbir zaman dengede bir ruh olmayacaktır. Bu dengesizlik *Eş* şiirinde şöyle dile gelir: *"Bana dünyada senden yakın bir arkadaş yok/Öldüğüm gün göğsünü gonca güller takarsın."* Duygucu için umutsuzluk da büyük boyutludur: *"Yolunda açsam da kanımla ırmak/Uğrunda şereftir hançer sıyırmak./Fakat, ah, elinden mümkün mü şimdi/O altın halkayı dişimle kırmak!"* Duygucu ayrıca özel sezgileri ya da daha doğrusu kuruntuları olan kişidir: *"Bin yaradan duyarım kimle gülüştüğünü /Alnından öz kardeşin öpse ben irkilirim./ Değil yalnız ardına kimlerin düştüğünü, /Kimlerin rüyasına girdiğini bilirim!" (Allahaısmarladık).*

Bu aşırı ya da şişirilmiş duygu şiirleri yanında şairin ılımlı bir duyguculukla kaleme aldığı ve yoğun bir simge gücüyle üst düzeyde anlatımcı ögelerle bezediği birkaç şiiri bugünkü okurun en çok ilgileneceği şiirlerdir. Bu şiirlerde lirikliğin ölçülü duyarlılığında insanın gerçek yüzleri belirginleşir, aydınlığa kavuşur, o zaman o kalın çizgiler incelir, ses iyiden iyiye alçalır, savlı söyleyiş biçimi geriye çekilir. Ancak ne yazık ki şairin bu gibi şiirleri pek azdır. Şair bunların bazılarında daha rahat sereserpe bir anlatım tutturmuştur. *"Ey gözlerinin çevresi mor benzi tutuşmuş, Akşamladığım yolları yalnız geçen afet!/Kaç yıl geçecek böyle hazin böyle habersiz,/Sen Marmara'nın göl gibi durgun bir ucunda, /Ben böyle atılmış gibi yurdun bir ucunda, /Sen benden uzak, ben sana hasret.//Sarmış beni furbet,/Sarmış beni Mecnun diye zincir gibi dağlar;/Bir türbe ki ruhum gelen ağlar giden ağlar!" (Gurbet).* Bu tür ılımlı duygulu şiirlerin en iyisi bizce *Sen nerdesin*'dir.

SEN NERDESİN

Caddeden sokaklara doğru sesler elendi,
Pencereler kapandı, kapılar sürmelendi.
Bir kömür dumanıyla tütsülendi akşamlar,
Gurbete düşmüşlerin başına çöktü damlar...
Son yolcunun gömüldü yolda son adımları,
Bekçi sert bir vuruşla kırdı kaldırımları.
Mezarda ölü gibi yalnız kaldım odamda:
Yanan alnım duvarda, sönen gözlerim camda,
Yuvamı çiçekledim, sen bir meleksin diye,
Yollarını bekledim görüneceksin diye.
Senin için kandiller tutuştu kendisinden,
Resmine sürme çektim kandillerin isinden.
Saksıda incilendi yapraklar senin için...
Söylendi gelmez diye uzaklar senin için...
Saatler saatleri vurdu çelik sesiyle,
Saatler son gecemin geçti cenazesiyle,
Nihayet ben ağlarken toprağın yüzü güldü,
Sokaklardan caddeye doğru sesler döküldü.

Faruk Nafiz Çamlıbel, *Bir ömür böyle geçti*

Faruk Nafiz siyasete girmeseydi şiiri belki de daha güçlü olacaktı, en azından şu ünlü *Yassıada* şiirini ve benzeri bir takım şiirleri yazmamış olacaktı. *"Bilmiyor gülmeyi sakinlerinin binde biri;/Bin vatan derdi birikmiş bir avuçluk karada./Kuşu hicran getirir, dalgası hüsran götürür, /Mavi bir gözde elem katrasıdır Yassıada."* Gene de Faruk Nafiz'in türk şiir tarihinde önemli bir yeri vardır, o dönüm noktalarından biridir. En azından şiirimizde duyguculuk onunla varoldu, onunla tanındı, sevildiyse onunla sevildi. Doğrusu onun duygucu ardılları şiir yolunda hiç de başarılı olamadılar. Faruk Nafiz'i bilir bilmez pekçok kişi öykündü, ama onlardan hiçbiri ustası kadar insan ruhuna yakın değildi. Şiiri giderek daha az biliniyor, daha az okunuyor olabilir. Ama edebiyatın içindekiler her zaman bir şeylerin Faruk Nafiz'le başladığını iyi bilecekler.

Tolstoy'da Tarih Tarihte Tolstoy

Bülent TOPBAŞ

Napoleon Korsika doğumludur.

Korsika, İspanya ve Fransa arasındaki sorunlu bir bölgedir, bu yüzden Korsikalı Napoleon Fransa'da varolan gruplarla barışık olmayan, güvensiz, marjinal ve hırslı bir kişidir.

İşte böylece tarihi, olaylara ve kişilere dayandıran rankeci tarih anlayışı Bonapart dönemi olaylarının nedenini bulmuş oluyor. Bu tarih anlayışı bizim Türkiye'de hiç de yabancı olmadığımız 19. yy tarih anlayışıdır. Bu, Türkiye'de bugün bile, bırakın düşünceyi dumura uğratmakla sorumlu resmi tarihi, en sol yazını bile kendine bulamış bir yöntemdir. Tolstoy *Savaş ve Barış*'da bu hakim tarih anlayışıyla bir hesaplaşmaya giriyor. Gerek romanı bırakıp doğrudan yazdığı tarih üzerine kuramsal açıklamaların yer aldığı sayfalar, gerekse romanın örgüsü içinde kendini hissettiren yöntemle büyük adamlar tarihini yerle bir ediyor. Bunun için çoğu yerde Napoleon'un veya Kutozov'un aciz, zavallı, küçük insanlar olduğunu gösteriyor. Çağdaş tarihçilerce Borodine Savaşının kaybedilmesinin sebebi olarak Napoleon'un o günkü soğukalgınlığından kaynaklı etkisizliğinin gösterilmesi ile dalga geçiyor. Onların bu iddialarını ileri götürerek herşeyin suçlusunun aslında ona su geçirmez çizmesini giydirmemiş olan uşağı olduğunu söylüyor. Tolstoy'un bu esprisi zorlama değil, tarihe bireylerin iradesi gözüyle bakan sakat anlayışın düştüğü komik durumun kendisidir. Onlara göre tarih büyük adamların biyograifileridir.

Tolstoy'a göre tarih olaylara katılmış tüm insanların tarihi yerine sadece Sezarlar, İskenderler veya Voltaireler Tarihi olarak yazıldığı zaman insanlığın ilerleyişini anlatmaya imkan yoktur. *Savaş ve Barış*'a yazdığı önsözdeki açıklamalarla şöyle söylüyor: "Altıncı açıklamam -ki bu benim için en önemlisidir- büyük adam denen kimselerin bence tarihsel olaylarda taşıdıkları pek az öneme ilişkindir... Herkese çok basit birşeymiş gibi görünen bu iddiayı ileri sürmek; yani 1812 olaylarının nedenlerinin Napolyon'un fetih anlayışından ya da Alexander Pavloviç'in yurtsever sebatkarlığından kaynaklandığını iddia etmek; Roma İmparatorluğu halkını batıya yönelten şu ya da bu barbarlar yüzünden yıkıldığını; ya da altı kazılan bir dağın son işçinin kazma sallaması dolayısıyla yıkıldığını iddia etmek kadar saçmadır." (1) Bir örnek de biz Rusya'dan verelim: 1905 Rusyasının toplumsal-siyasal koşullarını göz önüne almadan Potemkin Zırhlısı'ndaki ayaklanmayı yemeklerin kurtlu olmasına bağlamak yine Tolstoy'un belirttiği gibi altı kazılmış bir dağın yıkılmasının son işçinin kazma sallamasıyla yıkıldığını iddia etmek gibi birşey. Yine bu düşünce yöntemine bizden bir örnek her toplumsal eylemde sorumlunun provakatörde aranması; insan haklarından tutun da yaşanan sosyal bunalımın insanlar üzerindeki etkisinin de dahil olduğu Türkiye insanının genel kültürel ve sosyal durumunu, yolların fiziksel durumu, kullanılan araçların niteliği ve kullanıcıların taşıt kullanma becerilerini gözönüne almadan her trafik kazasında soyut trafik canavarlarının suçlu tutulması; Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün 'deli padişahlara' bağlanması; M.Kemal'in tek başına emperyalizmi teslim alıp T.C.'yi kurması... Bütün bunlar gözönüne alındığı zaman bu sakat tarih anlayışının boyutları daha iyi belirginleşiyor ve romanın önemi artıyor.

Özellikle III. cildin girişi tarihçilerle ve savaşın çağdaş değerlendirmeleriyle tam bir hesaplaşma niteliğinde. Bu sayfalardan anlıyoruz ki artık tarihe -aslında çoktandır olan- yeni bir aktör çıkıyor; halk.

Tolstoy savaşın çıkış sebeplerine ilişkin şöyle bir değerlendirme yapıyor: "Milyonlarca insan birbirlerine bütün dünya mahkemelerinin yüzyıllar boyunca bir araya getiremeyeceği sayısız sayıda alçaklık, hiyanet hile, hırsızlık, sahtecilik yaptı, kalp para çıkardı, yağmaladı, yakıp yıktı ve can aldı. Ama bu dönem boyunca, suçları inceleyenler onları birer cürüm olarak görmüyorlardı.

Bu olağan üstü olayı doğuran neydi? Hangi nedenler yol açmıştı bu olaya? Tarihçiler safdillikle şu nedeni ileri sürerler: Oldenburg dükasına yapılan hakaret, kıta ablukasına uyulmaması, Napoleon'un egemenlik tutkusu, Alexander'ın sebatkarlığı, diplomatların yaptıkları yanlışlar vs." (2) - Nasıl da bizim tarih anlayışımıza benziyor!

Bu kadar doğru tespitler yaptıktan sonra kaderciliğe ulaşıyor Tolstoy. Ancak özgürlük ve zorunluluğun karmaşık etkileşimin farkında olarak yaptığı tesbitler aslın-

da kadercilik sınırlarına sığamayacak kadar derin. Bireyin iradesinin yetersizliğini görüyor; insanın yaşamında "... duyduğu ilgiler ne kadar soyutsa o kadar özgür olan bireysel yaşam ve insanoğlunun kendine buyrulmuş yasalara boyun eğdiği ve öncelik taşıyan topluluk hayatı" (3) olmak üzere iki yan olduğunu belirtiyor. Tolstoy bu konuda bir belirsizliği yaşıyor; bir yandan tarihsel maddeci tarih anlayışının merkezinde yuvarlanırken öte yandan tanrının yazgılarında sürükleniyor. Yine bu arayışı şu satırlarda bulmak mümkün:

"Eğer tarihin amacı insanlığın ve bütün halkların yüzyıllar boyunca sürüp giden hareketlerini anlatmaksa, o zaman 'Halkları harekete geçiren güç nedir? sorusuna bir cevap verilmelidir. Bu yapılmazsa geriye kalan hiçbirşey anlaşılmaz. Bu soruya uzun uzun düşünceler yürüterek cevap verirken ya Napoleon'un büyük bir dahi ya XIV. Louis'nin çok gururlu bir kişi olduğunu ya da filan yazarların filan kitapları yazdığını ileri sürüyor yeni tarih... Gücünü yalnız kendinden alan, hiçbir zaman değişmeden aynı kalan ve Napoleonlar, Luisler, yazarlar aracılığıyla halkları yöneten tanrı iradesini kabul etmiş olsaydık eğer bütün bunlar ilgili çekici olabilirdi. Ama biz bu iradeyi kabul etmiyoruz: Napoleonlar Luisler ve yazarlardan söz etmeden önce bu kişilerle halkların eylemleri arasındaki ilişkiyi göstermek zorunlu oluyor bu yüzden Tanrı iradesinin yerini bir başka güç almışsa bu yeni gücün ne olduğunu açıklamak gerekir: tarihin bütün anlamı bu güçtedir çünkü." (4)

Tolstoy biraz daha ileri giderek büyük adamların tarihsel olaylara adlarını veren basit bir yafta olduğunu söylüyor. Ona göre bütün yaftalar gibi onların da olaylarla ilgisi sınırlıdır. Kitabın daha farklı sayfalarında bunun daha iyi dile geldiğini görüyoruz: "Kitlelerin iradesi hangi koşullar altında bir tek kişi üzerinde toplanır? Tarihsel kişinin bütün insanların iradelerini dile getirdiği koşullar altında... (5), "Çünkü olayın dış görünüş bakımından bağlı olduğu kimselerin iradesinin gerçekleşebilmesi için sayısız durum ve koşulların bir araya gelmesi gerekiyordu." (6) Hegel'in bu konudaki ünlü sözünü hatırlayalım: "Çağının büyük adamı, çağın istemini yerine getirebilen kişidir. Onun yaptığı çağının yüreği ve özüdür, o çağını gerçek kılar. "Tolstoy'un büyük adamlar tarihini eleştirdiği satırlarla bu konuda en yetkin açıklamaların geldiği Engels'in satırları arasında önemli bir parelellik vardır: "... ne kadar ünlü, ne kadar sivrilmiş olursa olsunlar, bireylerin güdüleri büyük yığınları, tümüyle halkları ve her halk içinde de bütün kitlesiyle sınıfları harekete geçiren güdüler kadar ve gene bu geniş yığınları geçici bir kaynaşmaya, çabucak sönen saman alevi gibi parlamaya değil de kalıcı, sürekli, büyük bir tarihsel dönüşümle sonuçlanan bir eyleme götüren güdüler kadar söz konusu olamazlar." (7),

Burada büyük adamlar denilen soruna yanaşıyoruz. Elbette belli bir filanca ülkenin belli bir filanca zamanında, filanca büyük adamın ortaya çıkması salt bir rastlantıdır. Ama eğer biz bu adamı ortadan kaldırırsak, yerinin doldurulması gerekirliğinin ortaya çıktığı görülür ve bu yerini dolduracak kişi de iyi kötü bulunacaktır. Napoleon'nun, bu Korsikalının kendi öz savaşı ile tükenmiş Fransız Cumhuriyetinin kesin bir gereksinme duyduğu askeri diktatörün ta kendisi olması bir rastlantı oldu" ama bir Napoleon olmasaydı bir başkasının bu boşluğu dolduracak olduğu kanıtlanmıştır,"(8) zorunlu bir durumda herkes gereken insanı buluyor.

Tolstoy tarihin bireylerin iradelerinin ürünü olmadığını ve tarihin bir mantığı olduğunu sezinliyor fakat bunu tam bilince çıkaramıyor. Bunun sıkıntılarını ve arayışını hissettiriyor romanda. Karşı çıkışı çok net ve çağının bu konudaki gelişmişliğinin düzeyi göz önüne alınınca çok ileri bir noktada duruyor. Tarihin özünü başlıca "İktidar nedir? ve halkları harekete geçiren hangi güçtür?" sorularıyla özetleyen Tolstoy ulaştığı ileri düzeyi gösteriyor. Bu sorular tarihsel maddeci tarih anlayışının da temel soruları aslında.

Savaş ve Barış

Savaş ve Barış bu arayışın romanı... Romanı yazmadan önce uzun yıllar ön çalışmalarını yapıyor. 1812 Savaşı hakkında pek çok kitabı, tarihi belgeleri, mektupları, savaşın geçtiği yerleri inceliyor. Tolstoy, çok ciddi ve ağır bir işin altına giriyor; birbirinden ayrı tiplerin yaratımı, onların zaman içinde birbirleriyle çatışmaları, uyuşmaları, önemli bir tarihsel olayın gelişiminin ayrıntılı aktarılması ve bu esnada da hakim tarih anlayışıyla hesaplaşmaya girişilmesi. *Savaş ve Barış*, bütün bunları Tolstoy'un bile bir ara ümidini yitirmesine rağmen başarıyor ve 19. yüzyılın en önemli eserlerinden biri haline geliyor - hatta birçok eleştirmene göre en iyi eser-.

Romanda Fransa'daki toplumsal gelişmenin Avrupa'daki diğer toplumları etkilemiş olmasının önemli belirtileri var. Bir taraftan Fransız asillerine öykünen sürekli Fransızca konuşan aristokrat sınıf diğer yandan içlerinde bu sınıfın üyelerinin de bulunduğu, Fransız devriminden etkilenmekte olan bir toplumsal kesim. Fransız devrimi ve Aydınlanmanın yazarlarının kitapları her geçen gün daha fazla okunmaya başlıyor. Eğitim için Fransa'ya gönderilen gençler yeni düşüncelerle tanışmış olarak geliyorlar. Kitabın önemli karakterlerin-

den biri olan genç Piyer Bezuhov da bunlardan biri. Romanın tamamında başta yazarın olmak üzere Rus toplumunu çelişkilerinin ve arayışının taşıyıcısı büyük oranda Bezuhov oluyor. Yeni toplumsal düzenin infazcısı olan Bonapart genç Bezunov tarafından coşkuyla sahipleniliyor. Ulusal olarak düşman safta olan Bonapart'a duyulan bu sevgi çok önemli bir noktaya, doğu toplumlarındaki 'Batılılaşma' hareketlerine ve Fransız devriminin bu toplumlar üzerindeki etkisine işaret ediyor. Kapitalizm doğu toplumlarına toplumsal ekonomik yapının yol açtığı sınıf mücadelelerinin bir sonucu olarak gelmezden önce bir ideoloji olarak geliyor ve bu sınıf mücadelesinin çok güçlü bir bileşeni oluyor.

Piyer, burjuva değerlerin insanı. Varolan toplumla barışık değil. Yeni değerler, yeni kurumlar, yeni duyguların arayışı içinde. Piyer diğer bir çelişkisini dinle yaşıyor. Din adına yapılanları görüp dini sahiplenmesi mümkün değil ama yine de tanrı düşüncesinden çıkamıyor. Tanrı inancı Tolstoy'da her yerde karşımıza çıkıyor. Romanlarındaki kahramanlarına dini, sürekli bir ışık olarak sunuyor. Bundan onun bu çatışmayla ne kadar yoğun olduğunu kolayca anlıyoruz. Çözüm olarak kendine has bir sonuca varıyor: inancını kurumlardan, şekillerden uzakta kendi içinde taşımak. Bu yüzden kilise tarafından ateist olduğuna kanaat getirilip çok tepki alıyor. Örneğin *Anna Karenina* romanında kendisiyle özdeşleştirdiği görülen baş karakter Levin yarı ateist bir insan.

Savaş ve Barış'ta Piyer'in ve genç Balkonsky'nin arayışları gerici çar yönetimine karşı mücadeleye varıyor. Toplumda huzursuzluğun, Batıdan ve iktisadi altyapıdan gelen değişim baskılarının yükselişi yönetime ayaklanmaya dönüşüyor.

Romanın önemli bir kısmını savaşın anlatıldığı sayfalar oluşturuyor. Böylesine zengin gözlemlerin, yaşanan olayların ve kişilerin bu kadar canlı anlatıldığı bu sayfaları okumak insana büyük keyif veriyor. Bu sayfalarda savunduğu tarih anlayışına uygun olarak, Tolstoy, daha çok insanları anlatıyor; sıradan insanları, onların düşüncelerini, acılarını ve psikolojilerini... Napolyon ve Kutuzov'un savaşın gidişindeki önemsizlikleri, büyük adamların iradelerinin değil kitlelerin tarihte belirleyici olduğunu gösterircesine belirtiliyor.

Yine Tolstoy'un din düşüncesine bağlı olarak, romanda ölüm üzerine çok zengin sayfalar var. Romanın bir başka önemli karakteri Prens Andrey Balkonsky'nin yaralanışında ölüm duygusu ve ölümün kendisinin anlatıldığı sayfalar sanırım dünya edebiyatının unutulmaz sayfaları arasına girmeye çoktan hak kazanmıştır. Bu satırların zenginliğinden ve canlılığından ölüm düşüncesinin de Tolstoy'un yaşamında önemli bir yere sahip olduğunu görebiliyoruz.

Savaş ve Barış'ta, *Diriliş* ve *Anna Karenina*'da olduğu gibi aristokrat sınıfın yaşam biçimi, aylaklığı ve ahlakı üzerine yoğun eleştiri ve gözlemler var.

19. yy. Rusyasının toplumsal yapısına ışık tutması bakımından *Anna Karenina*'nın rolü daha belirgindir. Prusya tipi geçiş diye adlandırılan, doğu toplumlarına özgü sessiz kapitalist dönüşümün tanıklığı vardır romanda. Rus toplumsal yapısının sorgulanması eşliğinde orta zenginlikteki bir toprak sahibinin arayışlarını konu alıyor roman. Tolstoy'un kendisiyle özdeşleşmiş olan bu toprak sahibi sürekli okuyup, çevresindeki diğer toprak sahipleriyle tartışıp üretim düzenine yeni bir çözüm bulmaya çalışıyor. Şehirde hiçbir zaman uzlaşamayıp köy hayatında kendini bulan Levin -Tolstoy'un kendisi gibi- bu arayış içerisinde etrafındaki eski kölelik düzeninden yana olanlarla, toplumca düzeni savunanlar arasında kalıyor. Hiçbir yere ait olamıyor. Bu durum bize yine *Savaş ve Barış*'taki Piyer Bezuhov'un çelişkilerini hatırlatıyor. Ne sıradan bir toprak ağası gibi varolan toplum düzenini savunup sahiplenebiliyor ne de kendinin haksız kazanç sağladığına ilişkin siyasi görüşü. (*)

Bütün bunlarla birlikte romanda eğitim, kadın hakları vb. gibi burjuva batının değerleri tartıştırılıyor. Basına ilişkin yorumlar paranın teslim aldığı insan ilişkileri ve değerleri, savaşın kışkırtılışı ve gerici iktidarın konumunu korumak için yükseltmeye çalıştığı Pan Slavizm hareketi değinilen diğer konular. Bu konularda liberal-demokratik bir tavrın takınıldığı romandan açık olarak ortaya çıkıyor. Bütün bunlar Rus toplumunun yaşadığı çalkantıları, çelişkileri ve dönüşümleri anlamamıza ışık tutuyor. Ancak bunun için Tolstsoy'un da bu dönemin bir ürünü olduğunu gözönünde bulundurmalıyız.

Tarihte Tolstoy

Lenin, Tolstoy'u Rus devriminin aynası olarak görüyor. Pleakhanov ise 'O bir konttu ve ölene kadar öyle kaldı' diyor. Aslında iki değerlendirme de Tolstoy'u özetliyor. Lenin yaptığı tesbiti şöyle temellendiriyor: "Oysa bizim yaptığımız devrim alabildiğine karmaşık

(*) Rusya'nın değişimi toplumsal katmanlardaki değişimleri olağanüstü bir açıklıkla, devinim haliyle gözleyebiliyor. Bir kez daha görülüyor ki gerçekçi sanatçılar bilim ve felsefenin çok sonra açıklayacağı şeyler arasındaki ilişkileri ve doğruyu sezebiliyorlar. Gerçekçilik her dönemin kendi gelişmişliği perspektifiyle ele alınırsa Don Kişot'un, Shakespear'in, Faust'un ölümsüzlüklerinin, dönemlerinin ruhunu -liderler gibi- doğru yakalayıp bunu yansıtabilmelerinde olduğu net olarak görünür.

birşeydir. Devrimde doğrudan doğruya yer alan ve devrime katılanlar arasında ne olup bittiğini besbelli anlayamamış, olayların kendilerine yükledikleri somut tarihsel görevin uzağında kalmış bir çok unsurlar olmuştur." (9)

Marksistler Tolstoy'u bir yere koyamıyorlar halbuki Tolstoy'un romanlarının duruşu bellidir. Tam da Lenin'in belirttiği gibi yazıldığı dönemin toplumsal gelişimi gözönüne alındığı zaman doğru yansıtmıyor gibi görünen Tolstoy'un aynasındaki görüntüler anlamlılaşır ve gerçeğin görüntüleri haline gelir. Böylece Tolstoy'un Rus Devriminin bir unsuru olduğu anlaşılır. Tolstoy'u dini düşüncenin batağında bir toprak ağası olarak görüp onda kendine ait bir şey bulmayan marksistlerin sorunu da bu tarihselci bakıştan ve derinlikten yoksun oluşlarıdır.

Diriliş romanındaki kadın karakter Katşuya'yı düşünelim; iyi bir çevrede yaşayan ve her türlü olumlu özelliği üzerinde toplayan genç kız bir şekilde buradan mahrum kalıp sokakta kalmasıyla apayrı bir insan oluyor. Romanda onun yargılanmasına sebep olan cinayetin onun işleyip işlemediği hususu bile belirsiz kalıyor. Okuyucu olarak romantik bir şekilde böyle bir kızın bu cinayeti işlememiş olmasını ve masum olmasını beklerken Tolstoy'un gerçekçiliğine çarpıyoruz. Tolstoy bilinçili olarak bunu karanlıkta bırakıyor çünkü onun bunu yapmış olup olmamasının bir önemi yok. Böyle koşullar altında yaşayan birinin bunu yapması çok doğal. Bırakın romandaki bir toplumun çürümüş kurumlarının olağanüstü güçlü eleştirilerini Tolstoy'un bu gerçekçiliği ve düşünme yöntemi bile kendini marksist gören bir çok yazar ve düşünürün ilerisinde olduğunu kanıtlıyor. Bu romanların içinde defalarca 'devrim' 'işçi sınıfı', 'sosyalizm' vb. gibi sözcüklerin telaffuz edildiği eserlerden daha materyalist bir duruşu vardır. Böyle düşünebilen bir insanı tanrı inancından dolayı basit bir idealist olarak niteleyip kendimizin dışında görmek büyük bir yanılgıdır.

Tolstoy'un yapıtları ve öğretileri -sanırım bu sözcüğü kullanmak abartılı olmayacaktır- çelikilidir. Bir taraftan toplum düzenindeki çarpıklıklara, egemen sınıfın iki yüzlü, çürümüş yaşantısını ve onun kurumlarını deha niteliğindeki yeteneğiyle çizmeyi başarıp haksızlığa, sefalete ve derin çelişkilere ışık tutarken öte yandan basiretsiz bir aydın gibi kafasını dinin karanlık kumlarına gömer. İnsanlara mutluluğu ve kurtuluşu tanrı inancında sunar. Böylece romancılığıyla birçok şeyi açığa çıkartırken bu eğilimiyle onları tekrardan bulandırır. Ancak bu çelişkiler 19. yy. Rus toplumunun içine düştüğü çelişkilerin de bir aynasıydı.

19. yy. Rusya, gerçekliğinin ve yaşanan çelişkilerin sonucu olarak Rus entelijensiyası diğer toplumların aydınlarından ayrıdır. Rus entelijensiyası toplumun özel bir kesimini oluşturur. Bir katman gibi kendi arasında bir ortaklaşalığa ve birliğe sahiptir. 19. yy. Avrupasından ayrı olarak ulusal değil toplumsal merkezlidir ve Rus topraklarına uygun olarak radikaldir. Avrupa'daki entellektüeller burjuvazinin demokrasi ve liberalizm ideolojisine nüfuz olurken Rus entelijensiyasının böyle bir olanğı yoktu. Çünkü Rusya'nın burjuva bir toplumu yoktu. İktisadi altyapıda kapitalizm her gün güçlenirken liberal en ufak bir talep bile çarlık Rusyasında toplumsal bir devrimin sloganı olabiliyordu. Avrupa entellektüellerinin siyasi enerjilerini büyük kısımını alan ulusçuluk da Rusya'da Kutsal Rusya ve Pan Slavizm hareketleri ile Avrupa'nın tersine klisenin ve çarın elindeydi.

Böylece geri kalmış bir doğu toplumunda 'Batılılaşma' ve 'Modernleşme' kaçınılmaz biçimde popülizm olarak belirginleşti. 1905'e gelindiğinde hâlâ aristokratik düzeni değiştirebilecek tek kitlesel güç köylülük kutsanıyor ve sonrasında proletaryanın mezarını kazacağı Avrupa'daki gibi -bir burjuva düzeni kurma hayali güdülüyordu. Herzen Bielinsk, Goncarov, Çernişevski, Dobrolyubo, Dostyevski, Tolstoy bu karmaşık ve çelişik dönemin ürünleriydi. Bu dönem Rusya'nın edebiyat ve müzik alanında en verimli dönemi oldu.

19. yy. sonlarına doğru arayış 'Kapital'in' bütün dünyada ilk olarak başka bir dile çevrilip Rusya'da basılmasının da gösterdiği gibi marksizme ulaşmaya başladı. Önce Pleakhanov ve sonrasında Lenin bu arayışlara ve popülizmin belirsizliklerine işçi sınıfının ideolojisini ve siyasetini izleyerek son verdi. Artık ideolojik ve siyasi karmaşa yerini yeni bir döneme bıraktı. Tolstoy'u Gorki'nin izlemesi rastlandı değildir.

Tolstoy romanlarnıda bu dönemdeki ezilen insanların mizacını, psikolojisini, vahşetini, sefaletini, öfke ve nefretini, aristokrat sınıfın asalak yaşam tarzı ve ona bağlı değerlerini, devlet kurumlarının aczi ve kokuşmuşluğunu, kilise adamlarının düzenbazlığını gerçekte örnek alınacak bir zenginlikte ve güzellikte anlatarak bütün dünya edebiyat tarihinde haklı yerini almıştır.

Eleştirileri, suçlamaları ve isyanında belki toplumun yaşadığı sorunların kaynağını anlayamamıştır. Bu yüzden hastalığın belirtilerini başarıyla gözleme ve tasvirine rağmen, eleştirilerinin hedefi özel mülkiyet veya siyasi iktidar olmamıştır. Bu onun görüşlerinin çelişkisidir ama aynı zamanda son derece karmaşık gelişmelerin yaşadığı bir dönemin ve bir toplumun çelişkilerinin yansısı olmuştur.

Kitlelerin köleleştirlimesini, sefalete mahkum edilmesini, zorbalık ve ikiyüzlülüğe dayanan devlet ve kilise kurumunu amansızca eleştirmiştir. Bu eleştiriler dahi bir sanatçının gözüyle yapılınca onu tarihsel anlamda önemli kılmıştır. Bu yüzden her ne kadar 1905 sonrasındaki toplumsal gelişmelere ve işçi sınıfının ideolojisine karşı kayıtsız kalmış olsa da Rus Sosyal Demokratları Tolstoy'u benimsemiş ve sahiplenmiştir.

"Kötümserlik, karşı-koymama. "Ruh"a başvurma, bütün bunlar, bütün bir eski düzenin altüst olduğu, bu eski düzen içinde yetişmiş, bu düzenin ilkelerini, alışkanlıklarını, geleneklerini ve inançlarını daha ana sütü emerken almış kitlelerin ne gibi bir yeni düzenin şekil almakta olduğunu, hangi toplumsal güçlerin onu ve nasıl şekillendirdiğini, çalkantı dönemlerine özgü akılalmaz, olağanüstü, süreğen sıkıntılara hangi güçlerin son verebileceğini anlayamadığı ve anlayamayacağı bir dönemde kaçınılmaz olan bir ideolojiyi oluşturur." (10)

Tolstoy'u ve romanlarını bu gözle değerlendirmek ve kaba bir indirgemecilikten sıyrılmak gerekir. Onun romanlarından öğrenmek ve doyumsuz bir keyif alabilmek işte o zaman olanaklı olabilir. Tolstoy insanlığın biriktire biriktire getirdiği düşünsel ve sanatsal birikimin en önemli uğraklarından biridir.

1- Tolstoy, L., *'Savaş ve Barış'* c.1, sf.14, Oda Yayınları

2- Tolstoy, L., *'Savaş ve Barış'* c.III, sf.5, Oda yayınları

3- A.g.e sf.8

4- Tolstoy, L., *'Savaş ve Barış'*, c. IV, sf.347, Oda yayınları

5- A.g.e. sf.364

6- A.g.e. c.III, sf.7

7- Marx. K., Engels, F., *'Seçme Eserler'*, c.III, sf.447, Sol yayınları

8- A.g.e. sf.610

9- Marx, K., Engels, F., Lenin, V.I., *'Sanat ve Edebiyat Üzerine'* sf.242

10- A.g.e. sf.277

Ayhan ERGÜN
BİR SAKSILIK DÜNYA
Şiir

İnsancıl Yayınları

ESKİDEN OLSA

geceyle mühürlenmiş bir yaz edindim
bir yaz sütbeyaz
yeniden biçtim elbisemi bahar renklerinden
hasret içimde kanadı o yaz

suçum gökte uçanturna kalmaktı
sütümü emzirmek kuşa kurda
arıya bal, çölde açan çiçek olmaktı

oldum ışık oldum
yaprağa çiğ, çığlığa renk oldum

kayıtsız bir yüreğe girer gibi
girdim gizli mabedinize

ırmağınıza yakın
ırmağınıza ses...

öyle fazla şeylerde istemedim sizden
bir yaz göğü, yanaşmak için geminize liman
gümüş bir ağ bir de

vermediniz
azaldım ama çok acıdım
aysızlığınız içime iz bıraktı
sıkıldım

'eskiden olsa'
yeniden evreni...

eskiden
ağlamazdım

annem saçlarımı okşardı

Betül TARIMAN

Fuzulî'nin Rind ile Zahid Adlı Eserinde Eğitim Ve Ahlak Felsefesi II

Gülnihâl KÜKEN

Fuzulî'de Ahlâk Anlayışı

Fuzulî'nin eğitimindeki temel amaçlarından biri nasıl tolerans yani hoşgörü ise bir diğeri de bilgili insan yetiştirmekten ziyade ahlâklı insan yetiştirmektir; zira o sadece bir öğretici değil, özellikle bir eğiticidir. Aslında öğretim insanın istenilen yönde değiştirilmesi ve bilgilendirilmesi ve belirli davranışların kazandırılması ile sınırlı olduğu halde, eğitim çok daha kuşatıcıdır ve öğrenilenler arasında bağlantılar kurmayı, sadece bilen değil düşünen insan yetiştirmeyi de içerir.

İnsan bilgiler ile yüklenmiş bir robottan farklı olarak, bilgilendirilmenin ötesinde ve üzerinde eğitilmiş bir kişi hüviyetiyle, edindiklerini yaşama geçirebilmelidir. İşte edindiklerini bu yaşama geçirme; kişinin davranış yani ahlâk kurallarıdır ve bu kuralları da bize eğitim verir. Platon'un dediği gibi "En gerçek bilim, erdem'i öğreten bilimdir." (41)

Eğitim sayesinde kazanılan ruh güzelliği kişiye sağlam bir karakter ve anlayış gücü de verir ve bu güzelliği, ruhu ve cevheri kötü, temiz olmayanlar dahi kolaylıkla bozamaz. Fuzulî bu konuda şöyle der: "Ey arkadaş, eğer temizsen senin için, kötü cevherli ve temiz olmayanlarla oturup kalkmanda korku yoktur..." (42) Ona göre; iyi terbiye almış, temiz ahlâklı kişinin anlayış gücü; temiz ile kirli arasına bir fark koyar ve kavrayışının güzelliği sayesinde iyi ile kötüyü ayırdetmesini bilir. (43) Böyle bir bilgi ise insanı, Platon'un da belirttiği üzere 'özgür yapar' (44) 'Bilmek kuvvettir' ve insanı özgür yapan bilgi aynı zamanda ahlâklı da yapar. Ahlâklı olan yani erdem sahibi kişi, aynı zamanda bilgili kişidir, kötü olan kişi ise Platon'un da ifade ettiği şekilde bilgisiz olandır. Fuzulî, erdem sahibi ve ruh güzelliği olan insanın bakışlarının da güzel olduğunu, iç güzelliğinin dışa yansıdığını belirtirken, sadece dış güzelliği olup da erdemli olmayanların ise güzelliklerine gölge düşeceğini söyler. Fuzulî asıl önemli olanın iç güzelliği olduğunu (45) yine tıpkı Platon'daki gibi tekrarlamaktadır. Platon, sevgi ve dostluğu anlattığı iki diyalogunun yanında hemen her eserinde 'erdem'den yani faziletli olmaktan bahseder ve erdem sahibi olanların; dış ve görünüşteki geçici güzellikle aldanmayıp, asıl ve kalıcı olan ruh güzelliğine yöneleceklerini belirtmektedir. (46)

Eğitim insana son aşamada ruh güzelliğini kavuşturken kalıcı olan ile kalıcı olmayan, iyi ve kötü, güzel ile çirkin arasındaki farkları da ayırdetmesini öğretir. Geçici olan dünya güzelliklerinden ziyade kalıcı olan güzelliklere yönelen insan, sonuçta eğitimin amaçlarından biri daha olan mutluluğa ulaşır. Varlığa doğru temaşa eden kişi artık dünyanın geçiciliğini, maddî hazların insanı mutluluğa ulaştırmaya yetmeyeceğini gördüğü için bunları kaybedeceğinden dolayı endişeye kapılmaz:

"Harap dünyaya meyletmeseydin!
Parlak gönülden ahiret gussasını (kaygı-tasa) götürmeseydin;
Hesap ve azaptan yalnız sen kurtulmazdın,
Dünya azaptan ve ahiret hesaptan kurtulurdu!" (47)

İyi bir eğitimin sonuçta insanı mutluluk ve huzura kavuşturacağını ifade eden Fuzulî, insan psikolojisini de çok iyi anlayan bir bilge olarak insanın daima iyi ve mutlu olamayacağının da bilincindedir. Neticede insan kusurdan azâde değildir:

"Biz günah ehliyiz. Günah bizim süsümüzdür.
Günahsız olmak bize ne vakit layık oldu?
Günahtan bize o kadar da ayıp yoktur: Bu iş, bizim ana ve babamızın da yoludur!" (48) diyerek insanı hata ve günahlarıyla da kabul edip sevmek gerektiğini vurgular. Fakat önemli olan bu kusurları sürdürmek değil, en aza indirgemektir:

"Zamanede, Tanrı'ya karşı gelen iş yapma!
Yaparsan gizle, açıkça yapma!

Cahillere, günah şeklini hatırlatma!

Öğretme!

Kötülükleri öğretmek kötülüktür, sakın yapma!" (49)

Fuzulî; iyi, kötü, hakikat, mecaz, nefs, günah-sevap, maddî ve manevî güzellikler gibi etnik (ahlâk) konularını sağlam bir mantıkla tartışırken aşama aşama ilerlettiği dünya ve evren, insan karakteri ve eğitim hakkındaki düşüncelerini tez ve anti-tezler halinde sorgulayarak en doğru yanıtları okuyucunun bulmasını sağlamaya çalışırken adeta Sokrates'in doğurtmaca (maieutik)* yöntemini kullanan büyük bir düşünür olduğunu da bize kanıtlamaktadır.

Sonuçta Fuzulî; Hakikat'ın bir olduğunu, görünüşteki farklılıkların yanıltıcı olabileceğini, bu yüzden insanlar arasındaki farklı düşünce ve davranışlardan kaynaklanan husumetin ortadan kalması gerektiğini, büyük bir insan sevgisi ve hoşgörüsüyle eserinin son iki rubaisinde de vurgulamaktadır:

"Ben ve Sen, varlık mülkü'nde bulundukça,
Aramızda söz açılıp kavga ile "hak" ve
"bâtıl" olacaktır.
Bâtıl, ortadan kalksın diye, biz onu
kaldıralım!
O zaman, söylenen de, işitilen de "Hakk"ın
ta kendisi olur." (50)

"Fânilik köyünde, akıllı ile deli birdir,
aynıdır!
Denizin dibinde, taş ile inci danesi birdir,
aynıdır!
"İyi ve kötü sayma" işi ortadan kalkınca,
mescid ile meyhane birdir, aynıdır!" (51)

Fuzulî; insanlara iyiyi ve güzeli öğreterek yol gösterirken Platon gibi uygulanması son derece zor katı kurallar getirmemiş, J.J. Rousseau gibi de fazla hayale kapılmamıştır. İnsan doğasını çok iyi bilen bir gözlemci olarak, insanı fazla zorlamadan, ütopik bir düzen kurgulamadan, yaşanan, hali hazırda insanın içinde bulunduğu olgulardan insanları birlik ve beraberliğe çağıran gerçek bir eğiticidir.

Fuzulî felsefenin eskiden olduğu gibi bugün de en önemli konularından biri olan ethik yani ahlâk problemi üzerinde adeta bir filozof tavrıyla en ince detaylarına kadar durmuş, öne sürdüğü her bir düşünceyi tekrar tekrar yargı süzgecinden geçirmiştir. Onun ahlâk ve dolayısıyla eğitim felsefesindeki ana hedefi herşeyden önce faziletli insan yetiştirmektir. İnsan ahlâkını en iyiye doğru yönelten bu uğraş büyük zorluğuna karşılık uğraşların en yücesidir. Nitekim ünlü ahlâk filozofu İbn Miskeveyh 5932-1030)'in de isabetle belirttiği üzere; insan davranışlarını iyileştirmeyi amaçlayan eğitim sanatının bütün sanatların en üstünü olması gerekir. İbn Miskeveyh bu düşüncesini şöyle dile getirir: " Ahlâk sanatı, sanatların en üstünüdür..." (52)

Fuzulî sanatların en güzeli olan bu zorlu uğraşta, kendi görüşlerini daha ziyade alegorik ifadelerle ortaya koyarken kolay anlaşılan bir üslup kullanmıştır. Eğitim üzerine olan düşüncelerini halkın anlayacağı şekilde hikaye ederken kıssadan hisseler çıkarmıştır. Fuzulî bu tavrını açık bir şekilde şöyle özetler:

Vaaz ve öğüdün başını tutup, sözü karıştırmaktan vazgeçmelisin!

... Manânın aslı, sözü süslemek değildir!

Herkesin anladığı "söz"dür.

... İnsanlara, akıllarının derecesine göre konuş" (53)

Fuzulî'nin ahlâk öğretisinde uygulanması zor olan teorik normlar yerine pratik hayata geçirilebilecek davranışlar hakimdir. Bu konudaki ifadeleri 'huylar' manâsına gelen 'ahlâk'ın daha çok insan psikolojisiyle olan ilgisine dairdir. Nitekim huylarımızdan yani ahlâkımızdan bir kısmı doğuştan (fıtrî) olup eğitim yoluyla bunlardan bazılarının değiştirilmesi mümkün olmakla beraber esas olarak pek zor değişebilen huylardır. Huylarımızdan yani ahlâkımızdan bir kısmı da çevrenin etkisiyle ve sonradan ortaya çıkmaktadır. Fuzulî insanın mutlu olması için insanların birbirlerini düşman görmedikleri (54), dost oldukları bir çevre içinde bulunmalarının gerekliliği üzerinde durur. İnsan mutlu olabilmek için kendisine iyi olan şeylere yönelecek ve kendisi için kötü olna şeylerden de uzak duracaktır. Fuzulî 'iyi' ile 'kötü'nün ancak rölatif (izafî) olduğunu belirtirken böylece gerçek mutluluğun da herşeyin aslının bir olduğu bu dünyada, iyi ve kötü olarak birbirine karşıt saydığımız şeylerin bizim kabullerimiz olduğunu, bundan dolayı içinde yaşadığımız evreni herşeyiyle birlikte kabullenmemiz ve sevmemiz gerektiğini bildirir. Fuzulî, felsefesindeki bu rölativist düşüncelerini Mevlâna ile paylaşır. Doğadaki herşeye sevgi gözüyle bakan büyük hümanist Mevlâna'nın pek çok vesileyle belirttiği bu görüşlerini birkaç beytinde çarpıcı biçimde görmek mümkündür:

"Yılanın zehiri, yılana hayattır; fakat insana nisbetle ölümdür." (55)

"Su mahlûkuna deniz bağ, bahçedir sanki; kara mahlûkunaysa ölümdür, dağlanmadır." (56)

"Demek ki dünyada mutlak kötü yok; bunu da bil ki, kötü de, kötülük de nisbîdir." (57)

Mevlâna sonsuz insan sevgisini nasıl bu rölativizminden aldıysa hiç şüphe yok ki Fuzulî'nin insan sevgisi de bu rölativist düşüncelerden kaynaklanmaktadır.

Rölativist ahlâk görüşünde; "Genel geçer, salt ahlâk değerleri olmadığını, bütün değerlerin çağlara, toplumlara, kişilere, kültür kurumlarına, yaşama biçimlerine göre değiştiğini görüyoruz." (58)

Fuzulî rölativizminde, hoşgörü unsuru; son kertede insanları ve tüm evreni 'birliğe', 'vahdet'e bağlama arzusu yatmaktadır, bu öyle birliktir ki bize kendisini çokluk içerisinde göstermektedir. Hakikatı tek cephesine saplanıp kalmadan, bütün cepheleriyle bize gösterirken çokluktan birliğe, beraberliğe ulaştırmaktadır. H.Z.Ülken'in *Aşk Ahlâkı* adlı eserinde savunduğunu ve amaçladığını söylediği tezde olduğu gibi, biri Tanrılı ve mistik, diğeri tanrısız ve akılcı olan 'İsa ile Nietzsche'yi birleştirmeye çalışması' (59) gibi Fuzulî de Zahit ile Rind'i aynı şekilde barıştırıp birleştirirken bize evrensel ahlâkın en yüce amacını sade fakat çok çarpıcı bir dille anlatmaktadır.

Dünyevî ve Uhrevî Davranışlar

Fuzulî'de 'Zahid'; dini bütün ve daha çok ahiret hayatındaki mutluluğu kazanmak isteyen bir kişilik iken; Rind' ise öncelikle bu dünyadaki mutluluğu ele geçirmek isteyen bir düşünce sergiler. Fuzulî gerçek mutluluğu bu iki kişiliğin düşüncelerinin birleştirilmesinde bulur.

Fuzulî, dünya rahatını sağlayan şeyleri 'yolun tuzağı' olarak görür. Bilim ve ahlak sahibi kimselerin, bu tuzaklardan sakınarak kendilerini aşırı rahatlığa salıvermediklerini belirtir. Ona göre bu dünyada hem ferahlık ve rahatlık, hem de gam ve keder vardır. Herkes dünyada bu ikisini de tadacaktır. Sadece rahatı ve hazları seçen kimse, zevklerine düşkünlüğünden dolayı kendisine sıkıntı verecek hiçbir hayırlı ve iyi bir işe katlanmak zahmetine girmeyecektir. Böyle bir davranış ise sadece ahlâka değil, aynı zamanda dinin kurallarına da aykırıdır." O halde akıllı olan dünyada gamı ve kederi seçer, ta ki ahirette kadar görmeye! Dünyada ferahı salıverirse, ahirette ele geçire!... (60) diyerek, sonuçta dünya hayatının geçiciliğini, asıl ve sürekli olanın ise öte dünyada olduğunu hatırlatarak asıl mutluluk ve huzurun öteki dünyada kavuşulabileceğini ifade eder. Ruhlarımızın öteki dünyada daha mutlu olabileceği görüşü Sokrates' (M.Ö. 469-399)ten beri ifade edilmektedir. Nitekim Sokrates, Phaidon Dialogunda; 'ruhların öteki alemde daha mutlu olacağını (61) belirtilmektedir. Türk düşünürlerinden natüralist filozof Ebubekir Razi (ö.925)'de; " ölümün olmadığı o alemdeki hazlar sürekli ve sonsuz olduğuna göre, sonsuz ve sürekli hazzı bırakıp, sonlu ve geçici olanı tercih eden aldanmıştır..." (62) derken aynı şekilde Gazzalî (63) ve Pascal'de (64) benzer düşünceleri paylaşmaktadırlar.

Fuzulî dünya ve ahiret hayatının birbirlerinden çok farklı olduklarını belirterek şöyle der:

" Dünya ile ahiret birbirinin zıddıdır!
Burada olan ne varsa orada yoktur.
Dünyada rahatı olmayanın ahirette gönül
rahatı vardır..." (65)

Ancak bütün bu anlattıklarına rağmen Fuzulî, yine de insanın her iki dünya için de dengeli ve aşırıya kaçmadan davranması taraftarıdır.

Fuzulî dünya işleriyle ahiret işlerinin dengede tutulması gerektiği düşüncesindedir. O, ne ahiret hayatı için dünya zevklerinden vazgeçmeye ne de dünya işleri ve zevkleri için ahiret hayatını ihmal etmeyi doğru bulmaktadır. "... üzerinde ömrün tüketildiği dünya hesabı... sonu cezaya varan ahiret hesabını içine alır. İki âlemin de hesabını verme durumu hesapsızlıktır. Bu yol, iki âlemde de azap çektirir..." (66) derken, insanın her iki dünyada da rahat ve huzur içinde olması için, hiçbir şeyde aşırılığa kaçmaması gerektiğini vurgulamaktadır. 'Dünya ve ahiret hayatını terazinin iki kefesine' benzeten Gazzalî'de " birisiyle fazla meşgul olup derinliklerine inen kimse, ekseriya diğerini ihmal etmiş olur..." (67) düşüncesinden yola çıkarak sadece bir tarafta bulunan insanın diğerini ihmal edeceğini belirterek Fuzulî'nin görüşlerine kaynaklık etmiş olabilir.

Sonuçta, insan bu dünyada maddî olan bedenini koruyabilmek için maddî ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Ancak insan bu maddî yapısının yanında bir de manevî değerlere sahip olmak ihtiyacında olan bir ruha sahiptir. İşte bu bağlamda insan her iki ihtiyacını da gözetmek, bu ihtiyaçlarını dengeli bir şekilde karşılamak durumundadır; çünkü ne tek başına maddî değerler ne de tek başına manevî değerler insanları mutlu etmek ve huzura kavuşturmak için yeterli değildirler. Fuzulî gerçek mutluluk ve huzurun insanın aşırı olan her türlü ihtiras ve düşünceden kurtulmasıyla mümkün olabileceğini savunur. Hemen bütün ahlâk düşünürleri gibi o da saf ve huzur içinde bir yaşamı tutkuların doğurduğu tasa ve kederlerden azâde görmektedir. 'İnsan nimete kavuşmak istiyorsa nesine vereceği yolu bilmelidir.' (68) Akıllı olan kişi de " âlemin gerekli olan şeylerine el uzatan kişi'(dir)...' (69) derken; yeterli olandan fazlasını istemenin akıllıca bir davranış olmadığına dikkat çekmektedir.

Aslında Fuzulî yaratılış olarak insanın birtakım arzu ve isteklere eğilim gösterdiğini ve bunların tamamen ortadan kaldırılmalarının da pek mümkün olmadığının bilincindedir. Ancak bu arzu ve isteklerin yerine getirilmesinde aşırılığa kaçmamak, ifrat ile tefrit arasında bir

orta yolu bulmak gerektiğini belirterek insanın, insan olmak niteliğine ancak bu suretle erişebileceğini göstermek istemektedir.

Menfaatçilik Eleştirisi

Bütün insanların yaratılıştan dolayı eşit olduklarını söyleyen Fuzulî; her ne kadar makam ve şeref sahibi, iktidarı elinde tutan kişilerin makamında bulunmanın, insana birçok şeyler öğreteceğini ve ona pek çok avantajlar sağlayacağını (70) belirtse de " yaradılmışın yaradılmışa kulluğu yaraşmaz!.." (71) diyerek bu konudaki asıl fikrini belirtir. İnsan yaradılışının asıl amacı 'Yaradan'a kulluktur... Tanrı'yı bilmektir' (72) İktidar sahiplerinin yakınında, onlardan gelecek lûtfu bekleyenlerin, maddî şeylere önem veren ve 'dünyaya tapan' kişiler olduğunu ve bu gibi kimselerin büyük bir yanılgı içinde olduklarını, makam elde etmek için, ömürlerini iktidar sahiplerinin hizmetinde geçirmenin, büyük bir aldanış olduğunu ve mutsuzluk getireceğini söyleyerek bu davranışları insan onuruna aykırı bulur. Fuzulî'nin bu konudaki görüşlerinin aynılarını biz Gazzalî ve Pascal'da de görmekteyiz. Nitekim Gazzalî; " insanlara dalkavukluk etmek isteyenler eğer bir sultanın maiyetinde iseler, sadece kendi menfaatlerini düşündüklerinden dolayı bir milletin batmasına, emanetin kaybolmasına, şereflerinin ayaklar altına alınmış olmasından çekinmezler..." (73) derken, Pascal; " Prenslerin yanında yaşayan bendeler de hizmet ettikleri prensin menfaatinden ziyade kendi menfaatlerini gözettikleri için kendilerine zarar verecek, onun istifadesini temin edecek bir harekette bulunmaktan kaçınırlar..." (74) demektedir. Bu tür davranışları, ahlâken doğru bulmayan diğer düşünürlerden bir adım ileride olarak Fuzulî daha şiddetle eleştirir. Ona göre bu gibi davranışları sergileyen bir bilginin ahlakı, bir cahilin ahlakından bile daha aşağıdadır. Cahillik mertebesini insanlık için en aşağı bir mertebe olarak kabul eden Fuzulî, bilgisini birtakım menfaatler uğruna, makam ve şeref elde etmek için kullanan bilgilerin mertebesinden daha üstün görür ve bu düşüncelerini şöyle dile getirir: " Doğrusu, saltanatın değerinden gaflette olan bir cahil, sultanlara yaklaşmaya eğilimi olan bir bilginden iyidir... cahillik derecesi, en kötü mertebedir. Gene de, hüner erbabının sultanlara yaklaşmasına sebep olan ve makam gereğini duyuran bilimden iyidir..." (75)

Hırs'ın eleştirisi

Fuzulî'ye göre haksız isteklere yönelten hırs içindeki böyle bir bilim; yanlıştır, akıllı ve ahlâk sahibi olanların onaylayacağı bir bilim değildir. Bilim insanları hak ve adalet yolundan ayırıp haksızlığa yöneltmemelidir. İlim ve irfan sahibi olan kişi; iktidar makamında olanlara nasıl hizmet edeceğinin yollarını iyi bilirse; gerçekten doğru davranmış olacaktır. Fuzulî ilim ve irfan sahibi olan kişileri aslında sultanlardan bile üstün görerek, onların padişahlara yol gösterecek düzeyde olduklarını ifade eder ve şöyle der "... Senin terbiyenin olgunluğu, padişahlara doğru yol verirse, iki cihanda da muradını bulman ümid olunur..." (76)

Fuzulî, pekçok ahlâk filozofu gibi, sonu gelmeyen arzu ve istek demek olan 'hırs'ın; insanları yanıltarak gerçeklerden saptırdığını ifade eder. Hırslı insan, hayatı boyunca daima hırslarının esiri olur ve onların peşinden koşarken daima sonu gelmez zahmetlere katlanır. Hırsların sonu gelmediğine göre, isteği doğrultusunda herhangi birşeyi elde eden insan, eline geçirdiğinden yeteri kadar faydalanamadan, bir diğer isteğinin peşinde koşmaya başlar ve bu böylece devam ederek, hırslarının peşine takılmakla, aradığı saadeti sonsuza kadar bulamaz.

Bu konuda Gazzalî de hırs'ın insanı ihtiyacından fazla olan şeyler peşinden sürüklediğini belirterek, malmülk konusunda hırslarına kapılan insanların artık hayatları boyunca bunların peşinden koştuklarını, arzularına kavuştuktan sonra ise aynı şekilde yenilerini yapabilmek için tekrar zorlu meşakkatlere katlandıklarını belirtir. (77) Aynı şekilde Pascal insanların genellikle hırs bakımından doyumsuz olduklarını, aslında yaradılış olarak sadece heyecan aradıklarını belirtir.(78)

O, dünyada sadece geçim vasıtası olacak şeyleri büyük bir hırsla isteyen insanlar hakkında şunları söyler:

"... Ey Rind, dünya geçim araçlarının elde edilmesini dirlik sanma! Ayrılığın ta kendisidir. Bu araçların bir araya getirilmesine rahat, deme! Kargaşanın ta kendisidir! Her kim dünyada mühim işlerinin tamamlanmasını, esenliğin kaynağı bilirse, daima sıkıntıda kalır. Çünkü, nimetlenme yolları pek çoktur, onların tamamlanması ise güç!..

Hırslılar, dünya geçinme araçlarını isterler.

Onların ümidine göre, dirlik, rahatlık makamıdır!

onlar daima bu incelikten haberdar değillerdir, ki:

Kayıp olan rahatı arzu etmek, zahmetin ortaya çıkmasıdır!.." (79)

Fuzulî, insanın gerçek huzuru ancak kendisine yetecek kadar olan şeylerle yetinmesinde bulabileceğini, sonuçta hırs sahibi insanların zaten dünyayı ele geçirme tutkularının nasıl olsa doyurulamayacağını, bu yüzden gerekenden fazlasını istemenin doğru olmayacağını belirtir. (80)

Adet ve Geleneklerin Rölatifliği

Fuzulî âdet ve geleneklerin de izafî ve itibarî oldu-

ğunu söyler. Hakikati bulmada en büyük engel, ona göre de taklid yoluyla geçmişin mirasına körü körüne bağlanmaktır.

Gelenek ve görenekler insanlar arasında taklit yoluyla öğrenilir ve kuşaktan kuşağa geçerler. Bunların doğrulukları da rölatiftir; yani bir toplulukta doğru ve makbul sayılan bir alışkanlık ve davranış biçimi, başka bir toplumda yadırganabilir. Bu yüzden âdet ve geleneklerde taassuba kaçıp önyargılı davranmamak gereklidir. İnsan ancak taklit bağından kurtulabiliği taktirde hakikatlere daha fazla yaklaşabilir ve başka türlü davranan insanları da anlayışla karşılayarak mutluluk ve barış içinde yaşabilir. Sonuçta insanlık ahlâkından sözedebilmenin şartı ve amacı da; herkesin birbirlerine anlayış ve toleransla yaklaşabilmesidir. Fuzulî bu konudaki görüşlerini şöyle özetler:

Ey Zâhid, bu hükme göre, Hak senin yanındadır. Çünkü meyhaneye ilgi göstermek, senin adetinin tersinedir. Adetin tersine işte, musibetlerin en büyüğü vardır. Dünyaya olan ilgin hâlâ senin görüş aynanın üzerine oturmuştur. Taklid bağı, senin ayağını tereddütle bağlamıştır. Senin bu topluluk arasındaki tam aykırılık o kadar ki, sen onlardan nefret ediyorsun, onlar da senden ürküyorlar! Ama ben bu topluluğun yaradılışlarının değerini mihenk taşında denemeyince ve onların davranışlarından şüphe perdesini açmayıncaya kadar, sadece taklidle onların sohbetinden eteğimi toplamam ve onların mahfellerinden bir kenara çekilmem muhaldır (mümkün olmaz)..." (81)

İnsan " şayet taklid taassubundan kendisini kurtaramazsa, bu hal onun için bir perdedir..." (82) diye Gazzalî ve " insan tabiatı kendi vücuda getirdiği geleneklerin ve âdetlerinin esiri olmuştur. Bu esaret onun basiretini bağlar, doğruları ve hakikatı görmesine engel olur. O kadar ki 'Pirenelerin yukarısında, hakikat olan, aşağısında hatadır' " (83) diyen Pascal da; âdet ve geleneklerin körü körüne taklit edilmesinin insanları yanıltabileceğini söylemekle Fuzulî ile aynı düşünceyi savunmuştur.

SONUÇ

Rind ile Zahid adlı eseri ile Fuzulî'nin yalnız büyük bir Türk şairi değil, aynı zamanda büyük bir Türk düşünürü de olduğunu görmekteyiz. Sadece edebiyat ve Türkçe, Arapça ile Farsça dillerinin inceliklerini öğrenmekle yetinmeyerek devrinin pek çok bilgisini de kendi bünyesinde toplamış bir bilgindir. Aslında sadece şiirlerde bile onun bilimsel bilgisinin ne kadar sağlam ve geniş olduğunu anlatmaya yeterlidir. Değişik konulara dair yazdığı eserlerinde felsefe ve tıpta olduğu kadar dinî bilimlerde konularla da sağlam bir bilgisi olduğu anlaşılmaktadır. Felsefe ve Kelâm ile uğraşı, şairâne mistik duyarlılığı ile birleşmiştir. Onun felsefesine kendisine kadar uzanan bütün düşünce birikimi etki etmekle birlikte daha çok Mevlâna ve Yunus Emre'nin kaynaklık ettiğini görmekteyiz. Fuzulî bütün eserlerinde olduğu gibi özellikle *Rind ile Zahid*'de geniş bilgisini samimiyet ve büyük bir alçakgönüllükle sunarken, kendisini sadece coşkun hislerinin bilinçsiz seline kaptırmamış, oldukça objektif ve rasyonel bir yol izlemiştir. Diyalektik bir biçimde ele aldığı bu eserinde bizlere eğitim ve ahlâk felsefesi hakkındaki görüşlerini son derece samimi ve tutarlı bir açıklıkla ifade etmiştir.

Fuzulî'nin şair niteliğiyle edebiyatta çok geniş ve devamlı bir etkisi olduğunun göstergesi, onun eserlerinin bugün bile çok sevilerek okunmasıdır. Onun sadece edebiyatta değil, kültür ve düşünce tarihimizdeki - şimdiye kadar ihmal edilmiş olan- rolünün belirlenmesinin, eserlerinin bir de bu çerçevede incelenmesi ile ortaya çıkacağı kanısındayız.

41- Platon, Gorgias, s.135 (520d), (terc. Reyan Erben), M.E.B. Yay. Ankara, 1946

42- Fuzulî, a.g.e., s.64

43- Fuzulî, a.g.e., s.75

44- Platon, *Lysis*, s.16 (210bc), (terc. Sebahattin Eyüboğlu) Maarif Matbaası, İstanbul, 1942

45- Fuzulî, a.g.e., s.64, 74, 98-100

46- Platon, *Şölen* (Sevgi Üstüne), Lysis (Dostluk Üstüne), (terc.Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu), İstanbul 1958

47- Fuzulî, a.g.e., s.81

48- Fuzulî, a.g.e., s.91

49- Fuzulî, a.g.e., s.91

50- Fuzulî, a.g.e., s.104

51- Fuzulî, a.g.e., s.104

52- İbn Miskeveyh, ***Ahlâkı Olgunlaştırma***, s.40, (terc.A.Şener, C.Tunç, İ.Kayaoğlu) Kültür ve Turizm Bak. Yay.Ankara, 1983

53- Fuzulî, a.g.e., s.22

54- 'İnsan insanın kurtudur' (homo homini lupus) diyen Hobbes'un aksine (1588-1679), insanın insanla savaşmasını, herkesin birbirinin düşmanı olmasını kabul etmeyen bir anlayış sergiliyor Fuzulî.

55- Mevlâna, *Mesnevi*, IV/68, s.353, (terc.A.Gölpınarlı), İstanbul 1981

56- Mevlâna, a.g.e. IV/(69), s.353

57- Mevlâna, a.g.e. IV/(69), s.353

58- Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, s.77, Ankara, 1984, 111. baskı

59- Hilmi Ziya Ülken, *Aşk Ahlâkı*, s.264, İstanbul, 1981, Dördüncü baskı.

60- Fuzulî, a.g.e., s.41

61- Platon, Phaidon, 84e-85ab (H.R.Atademir, S.Yetkin), (M.E.B. yay. İstanbul, 1943)

62- Ebubekir Razi, *Filozofça Yaşama* (es-Siretu'l-Felsefiye) (Terc.M.Kaya, Felsefe Arkivi, sayı.27, s.192-201, İstanbul, 1990)

63- Gazzali, *Kimya-yı Saadet*, s.116 (tec.İ.Turgut Ulusoy), İstanbul, 1981

64- Pascal, *Pensees*, frag.233, s.66 (İng, trans.b.W.F.Trotter)

65- Fuzulî, a.g.e., s.41

66- Fuzulî, a.g.e. s.29

67- Gazzalî, *İhyau'Ulumi'd-Din*, 3/6, s.29 (terc.A.Serdaroğlu) İstanbul, 1985

68- Fuzulî, a.g.e., s.30

69- Fuzulî, a.g.e., s.37

70- Fuzulî, a.g.e., s.29

71- Fuzulî, a.g.e., s.31

72- Fuzulî, a.g.e., s.31

73- Gazzalî *İhyau'Ulumi'd-Din*, 3/27, 28, 29, s.350-358 (terc.A.Serdaroğlu)

74- Pascal, *Pensees*, frag.100, s.32 (İng, trans.b.W.F.Trotter), London, Last Reprinted, 1947

75- Fuzulî, a.g.e., s.30

76- Fuzulî, a.g.e., s.30

77- Gazzalî İhyau'Ulumi'd-Din, c.3, beyan, 12, s.73

78- Pascal, Pensees, frag.139, s.41

79- Fuzulî, a.g.e., s.43-44

80- Fuzulî, a.g.e., s.46

81- Fuzulî, a.g.e., s.74

82- Gazzalî, *İhyau'Ulumi'd Din*, 3/11, s.172

83- Pascal, *Pensees*, frag.294, s.83

(*) Sokrates doğurtmaca (maieutik) yöntemiyle; öğretmek istediklerini insanlarda bilgiyi doğrtur gibi ortaya çıkartmaktadır. Böyle bir yöntemle hiç matematik bilmeyen bir köleye zor bir problemi çözdürür. Menon (82-85) (terc.Adnan Cemgil) Maarif Matbaası, Ankara, 1942. Ancak önemle hatırlatılması gerekir ki Fuzulî, Sokrates ve Platon gibi öğrenmenin, idealar aleminde öğrenilen şeyleri hatırlamak, anımsamak (annemnesis) olduğunu belirtmiyor. Fuzulî'nin amacı eğitirken, sonuçları kendisi söylemeyip doğru bilgiyi öğretmek istediği kişiye kendisinin bulmasının sevincini yaşattırmaktır.

GÜNEŞ UZANABİLDİĞİN YERDE

toprağı kanla sulanan ülkede çiçek açmazmış öyle
ağıdın dinmediği ağızda
türkü olmazmış daha...

yer bilmez gök bilmez
toprak bilmez su bilmez
ateş
bilmezmiş...

bu ne memlekettir baharı gülmez
bu ne gecedir şafağı bitmez
bu ne haldır lo...

toprak utanmaz mı topraklığından
su yakmaz mı kendini utancından
de ben kendimi vurmaz mıyım lo...

kalksana nehir gibi
baksana dağ gibi
şu memlekete
de kalksana hade
bağırsana yahu
bağırsana be...

bağırsan ufacık olur korkular
bir kıpırdasan
bir el atsan
güneş uzanabildiğin yerde...

İbrahim AYDOĞAN

Ağlama Duvarı

Feryatlarınızı işittim ey Beniisrail oğulları
Firavunların zulmünden kurtarmak için
acılarınıza son vermek için artık bundan sonra
adanmış topraklara, vaadedilmiş topraklara
Arzı-mevuda çağırıyorum sizleri yağ bal akan...
eliniz boş çıkmasın Mısırdan.

Her kadın konusundan komşusundan güzel giysiler
altun takılar, gümüş takılar istesin ödünç diyerek.
Giyinin, kuşanın donatın çocuklarınızı,
soyun Mısırlıları son gecenizde gider-ayak.

Hurma ağaçlarının yeşil şemsiyesinde dinlenin
süzülerek akan Nil nehrinin serinliğinde
durgun sulara bakın akşamın hüznünde gün batarken
avuç avuç için kana kana son defa,
Kızgın çöllerde susuzluğunuzu gidermek için
bir daha göremeyeceğiniz soğuk sulardan...

Yüreğim burkuldu Mezamirinizden okurken bunları.
Demek dörtbinyıl evvel böyle kaçmıştınız Mısır'dan.
Önünüzde Musa peygamber elindeki âsasını
Bahrikulzeme vurarak
gösterdi sizlere adanmış topraklarınız budur diyerek
Kenanlı, Hitti, Amuri ve Hivvi'lerin yurtlarını.

ve saldırdınız yokedip onları oturmak için uygarlıklarına
Kendi hallerinde yaşayan bu ağırbaşlı insanların
Yenilgisine uğradınız çapulculuğunuzun, tutsak edildiniz
Sonra ellerinizde parangalar...

"Babil ırmaklarının kenarlarına oturduk,
söğüt dallarına cenklerimizi asarak
ve Siyonu düşünerek ağladık.
Çünkü bizi sürgün edenler, bize azap edenler
bizden sabah şarkıları, şenlikler istediler
Siyon ilahilerinden birini okuyun dediler.
Yabancıların toprağında tutsak iken
Tanrının nağmelerini nasıl söyleyelim!.."

Ve sonra sürüldünüz Tih çölüne aç susuz tam kırk yıl.
Gökyüzünden yağan kudret helvasına ellerinizi açtınız,
ve dağıldınız dünyanın dörtbucağına çaresiz.
Ve hallaçpamuğu misali ordan oraya atıldınız.

Sonra Hitler Faşizminin Almanyasında
sivri korkunç bacalardan yanan etlerinizin külleri
savruldu durdu matem mendilleri gibi yıllarca gökyüzünde..
Okurken "İnsanları seveceksin" yapıtını Römark'ın
nasıl yanıp tutuşmuştu sizlerle birlikte gencecik yüreklerimiz..

Okul sıralarında, ders aralarında
geceleyin kör lambanın ışığında ödevlerimizi yaparken
iç çeke çeke az mı ağlamıştık sizlerin encamına,
Ey Beniisrail oğulları!..

Kitaplar ciltlediler derilerinizden
nişanlılarına en güzel armağan diye sundular
Cesetlerinizin altun dişlerini söküp
takı taktılar genç kızların boyunlarına..
Ağlama Duvarına başınızı vurup az mı ağladınız o zaman
dizçöküp Süleyman mabedine.

Gözaçıp yummadan unuttunuz bunları.
Akbabalar gibi çullandınız Filistin topraklarına
en son silahlarınız, toplarınız, fosforlu misket bombalarınızla
ve uçaklarınızla bir avuç insanın üstüne
taştaş üstünde bırakmadınız, bir cuma gecesi.
Giydiniz Hitlerin kanlı üniformasını
başta Barış Ödülü sahibi katil Begin,
insan kasabı boldozer Ariel şaron
saldırdılar Telzaatar ve Şatilla kamplarına.
Her adımda kan,
her adımda ağıtlar, yıkıntılar arasında
eller gökyüzüne açılmış,
"Havada bulut yok bu ne dumandır"

Ne çabuk unuttunuz ey Beniisrail oğulları
diz çöküp yüz sürdünüz AĞLAMA DUVARLARINI
Ve gene ağlayacaksınız Ağlama duvarlarına başınızı döverek
Uzak değil günler,
peşpeşe geliyor ardınızdan Arafatın generalleri..

Zihni ANADOL

Ruşen Hakkı

BAŞARAN'IN SESİNİ DUYMAK
(16 Mart Pazar)

Başaran'ın Adam Sanat'taki (Mart 1997), "Koparılıp Alınmış Olacak Benden Yaşam" başlıklı şiirini okurken, içimin acıdığını hissediyorum... Çünkü şiirdeki insan da acılar içinde... Anılarına ve yaşama sıkı sıkı bağlı bir insan, "Hayır, ölmek istemiyorum ben/ Daha okunmamış bir kitap/Önümde kırları/Ve sürülmemiş koca bir tarla yaşam/Konuşmalı Kazdağı'nın şifalı otları/Bengisuyuyla Bingöllerin" diyor...

Şiirin burasından yeniden başa dönüyorum:

"Neresine gidilse dünyanın
Yok yapılacak bir şey"
diyor profesör Hüsnü Göksel
"Tek umut ışığı,
İlaca yanıt vermesi"
Dışarda cıvıltısı serçelerin
Duvarda irkilten gölgeler
Yokmuş yapılacak bir şey
Vücudum buz

Ve bir uzun şiir şu dizelerle bitiyor:

Vazgeçmeyeceğim yaşamaktan
Kırmızı bir gül gibi
"Koparılıp alınmış olacak benden yaşam"
Tanrılar da ölecek benimle

Bunlar, Başaran'ın da içini dağlayan bir kadının acıları... Nedir Başaran'ı bu şiiri yazdıran? Başaran'ın sesini duymak istiyorum, ama telefon numarasını bulamıyorum. Aklıma Vedat Günyol geliyor. Telefon ediyorum, "Özledim sizi Hocam" diyorum. Biraz sohbet ettikten sonra, sözü Başaran'ın şiirine getiriyorum... "Eşi..." diyor... Eşini yitiren bir insanın acısı düşüyor içime... Vedat Günyol'dan telefon numarasını öğrenip Başaran'a telefon ediyorum... Başsağlığı diliyorum... Sesi buğulanıyor... Sesim buğulanıyor... İçim daralıyor...

ADAM GİBİ BİR ŞAİR
(17 Mart Pazartesi)
17 Mart 1978-17 Mart 1997
Ceyhun Atuf Kansu'nun "hadi bana eyvallah" deyişinin üstünden tam 19 yıl geçmiş... 19 yıl sonra gene onunla birlikteyiz, gene onun sesi kulaklarımızda. Yalnızca Ceyhun Atuf Kansu değil, canları da, yani çocukları Bahar Gökler, Işık Kansu ve torunu Ozan Gökler de yanıbaşımızda...

Kocaeli Üniversitesi Şiir Okulu Müdürlüğü'nün KOÜ Konferans Salonu'nda düzenlediği Ceyhun Atuf Kansu'ya anma gününün sunuculuğunu Şiir Okulu Müdürü İhsan Topçu yapıyor. Gonca Arkon ve Bahar Gökler'le "ses" Emel Esentürk, Semiramis Tutkun, Demet Kılıçaslan, Nilüfer Aklın, Hatice Göksu, Serma Başçı ve Işık Kansu ile "şiir" olup dökülüyor üstümüze Ceyhun Atuf Kansu... Bu şiir yağmuruna öğrenciler de katılıyor; bir genç arkadaş, gitarıyla şiirlerin yanısıra yürüyor...

Gonca Arkon, Ceyhun Atuf Kansu'yu anlatıyor; gençliğini, hekimliğini, şairliğini, ama Cahit Külebi'nin ağzıyla. Bir şairi bir şairden dinlemek ne güzel...

Babası gibi hekim olan Bahar Gökler'i, gazeteci Işık Kansu'yu dinlemek ne güzel...

Babası gibi hekim olan Bahar Gökler'i, gazeteci Işık Kansu'yu dinlemek ne güzel...

Bahar Gökler'i dinlerken dalıp gidiyorum... kısa boylu, gözlüklü, yün kravatlı, eli tespihli, ayakkabıları her zaman boyalı bir adam... Cebindeki defterler arasında çiçekler, otlar saklayan, cebinden şeker eksik etmeyen bir adam... Turhal'da, küçük kızıyla el ele dolaşan, bisikletle gezen, bir tepeye kızıyla birlikte tırmanan bir adam...Kızına böceklerin ve otların adını öğreten bir adam... Sabahleyin erkenden kalkıp tıraş olan, çay demleyen, ekmek kızartan bir adam... ve bu adamın tıkırtıları... İnsana güven veren, yalnız olmadığını anımsatan tıkırtıları...

Bu tıkırtılara daktilo tıkırtıları da karışıyor muydu acaba? Bahar Gökler bundan söz etmiyor, ama başka bir şey anlatıyor... Çocuklarıyla, hastalarıyla haşır neşir olan bir hekimin günün hangi saatlerinde şiir yazdığını anlatıyor... Daha doğrusu anlatmıyor... Çünkü o da bilmiyor... Bildiği şey ise, Ceyhun Atuf Kansu'nun şiirlerini, yazılarını yazabilmek için kimsesiz odalara kapanmayışı...

Mevsimi değil ama, Bahar Gökler konuşurken, güllerin açtığını hissediyorum... Gülleri ne çok seviyor şair... Yalnızca gülleri değil elbette, bütün çiçekleri seviyor Ceyhun Atuf Kansu... Dünyanın bütün çiçeklerini ve de çocukları...

Sonra Işık Kansu anlatıyor babasını...

Babasını, babasının şiirleriyle anlatıyor...

Ellerime bakıyorum. Uçuç böcekleri konuyor ellerime... Yakama bir gül ilişiyor...

ŞİİR, DÜNYAYI KURTARIR MI?

(23 Mart Pazar)

Kocaeli Edebiyatçılar Platformu'nun bugünkü dördüncü toplantısının konuğu Çiğdem Sezer. Şair, görev yaptığı Adapazarı'nda yaşıyor, ama o kendini İzmitli sayıyor. Çünkü Adapazarı'nda otursa da, yazar ve sanatçı dostları İzmit'te yaşıyor ve Sezer hiç nazlanmadan bu kentte gerçekleşen her etkinliğe katılıyor, katılmazsa üzülüyor...

Toplantılarımıza mekân olarak seçtiğimiz Çağdaş Toplum Kitabevi'nde çiğdem Sezer'i dinliyoruz... Şiirinden, dünya görüşünden sözediyor, şiirlerini okuyor, soruları yanıtlıyor... Her şairin bir ideolojisi olduğunu, ama şiirin ideolojisi olmaması gerektiğini söylüyor, şiirin dünyayı kurtaramayacağını savunuyor... Bugünkü toplantımıza, bizim dışımızda, çok sayıda dinleyicinin katıldığını görüyoruz... Hemen belirtmek istiyorum; bizim dışımızda, dedim; peki, biz şair ve yazar olarak kaç kişiyiz? Şöyle bir düşünüyorum, 20 kişi kadar varız...

Tartışıyoruz... Dinleyecilerden bazıları istiyorlar ki, şiir dünyayı kurtarsın... Kurtarır mı? Kurtarmış mıdır? Hangi şiir, hangi zamanlarda dünyayı kurtarmıştır? Ben kendi adıma, bu konuda pek bilgisiz, dahası, cahilim!

Bir soru daha: Şiir, eğer böyle bir becerisi varsa, dünyayı kimden, kimlerden kurtaracaktır? Cahilim, ama şunu akıl edebiliyorum: Şiir, sanırım, dünyayı insanlardan kurtaracak değildir. İnsanlardan kurtarılan bir dünya ne işe yarar, hangi yaratıkların işine yarar? Bir bilen varsa, söylesin...

Ben diyorum ki, şiir dünyayı kurtarmaz, böyle bir gücü yoktur, ama bir şeyler yapabilir ve yapıldığı da görülmüştür. Şiir, dünyayı pisliklerden arındırabilir, ama deterjan kullanarak değil; insanların yüreklerinde kıvılcımlar oluşturarak arındırabilir... Her türlü sömürüye, çıkar savaşlarına karşı çıkarak, kurtuluş savaşlarını destekleyerek, barışın ve dünya kardeşliğinin kaçınılmaz olduğunu vurgulayarak, aşkı ve sevgiyi filizleyerek dünyamızı daha yaşanılır bir dünya yapabilir...

Diyeceksiniz ki, şiire bu kadar yük yüklenir mi?

Belki yüklenmez, yüklemek haksızlık olur; ama ben yüklüyorum, bu yükle gidebileceği yere kadar gitsin...

ANKARALI BİR ŞAİR

(27 Mart Perşembe)

Kocaeli Üniversitesi Şiir Okulu Mart ayı etkinliklerinin son konuğu Hüseyin Atabaş oldu. Etkinlik öncesinde, Şiir okulu Müdürü İhsan Topçu'nun odasında hasret giderdik. Ankara'yı ve Ankaralı dostları özlediğimi söyledim. "Biz çağırıyoruz, ama sen gelmiyorsun" dedi. Haklı. Yol, gözümde büyüse de, bu yıl Ankara'ya gidip dostlarla birlikte olmak istiyorum.

KOÜ Konferans Salonu'nda gerçekleşen günde Hüseyin Atabaş, şiir üstüne konuştu, şiirlerini okudu, kitaplarını imzaladı...

Atabaş'ın 1983 yılında yayımladığı "Bitmeyen" ve 1988 yılında yayımladığı "Yüzün Bende" adlı şiir kitaplarını daha önce okumuştum. Bu iki kitap bu kez "Bitmeyen - Yüzün Bende" adıyla bir arada yayımlanmış. (İlkyaz Kitaplığı, 1995)

Hüseyin Atabaş'ın son yayımladığı şiir kitabı, "Saydam ve Gizli" adını taşıyor. (Doruk Yayınları, Ocak 1997) Saydam ve Gizli, iki bölümden oluşan 61 sayfalık bir kitap. "O gece seni sevdim/yalnızlığımı okşadım" dizeleriyle başlayan birinci bölümde 13, "O gece seni sevdim/çocukluğumu okşadım" dizeleriyle başlayan ikinci bölümde de 13 şiir bulunuyor.

Şiirleri okurken görüyorum; trenler makas değiştiriyor istasyonda, aşk emekçileri grev oylamasına gidiyor, reçine sızıyor ormanın uğultusundan... "Fotoğrafta işlevsiz bir merdiven, / merdivende üç adam, üçü de şair adam..." Sonra akıp giden Missisipi, Amazon, Dicle, Fırat, Şattularap, Kızılırmak...

Ve hissediyorum; inceden inceye yüreğimi yarıyor sular; bir eflatun yalnızlığa düşüyorum; üstümden anasonlu bir gecenin biriktirdiği bulut geçerken, naralanmak istiyorum... Bilemiyorum, avcıların şiirlerden ürküttüğü kuşlar nereye konar... Biri sesleniyor, "Bu aşk tutuşabilir kendiliğinden" diyor... Güneş sızıyor Kumrular Sokağı'na; omuzlarımda akşamın esmerliği ve içimde ışığı arayan sardunya, kokusunu salıyor "ince duyarlıklarla işlenmiş sokaklara..."

ESKİ ŞİİRLER

(29 Mart Cumartesi)

Bugün saat 19.30'da İzmit'te, Acısu Parkı'nın bitişiğindeki Tempo'da şiirlerimi okuyacağım. Tempo, içinde bilardo, tenis masaları da bulunan, ama daha çok satrancı öne çıkaran bir cafe. Salonun işletmecileri Hasan Tahsin Aydınlar ile eşi Güler Hanım'ın bir tutkuları daha var: Güzel Sanatlar. Geçen yıl salonunda şiir dinletilerine yer veren Hasan Tahsin, benim de bir etkinliğe konuk olmamı istemişti. Ama ben, yeni kitabım olmadığı için, bu işe pek sıcak bakmamıştım. Sonunda "iyi ya, ben de eski şiirlerimi okurum" dedim...

Eski şiirler... Çoğu Türkiye Yazıları'nda çıkan "Günler Kitaplar Dergiler"i kitaplaştırmak istediğimde, 60'lı yıllardan başlayarak dergileri gözden geçirirken şaşırıp kalmıştım! Çünkü bu dergilerde çıkan şiirlerimden ço-

ğunu kitaplarıma almadığımı görmüştüm! Peki neden? Kötü müydü bu şiirler? Hayır, değil. Bunlar, bugün de altlarına imzamı sevinçle atabileceğim şiirlerdi. O halde? Unutmuşum! Evet, dergilerde unutmuşum bu şiirleri. 1966-1981 yılları arasında dergilerde çıkan bu şiirlerim, bir kitap oluşturabilecek kadar çoktu... İşte, Tempo'da bu şiirlerimi okuyacaktım...

Akşamın beşinde, İzmit'i en eski meyhanesi olan Adalı'ya damladım. Bir küçük salata, bir tavuk ızgara ve onbeşlik rakı söyledim... Rakımı içmiş, tam kalkıyordum ki, İhsan Topçu'nun Nejat Gacar'ın ve Fahrettin Demir'in baskınına uğradım. Daha önce hesabı ödemiş, cebimde 150 bin lira kalmıştı. Nejat, sanki halimden anlarmışcasına, "Sen git Ruşen abi, programa gecikme, hesabını da ödeme, biz öderiz" dedi. Saate baktım, daha 40 dakika zamanım vardı. "Acelem yok" dedim. İhsan Topçu, bir bira, bir salata söyledi. Fahrettin Demir, "Ben de bir bira içerim" dedi. Nejat Gacar, "Bana bir duble rakı, bir de arnavut ciğeri" dedi... Biralar gelince, güldüm İhsan'ın yüzüne bakarak. Bunun da bir hikâyesi var...

Rakıyı, olmazsa şarabı yeğleyen İhsan Topçu'yu bir ramazan akşamında Adalı'da bira içip salata yerden gördüğümde şaşırmıştım. Meğerse İhsan Topçu, hemen hemen her akşam, Adalı'da iki bira içip bir salata yiyormuş... Bu nedenle adı, garsonlar arasında "Salatacı Hoca"ya çıkmıştı...

Tempo'da akşam başlayan ve gecenin bir yarısına ulaşan etkinlik güzel geçti. Şiirler okudum, anılara uzandım, soruları yanıtladım ve eski kitaplarımı imzaladım... Bana sazlarıyla genç arkadaşlarım Özgür Barış, Kasım Keskin ve Özgür Gönül'ün katkıda bulunmaları ve türkülenmeleri de çok güzeldi...

ERAY CANBERK'LE

(5 Nisan Cumartesi)

Bir yağmur, bir soğuk...

Şapkadan, şemsiyeden, pardösüden kurtulamamak insanın canını sıkıyor... Adalı'ya gideyim, pencere kenarındaki masalardan birinde rakımı içeyim, gelip geçen trenleri, insanları seyredeyim, sıkılan canımı trenlere bindirip bir yerlere göndereyim, biraz avunsun, diye düşünürken, telefon çaldı; Murat Kurt, Eray Canberk'in Sanat Kahvesi'nde olduğunu söyledi. Sevindim. Çünkü uzun süredir görmediğim bir eski dostumdu Eray Canberk...

"Hoş geldin" dedim Eray'a, sarılıp öptüm... Sakallarımı gülen gözlerine, yoksa gülen gözleri mi sakallarına yakışmıştı bilemedim. Ama her ikisi de yüzünde çok güzel duruyordu... Emekli olduktan sonra, Kadıköy'deki evinde çalışır olmuş, pek bir yerlere çıkamıyormuş... Söyleşisine kendini tanıtarak başladı Eray Canberk... Şiir çevirilerinden söz ederken Can Yücel'in, Said Maden'in adı geçti... Sonra Behçet Necatigil, Melih Cevdet Anday, Sabahattin Eyüboğlu, Adalet Cimcoz, Hasan Ali Ediz, Sedat Umran girdi araya... Sonra nasıl olduysa etkilenme, alıntı, çalıntıdan sözetmeye başladık... Çalıntı bir yana, alıntı "hınzırca" yapılamışsa; bu, elde olmayan bir etkilenme ya da bilinçaltının bir oyunu, bir aymazlığıysa, hoşgörülebilir miydi? Tartıştık ve hoşgörülebileceği üstünde birleştik...

Arkadaşlar, Eray'dan şiirlerini okumasını rica ettiler. Eray da yanında bulunan son kitabı "Ebrular" (Oğlak Yayınları) ve "Eskimiş Yalnızlığa"dan (Broy Yayınları), birkaç şiir okudu, kitaplarını imzaladı...

Sanat Kahvesi'nden çıkıp Çağdaş Toplum Kitabevi'ne gittik, yağmurla ıslana ıslana, biraz dü üşüye üşüye; Alaattin Sönmez'in çayını, limonunu içtik, sohbet ettik... "Kal" dedik. İstanbul'a dönmesi gerekiyormuş. Vedalaşırken, "Sen de İstanbul'a gel" dedi. "Gelirim" dedim...

Alıntıdan ve etkilenmeden söz etmiştik ya, sözü gene Eray Canberk'e getireceğim. Eray, Ebrular'ın sonuna, "Benden Söylemesi" başlığıyla şöyle bir not düşmüş:

"Bu kitaptaki şiirler (ya da şiirimsiler) birçok şairin, yazarın etkisini taşıyor. Kimileri doğrudan doğruya birer alıntı. Alıntılar tırnak içinde belirtilmiştir. Bazılarının etki kaynağı unutulmuş; bazılarının ise unutulmamış. Merak edenlere ya da araştırma yapanlara yardımcı olmak amacıyla kaynakları belirtmeyi uygun gördüm."

Eray Canberk'in kaynakları: İlhami Bekir Tez, Behçet Necatigil, Osman Şems Efendi, Ahmet Haşim, Louis-Ferdinand Celine, Birhan Keskin ve Ebrucuların işe başlarken kullandıkları söylem...

NİSANA KAR YAĞIYORDU

(7 Nisan Pazartesi)

Şiirin güzel dostu Suat Özdemir telefon etti, "Bu akşam Uzuntarla'da, Baha Koçak'ın konuğu olacağız" dedi. Baha Koçak da şiirler yazan, bazı dörtlükleri Bilge Özgen tarafından bestelenen bir güzel dost... Mühendis, Kocaeli Üniversitesi Öğretim Görevlisi ve İzmit Uzuntarla'daki Serflaks Şirketi'nin sahibi. Kısacası, bir gönül adamı...

Akşamın yedisinde Uzuntarla'ya doğru yol alırken, Suat Özdemir, "Bu gece benzerinle birlikte olacaksın" deyiverdi... Benzerim... Büyükşehir İzmit Musiki Derneği'nin kuruluşunun 50. yıldönümü nedeniyle Sabancı Kültür Sitesi'nde verilen konserde, bestekâr Bilge Özgen, davet üzerine sahnede uduyla birlikte yer aldı-

ğında, eşim Türkân, "Bilge Hoca'yla birbirinize çok benziyorsunuz" demişti. Gerçekten de öyle. Ne var ki o benden daha kısa boylu ve göbekliydi...

Bilge Hoca'yla Serfleks'in sosyal tesislerinin merdiveninde karşılaştık, selâmlaştık... Yukarıya çıktığımızda, İzmit'in unutulmaz meteroloji müdürlerinden Bahri Gök'ü çiğköfte yoğururken bulduk. Şakalaştık... İlk kez gördüğümüz, ama kısa zamanda kaynaşıverdiğimiz dostlarla şarkılanıp şiirlendik...

Akşamın sekizinde, Bilge Hoca şarkılarıyla gönül tellerimizi titretirken, bir de baktık, kar yağıyor, hem de lapa lapa! İnanamadık! Nisana kar yağıyordu!..

Gecenen bir güzel yanı da fıkraların yarışmasıydı. Aramızda çok güzel fıkra anlatan arkadaşlar vardı. En çok alkış alan fıkrayı Ankaralı bir arkadaş anlattı. Fıkra şöyle: Politikacılarımızdan biri Fransa'ya gitmiş, bir diplomat arkadaşına konuk olmuş. Uzun yıllar Türkiye'ye gelmeyen Fransız diplomat, "Benim bildiğim, ülkenizde biri romantik, öbürü klasik olmak üzere iki önemli lider vardı. Şimdi ne yapıyorlar?" diye sormuş. Bizim politikacının yanıtı şöyle olmuş: "Geçen yıllar içinde değişen çok şeyler oldu. Romantik'in roman'ı gitti, tik'i kaldı. Klasiğe ise şimdi biz Baba diyoruz..."

Gecenin onikisine doğru, lapa lapa kar yağışı devam ediyordu... Baha Koçak'ın ikramları da... Onca çiğköfteye, peynire, haşlama dile, fasulya pilakiye, paçanga böreğe, tavuk ve balık ızgaraya, salataya, meyveye ve biri gidip biri gelen rakı şişelerine karşın, masanın gıkı çıkmıyordu! Edip Cansever'in dediği gibi, masa da masaymış ha! Ne diyordu sevgili Edip Cansever:

"Adam yaşama sevinci içinde / Masaya anahtarlarını koydu / Bakır kâseye çiçekleri koydu / Sütünü yumurtasını koydu / Pencereden gelen ışığı koydu / Bisiklet sesini çıkrık sesini / Ekmeğin havanın yumuşaklığını koydu / Adam masaya /Aklında olup bitenleri koydu / Ne yapmak istiyordu hayatta / İşte onu koydu / Kimi seviyordu kimi sevmiyordu / Adam masaya onları da koydu / Üç kere üç dokuz ederdi / Adam koydu masaya dokuzu / Pencere yanındaydı gökyüzü yanında / Uzandı masaya sonsuzu koydu / Tokluğunu açlığını koydu

"Masa da masaymış ha / Bana mısın demedi bu kadar yüke / Bir iki sallandı durdu / Adam ha babam koyuyordu."

Ve hayrettir, nisana hâlâ kar yağıyordu...

RADYO KARTEPE

(11 Nisan Cuma)

İzmitli şairlerden Fatma Türk Kuşkaya'nın konuğu olarak Radyo Kartepe'deyim. Şiir üstüne söyleşeceğiz. Radyo'nun sahibi, eğitimci dostumuz Hamit Tos'da bir şair... Program öncesinde, Fatma Hanım, Hamit Tos, bestekâr Bahri Altıntaş, şair Nejat Gacar ve yazar Ferhan Ercan'la sohbet ediyoruz. Bahri, "Ruşen Hakkı ile kırk yıllık arkadaşız, ama bestelemem için bugüne'kadar bir şiirini bile vermemiştir" diye sitem ediyor... Geçen hafta evinde bir kaza geçiren Fatma Hanım'a "geçmiş olsun" diyoruz... Hamit Hoca, cin-tonik ikram ediyor... Bahri Altıntaş, istek üzerine, elleriyle dizlerinde tempo tutarak bir şarkısını söylüyor... Şarkının sözleri Hamit Tos'un...

Fatma Türk Kuşkaya ile söyleşimiz bir buçuk saat sürüyor. Soruları yanıtlıyorum, dünya görüşümü anlatıyorum, şiirlerimi okuyorum... Geçen yıl başlayan ve her hafta cuma günleri canlı olarak yayınlanan programın ilgi gördüğü bir gerçek, ama acaba kaç kişi dinliyor, şiir kimlerin umurunda? Geçen yıl da Radyo KYÖD'de konuşmuştum ve TV 41'den de çağrı almıştım; ama radyoda konuşmak, televizyona çıkmak bana göre değil. Bu nedenle TV 41'in çağrısını hep bir başka zamana sarkıtıyorum...

EKRANDAKİ YÜREĞİM

(15 Nisan Salı)

Hava gene soğuk ve yağışlı...

Bugün Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Prof. Dr. Baki Komşuoğlu'nun (Tıp Fakültesi Dekanı) kontrolünden geçeceğim. Bugün, Kıyı Dergisi Genel Yayın Yönetmeni, şair ve ebrucu Dr. Gündoğdu Sanımer de Baki Hoca'ya görünecek. Sanımer de benim gibi kalp hastası...

Gazetede sabah çayımı içerken Nejat Gacar geldi ve ben daha ağzımı açmadan, "Ben çay içmeyeyim, dışarda Yusuf Hoca bekliyor" dedi. Şair dostumuz Nejat Gacar, Tıp Fakültesi'nde Doç. Dr. olarak görev yapıyor, aynı zamanda fakültenin yönetim kurulu üyesi. Prof. Dr. Yusuf Çağlar da aynı fakültede dekan yardımcısı ve dünya iyisi bir can...

Nejat Gacar, yönetim kurulu toplantısına girdiği için, Gündoğdu Sanımer ile eşini, asistan dostumuz Dr. Sıtkı ile karşıladık... İlk kez karşılaşıyoruz Sanımer'le ve kaynaşıveriyoruz. Toplantıdan sonra Baki Hoca'nın odasında sohbet ediyoruz. Baki Komsuoğlu, İzmit'ten önce Trabzon'da görev yapmış. Eşi, Prof. Dr. Sezer Komsuoğlu ile Gündoğdu Sanımer ise Trabzonlu. O nedenle sohbet daha çok Trabzon ağırlıklı oluyor ve bu arada Sanımer'den bir acı haber; Şair Çiğdem Sezer'in babası ölmüş ve Çiğdem görev yaptığı Adapazarı'ndan memleketi Trabzon'a gitmiş. Çiğdem Sezer'e başsağlığı diliyorum...

Baki Hoca, bizi bir güzel elden geçiriyor. EKO'da

önce Gündoğdu Sanımer'in yüreğini sonra kendimin yüreğimi görünce bir tuhaf oluyorum... kıpır kıpır bir yürek... Şu yumruk kadar şey, onca sevgiyi neresine sığıdırır, onca sevgiyi ve acıyı nasıl taşır?

Baki Hoca'yla Gündoğdu Sanımer, tıp diliyle birşeyler konuşuyorlar; anlamıyorum. Sonra sıra bana geliyor. Baki Hoca'ya, "Benim durumum nedir, Türkçe anlatıver" diyorum. Anlatıyor. Korkacak bir şey yokmuş, iyiymişim... Haplarıma (Cordarone, Sinopryl, Norvas, Dispril) devam etmem yeterliymiş. Bu arada bir hap daha yazdı (Pravachol), kolesterol düşürücüymüş...

Yürek ferahlatan sağlık kontrolünden sonra Nejat Hoca'nın odasına gidiyoruz. M. İrfan Benli, bizi gülerek karşılıyor.

Gündoğdu Sanımer'le tanışıyorlar. Nejat, "Sizi yemeğe götüreyim" diyor... Sanımer, sarılık geçirdiğinden, rakıya uzak duruyormuş. Onun yanında rakı içmek yakışık alır mı? Almaz. O nedenle bir kebapçıya giriyoruz ve yemek süresince sohbet ediyoruz. Daha sonra Gündoğdu Sanımer ve eşi İstanbul'a gidiyorlar, biz de Nejat Hoca'nın babadan kalma Mercedes'iyle İzmit'e dönüyoruz...

HİŞT... HİŞT...

(22 Nisan Salı)

Bir süredir masamın üzerinde duruyor...

Ne zaman yüzüne baksam, "Yine Hişt" diyor...

"Hişt" sözcüğü, Sait Faik'i düşürüyor aklıma... Sait Faik, hâlâ çok sevdiğim bir hikâyeci...

Yine Hişt'i de seviyorum. İki ayda bir güzelim şiirler, yazılar ve fotoğraflarla dünyamı güzelleyen bir kültür ve sanat dergisi Yine Hişt... Adresi: Küçükparmakkapı, 44/8 Beyoğlu-İstanbul.

34 sayılı (Nisan-Mayıs 1997) derginin kapağında yağmurlu bir cadde; biri şemsiyeli, öbürü başı açık ve pardesülü (mevsim sonbahar olmalı) iki insan görülüyor ve bir yerlerden sevgili Edip Cansever'in sesi geliyor:

"Doğanın bana verdiği bu ödülden
Çıldırıp yitmemek için
İki insan gibi kaldım
Birbiriyle konuşan iki insan..."

İçeride, Pınar Öğünç'ün "Adını 'Yaşam Oteli' Koy!" başlıklı yazısını da Edip Cansever'in fotoğrafları süslüyor. Fotoğrafları İsa Çelik çekmiş...

Bir şiirime konuk olan İsa Çelik'i de seviyorum...

İNCE BİR YOL ÇİZİLİR

acı alır gül satarım
yosuna çalan sokaklarda
fırtınalara sarıp
uçurmaya çalışırım
yaralı zamanları

kar düşerse şiirime
göğünür ömrüm
yaslarım başımı usuldan
yağmurlu bir türküye
yıkamaya çalışırım
ıslanan anıları

gün battı şair
topla artık aykırı düşlerini
işte geldi gecenin son otobüsü
yüzün eski bir şarkı sanki
duvar göçüren acın

serin bir rüzgâr eser birazdan
gecenin harmanında
savurur dilde kalan sözleri

ince bir yol çizilir sessiz kente
üstünden yalnızlıklar dökülür
şair gider şiir kalır geride.

Arzu K. AYÇİÇEK

Anne, Babam Nerede?

Ozan YILMAZ

Babam çok değişmiş... Eskiden böyle sessiz, böyle suskun değildi... Buna nasıl alışacağım, buna nasıl alışılır bilmiyorum... Eskiden babam hayat doluydu, konuşkandı. Aklına ne gelirse anlatırdı. Hani, "içi dışı bir" derler ya, öyle bir adamdı. İçten pazarlıklı değildi. Ne düşündüğünü, ne de duygusunu saklamayı beceremezdi. İçten, saf ve duygusal bir insandı. İnsanlara kolay güvenir, kolay inanırdı. Bu yüzden çok defa kandırılmış, dolandırılmıştı ya, bu huyunu hiç değiştirmemişti. Kimse korkmazdı ondan. Çünkü zarar vermeyeceğini, içinde kötülük barınamayacağını bilirlerdi onu tanıyanlar. Umutları, sevinçleri vardı yaşadığı tüm olumsuzluklara karşın. Sevdiği bir insanı gördüğünde, gözlerinin içi gülerdi. Ne de kolay, ne de çabuk mutlu olurdu... Kızması da çabuktu ya, çabucak da geçiverirdi. Kin tutmazdı kimseye. Merhametliydi olabiliğince. Televizyonda gösterilen dramatik filmlerde, kimi dalga geçip gülerken, onun gözleri dolardı. Elinden fazla birşey gelmese de, acı çeken her insan için üzülürdü. Tandığı insanların üzüntülerini de, sevinçlerini de paylaşırdı. Sofrası açıktı herkese. Hoşlanmadığı biri olsa da, misafirse katlanırdı. Çıkarcılara hayıflanırdı içten içe ya, yüzlerine konuşmaya utanırdı. Çok kızdığında; bir tartışmada uygun cevabı bulamadıında, bir küfür savuruverirdi. Onu tanıyanlar yadırgamazdı bunu, doğal gelirdi. Şimdi ne konuşurmuş, ne kızarmış, ne sevinirmiş... Hiçbir şeye, hiçbir tepki vermezmiş... Ben nasıl alışacağım buna?..

Evde babamı göremediğimde, anneme sorardım en çok; "anne, babam nerede?" diye. Ufak bir çocukken de sorardım. "İşte gitti, çalışmaya gitti" derdi annem sık sık. Bir defasında da, "uzaklara gitti" demişti annem. Şimdi nerede anne? Yine mi uzaklara gitti? Uzaklar nerede anne?.. Annemle babam bazen tartışırdı. Bazen küserlerdi birbirlerine. Annem annesinin yanına giderdi bir süre. Babamınsa fazla gidecek bir yeri yoktu. İşi gereği başka şehire giderdi bazen. Araları iyi değilse acele etmezdi dönmek için. Çocukluk işte; bir gün onları bir arada görmesen, tartıştıkları için ayrılacaklarını düşünüp korkardım. Yıllar geçince, bu ufak tartışmalarının, evliliklerinin tuzu biberi olduğunu düşünmeye başlamıştım. Acı tatlı anılarıyle uzun bir beraberlik vardı aralarnıda ve bu onları karı-kocadan ziyade, hayat denilen kavgada ortak mücadele veren iki arkadaşa dönüştürmüştü adeta. Biri evde olmasa, diğeri onu aranırdı belli etmemeye çalışarak. Filmlerde gördüğüm muhabbetli, tatlı sözlü anlarına pek şahit olmadığımdan, onları mutsuz sanırdım evliliklerinde. Bir gün babama; "evliliği övüyorsun ama, sen evlendiğin için mutlu musun, ben sizi mutsuz gördüğümden evliliğe soğuk bakıyorum" demiştim. O da bana; "mutluyum oğlum, ne var ki... ufak tefek tartışmalar her evlilikte olur... annen aslında iyi, becerikli bir kadın... biraz sinirli işte... ne yapayım, onu da idare etmem gerekiyor" demişti. O, dürüst bir kadın erkek ilişkisinin evlilikle olabileceğini savunurdu. "Amah ha oğlum" derdi, "ciddi değilsen, yani evlilik filan düşünmediğin zaman, bir kıza umut verip bir işe kalkışma... o da bir ana baba kuzusudur unutma." Unutmadım baba... Senden miras iyi niyet, insanlara güvenme, kolayca inanma, dürüstlük, zarar verse de bana çoğu zaman sencileyin, unutmadım... Ah babam ah... Sen iyi zamanların saf insanıydın. İyi bir kuzu olmayı bellettin bana, kurtlar sofrasına saldın sonra bilemeden... Sen de şaştın ya, insanların nasıl bu kadar yalancı, çıkarcı, sahtekar olabildiğine, kahredip yazıklanmaktan başka birşey gelmedi elimizden... Artık, kahretmek de bitti, öyle mi baba?

İnsan çocukken, babası en iyi, en güçlü insan gibi gelir. Gençlikte kan deli akmaya başlayınca, kişi kendini en güçlü, en iyi görmek ister ve görür. Babanın eksikleri ve zaafları görülmeye, abartılı olarak algılanmaya başlar. Ancak insan olgunlaşmaya başlayınca babasını gerçekten tanımaya ve sevmeye başlayabiliyor. Bunları ben de hissettim ve olduğun gibi sevme, oğulluk etme çağında, kendi dertlerim baskın çıktı... Yanında olamadım oğul tadını yaşatmak için; uzaklara düştük birbirimizden. Kısa görüşmelerimizde ya da telefonda; "nefes darlığım ve çarpıntılarım var" derdin... "İlaçlarını düzenli al, kendine iyi bak, yakında geleceğim yanına" derdim. Gelecektim de gerçekten. Şöyle baba oğul gezecektik, söyleşecekti. Tabi önce, "sizleri çok özledim" diye sana ve anneme sarılacaktım can arkadaşlarım gibi... Aramızdaki yapay hiyerarşik ilişkiyi yıkarak, içtenliği, sıcaklığı güçlendirecektim. "Sağlığın için de merak etme, artık yanındayım, ilgilenirim" diyecektim. Sevinecektin... "Sağol oğlum" diyecektin gözlerin dolarak... "Yanımda olmanı, sevgine, ilgini ihtiyacım olduğundan istiyorum aslında, hastalık ve ölüm korkum da

var, yalnız kalmak istemiyorum" sözleri boğazına düğümlenecekti yine, gururunu yenip söyleyemecektin. Ama ben anlayacaktım artık seni...

Şimdi, "oğlunu binbir fedakârlıkla yetiştirmen, okutman, yolunu gözlemen, umut bağlaman boşuna değildi baba, geldim işte" duygusunu içimde yoğunlaştırıp, geriye gün sayarken yanına gelmek için, biri telefon ediyor; "baban öldü!" diyor... Olacak şey mi bu! Bu nasıl kabul edilebilir! Buna nasıl alışılır? Üstelik, öyle bir yerde ve öyle bir zamanda yakaladı ki bu haber... ne son bir defa görmek için, ne cenaze törenine katılmak için gelemiyorum. Hangisine yanayım? Babamın öldüğüne mi, gidemediğime mi, yoldaşını yitiren anneme mi, apansız öksüz kalan kendime mi? İnsan acısını bile yaşayamıyor burada... Acıyı içine gömüp, birşey olmamış gibi davranmak gerekiyor. Gelemedikten sonra kimseye anlatmanında çok anlamı yok ki... Seni tanımayan biriyle acımı nasıl paylaşabilirim? Seni tanımayan biri, ne hissettiğimi nasıl anlayabilir? Desem ki; "bir kolum koptu ve ben onu hâla yerinde gibi hissediyorum... çünkü görmedim koptuğunu... öyle diyorlar ya, bunu kabullenemiyorum, alışamıyorum bunun duygusuna..." kim değerlendirebilir, ruhumun bir parçasının bir sözle aniden kopup gittiğini... Sustum. Babam da susmuş. O hiç konuşamaycakmış artık... Telefonla ancak 6 saat sonra ulaşabildim anneme. Ağlıyordu... Ben ağlayamıyordum bile... Birkaç damla yaştan sonra kaskatı kesilmiştim. Kabul edemiyordum ki... Gittiğimde yine soracaktım; "anne, babam nerede!... uzaklara mı gitti... uzaklar nerede anne!.. bir iki ay daha beklese, bırakmazdım onu gitmeye..." Mezarına gidip geciktiğim için af dilesem... duyamaz ki artık. Annem; "oturuyorduk, konuşuyorduk ki fenalaştı, boynu yana düştü... seslendim, sarstım cevap vermedi... birden gidiverdi" diyordu telefonda... Sonra başka biri, beni teselli etmek için mi bilmiyorum; "öldüğünde gülümsüyormuş" dedi... Yaşarken doyasıya gülümseyemedi ki babacığım. Ölünce mi biter tüm sıkıntılar? O günden beri ne keyfim kaldı, ne de iştahım. Vücudum zayıf düştü ki, bir de gribe yakalandım. Yalnızlığın sıkıntısına bir de bu kabullenemediğim haber eklenince, uyku da uyuyamaz oldum doğru dürüst. Birşeylerle oyalanıp akşamı ettiğimde, yorulup uyumak için yatağı girdiğimde, ışığı kapatır kapatmaz, tanık olmuşum gibi, babamın ölüm sahnesi geliyor gözümün önüne; konuşup gülümserken, gülüşü donuyor birden dudaklarında ve boynu yana düşüveriyor... Kalkıyorum, bir sigara yakıp birşeyler okumaya çalışıyorum anlamadan, gözkapaklarım ağırlaşınca tekrar uyumayı deniyorum... yine aynı sahne. Bir yandan; "herşey kötü bir düş... yalan olamaz mı" derken, bir yandan da gitmeye; gerçekle yüzyüze gelmeye korkuyorum artık... Ölüme alışmak ne zormuş baba...

Ölünün ardından kötü konuşulmazmış... Ama baba, diyecek sözüm vardı içimde... beklemedin ki... Örneğin, çocukluğumdan neden sevgini belli etmekten kaçındığını, ya da annem ile tartışmalarınızın yaratacağı olumsuz etkiyi neden düşünmediğini soracaktım... Çocukluğumda daha sıcak bir iletişim kursaydın; "yanıma gelmeni, bizimle kalmanı istiyorum" dediğinde, daha farklı ve daha sıcak bir mesaj algılayabilirdim. Siz de öyle yetiştiniz ve daha sıcak bir iletişim, daha iyi bir ortam sunmak isterdiniz biliyorum şimdi... Elinizden gelen bu kadardı. Yine de daha iyi olabilirdi herşey; bir çocuğun da düşünceleri ve duyguları olduğunu bilip ifade etmesine olanak verseydiniz ve ciddiye alıp kulak verebilseydiniz... Çocukluktan gençliğe geçerken de, senin bir profesör, bir "büyük" ve zengin adam olmadığına içerlemiştim, "onların" çocuklarının saltanatını gördükçe... Senin sahip olduğun ve verdiğin şeyin; insanlığın, zenginlikten daha önemli olduğunu sonra anlayabildim... Şimdi o saltanatların, başka insanların kanı ve gözyaşı karşılığında elde edildiğini gördükçe, iyi ki o saltanatı yaşatmadın bana diyorum. Hırsızların, yalancıların, dolandırıcıların baş tacı, katillerin kahraman, düzenbaz çetecilerin şerefli ilan edildiği bir toplumda, kimseye bilerek bir zarar vermedin, kimseye isteyerek bir kötülük yapmadın; aşağılık kahramanlar kadar kahraman, namussuz şerefliler kadar şerefli olmadın, boğazından aşağı bir lokma haksız kazanç geçirmedin ya, bunun onuru yeter bana. O kirli insanların ve yakınlarının cenaze törenleri onbinlerce insan tarafından kutsanırken ve medyada günlerce siyasi şova dönüştürülürken, senin; "sıradan, temiz, dürüst bir insanın" ölümü tek satırlık bir haber bile olamadı medyada... Cenazene de, cenazelerine koşturduğun, acılarını paylaştığın akrabalardan ve komşulardan, yani sıradan insanlardan başkası gelmemiştir sanırım. Olsun babam olsun... Eksik olsun medyası da, çetesi de, büyükbaş politikacısı da, devleti de... Onların yokluğu, senin iyiliğinin, dürüstlüğünün ve mütevaziliğinin varlığını kanıtlar ancak. Son yolculuğun da, yaşamın gibi çıkarsız ve temiz oldu; çıkar hesabıyla değil, seni ve insanlığını seven sayan insanların içten katılımıyla verildin sonsuz sessizliğine...

Nice anılar, nice düşünceler doluyor beynime seninle ilgili. Bu hayatta "yok" olsan da, içimde daha çok "var" oldun şimdi... Aslında ölmedin sen; bende yaşıyor bir parçan. Eğer öldüysen, benim de bir parçam, bir yanım öldü demektir. Bunu sadece, annemle senin beni biyolojik anlamda var ettiğiniz için söylemiyorum. Seni sen, beni ben yapan karakterler; insani niteliklerin yaşıyor bende, yaşayacak... Aslında, babalar hiç ölmez ki baba; çocuklarında yaşar... Yeter ki, çocukları anlasın, sevsin babalarını... Oysa ne garip bir kültürümüz vardır ki, babaların ölümünü teorik olarak önemsemez pek.

Hatta, savaşta, katliamlarda, kan davalarında, düşmanlıklarda ilk öldürülecek hedef olarak babalar; yetişkin erkekler gösterilir... Şair; "analara/çocuklara kıymayın efendiler" der... Tarihi filmlerimizde ve romanlarımızda hep o beylik lafı duyarız; "kadınlara ve çocuklara dokunmayın!" Bu söz, kendimizi; şiddetimizi haklı çıkarmak ve vicdan aklamak için uydurulmuş, gerçekçi olmayan bir sözdür. Buna yaşlılar da dahil edilir bazen. Geriye ne kalır "dokunulacak" ve öldürülecek? Yetişkin erkekler; gençler ve babalar... Oysa biliyoruz ki artık, her savaşta kadınlara, çocuklara ve yaşlılara da dokunulur az çok... Kimi öldürülür, kimi tecavüze uğrar, kimi esir veya köle edilir. Yine de, en meşru öldürmeler, ölümler yetişkin erkekler içindir ve en çok barış zamanlarında, adaletsiz bir sistem içinde ve yavaş yavaş gerçekleştirilir... İşte babacığım böyle bir sistemde, canını dişine takarak; bedenini her yükün, ruhunu her sıkıntının altına sokarak... ölene kadar çalıştı da, rahata eremedi bir türlü. Ne insanca çalışma ve yaşama kouşlları bulabildi, ne de rahatça bir emeklilik dönemi için ömrü yetti... Şairler, düşünürler, ideologlar, yanıltıcı resmi tarihçiler... yanıt verin şimdi şu acılı yüreğime; neden anaların, kadınların, çocukların, yaşlıların öldürülmesini, ölümünü istemezken yetişkin erkeklerin; gençlerin ve babaların öldürülmesini, ölümünü doğal göstermeye kalkışırsınız? Bir babanın ölümü örneğin, yakını olan çocukların ve kadınların da ölümü değil midir bir parça? Yetişkin erkekler aracılığıyla gerçekleştirilir şiddet en fazla... Doğru. Ancak, onları kullanan da, öldürmelerine ya da ölmelerine yol açan da, aynı kıyımcı efendiler, çıkarcı egemenler değil midir? Ölüm... yaşlı insana bile yakıştıramadığmız ölüm... genç insana yakışır mı? Oysa, adaletsiz bir dünyanın lanetli bir ifadesi gibi dilimize yerleşmiştir; "iyiler erken ölür" sözü... Ve her ölüm biraz erken değil midir, yaşanılmaz hale getirilen yaşanılası dünyada... Artık, ayrım yapmaksızın; "insanlara kıymayın, hiçbir insana dokunmayın, zarar vermeyin, barış içinde insanca yaşamının yollarını arayın" demenin zamanı gelmedi mi? Egemenler ve onların maşası zalimler nice genci öldürdü, nice çocuğu öksüz, nice anne ve babayı evlatsız bıraktı... yetmedi mi? Birazcık insanlığı kalmış biri nasıl sevinebilir bir gencin, bir insanın ölümüne, "bizden değil, düşmanımızdı" diye? Hele ki, o başka bir insana şiddet uygulamamış, insan öldürmemiş, insanların insanca yaşamasını isteyen biriyse? Babacığım, bir insanın bir insanı kandırmasını, yalan söyleyip kullanmasını, çıkarı için araç etmesini bile istemezdi... "Unutma oğlum" derdi, "onlar da bir ana baba kuzusu..." Unutmadım baba... için rahat olsun. Seni utandıracak birşey yapmadım... Ne yazık ki, insanların çoğu, insanlığını da unutmuş, utanmayı da... Yalanın, sahtekârlığın, bencilliğin bini bir para... Bu yüzden mi erken gittin bilmem ki... Dayanamadı mı kırılgan yüreğin buncasına... Benim şu genç yüreğim bile zaman zaman acıyla kasılırken bunlar karşısında, sen yine de iyi direndin baba. Kolay değil bu zamanda insan gibi yaşamak... insan gibi ölmek.

Babam öldü... dünyaya aydınlık veren milyarlarca mumdan biri daha söndü... karanlığın meşaleleri yalanları parlatıp, çıkarları alevlendirirken... Hayat devam ediyor işte, o mum hiç yanmamış, var olmamış ve sönmemiş gibi. Ama, biliyorum ve hissediyorum; hayatın tadı ve anlamı, biraz daha azaldı. Yemeklerin tadı, sohbetlerin anlamı, sevginin güzelliği biraz daha eksildi. Yine de hayat devam ediyor işte... Ve içimde birikiyor zamansız ölen babaların, babamın, insan gibi insanların acısı ve gözyaşı... Dışa verememem bunu; ellerle paylaşamam... Kendimi toparladığımda, günüm dolduğunda, seninle paylaşmak için yanına geleceğim anne... Ve soracağım; "anne, babam nerde?" Sonra sana sarılıp, babamın olduğu yere; yüreğine yaslayıp başımı... ağlayacağım...

DENİZ BEKLER SENİ

Dağlarda su denizi aramaz
zornuludur yol vermeye kayalar.
Varılacak yere ulaşmak
akışındadır hayatın.
Önü kesilse de...
birikir...
güçlenir...
küsemez kendine
bekler çoğalırken
dingin görüntü içinde.
Tek işidir yol aramak
parçalarken kayaları...
yırtarken yeri
deniz beklerken onu.

Ayhan ERGÜN

Yağmurla Gel Altın Saçlı Kız

İsmet ALICI

Ufuk alabildiğine karanlıktı, gündüzdü. Ne havada kuş, ne toprakta gezinen canlı görebilirdiniz. Şehrin dışında rüzgar esiyordu. Kökünden kopartıyordu çoğu şeyı, yeni yetme çiçekleri, kurumuş otları. Gök çiviler serpiyordu, çakıl taşları. Bir köle sahibinin kölesini kırbaclaması gibi, şehire doğru gelen adamın suratına çarpıyordu. Şehire ve rüzgâra karşı dimdik yürüyordu adam. Her çakıl taşı, çivi parçası buhar olup uçuyordu yüzünde. Dekart'ın insan yüreğini çaydanlığa benzetmesi gibi, adamın da yüreğinde körükçüler çalışıyordu sanki.

Buraya nereden nasıl geldiğini biliyordu az çok. Tarihin örsüne uzanmış, umudun çekiciyle dövülmüştü o. Her bahar bağrını açan toprağın türküsünü güzel söylüyordu. Gülse, yanakları bir ova olup, hışımlı taylar geçerdi. Üzülse, yüzeye çıkmak için zorlardı onu, derinliklerinde ki deniz yıldızları. Onu arıyordu, Altın saçlı kızı.

Havada ki, bu koku
Taze elma kokusu
Kızın derisinden havalanıyordu
Şurdan sağa saptık mı
Görürüz evi ve kızı

Coşkulu türkü söylemek istedi adam. Bir umuda aşka yürüyüş türküsü, geçtiği badireleri anlatan. Oysa duraksadı. Kızın derisi pul pul dökülüyordu. Neden niçin gençti o, gelişendi. Gözünün önündeki alacalık, alnının çizgilerinin çoğalması, elleri hiçbir şeyi sıkısıkıya kavramak istemiyordu. Yaşamak böyle haksızlık, utanç verici. Bir felsefecinin demir doğrama atölyesinde çalıştırılması gibi. Adam tek şey biliyordu şu an. SORULAR, soruları çözmeliydi.

Birşey bulabilirim diye, kenti gözlemeye başladı adam. Sürekli asfalt döküyorlardı. Ne gereği vardı atların, kırlangıçların, çiçeklerin üstüne asfalt dökmeye, şu yeşil vadilere, oradan arabalar mı geçecekti. Niye köşe başlarına apartmanların önlerine keçiler bağlanmıştı. Her geçen keçilere dokunuyordu. Hatta bazıları günde beş altı defa. Ya şu kadınlar, hep küçük burun, suratı kapatan dudak, göz mü sadece, sadece imge. Ya erkekler, geniş omuz, (vatkalı olabilir),dalgalı saçlar, çıkık elmacık kemiklerimi sadece, sadece imge. Onlar, nasıl da yontmuşlar suratlarını Michelengo'nun heykelleri gibi. Bütün panolarında kentin o simalara yakın kadınlar, erkekler. Moda dergilerinde o simaları elmacık kemikleri, kalın dudakları, rambo gibi duruşları öven yazılar. Yaz kış farketmez, büyük bir çoğunluğun üstünde haki ya da kamulfaj tipi montlar, pantolonlar. Güneş çayır çayır asfaltı yakarken bile ayaklarında botlar.

Kentin o tipleri, çorap atlet, pijama niyetine ince şaldan, tülden saklayıcılar giyiyor. Sarmısak rengi, soğan zarına benzeyen saklayıcılar. Varsıllıların saklayıcıları, ihracat malı, neon ışıkları gibi parlıyorlar. Yoksullar ucuz saklayıcılar giyiyor. Hatta kalitesiz kadın çoraplarını vücudlarına çekiyorlar. Çorap yırtıldığında açık yanlar görünüyor. Açık yanlar, alay konusu. Mahallenin delisiyle nasıl alay ediyorsa yeni yetmeler. İşte öyle. Şimdi daha iyi anlaşılıyor. Yeşilin yokluğu, arabaların gürültüsünün yarattığı iç buhran, uzun binalar. Irmaksız, denizsiz, güneşsiz kalmış bu şehir...

Bir tehlike varmış gibi yürüyordu insanlar. İzleyince anladı adam. Herkesin bir çizgisi vardı. Milliyetçilerin, şeriatçıların, liberallerin, sosyalistlerin, ibnelerin, döneklerin, dalkavukların bu çizgilerin dışına taşmak yasaktı. Zaten bu cadde de varsıllılar dolanmaz, buralara hiç uğramazlardı. Bir de konuşmak, bakışmak, çizgide sıçramak yasaktı. Coşup çizgide sıçrasan sana herkes gülerdi. Ceplerinde taşıdıkları fındıkları, fıstıkları atarlardı. Ama serbesti alabildiğine bir başkasının borazanını çalmak. Onlar bu yaşama alışmışlardı. Üstelik yeni gelecek bir sınırlamayı coşkuyla karşılarlardı. Kendi çizgilerine biri girse, itekleyip çizgi dışına atarlardı. Sevmezlerdi yeni gelenleri. Örneğin şu köfteciye, köfteyi nasıl yaptığını sorsan. Sana önce düşmanca bakar, sonra bastonlu bir ingiliz züppesi havasıyla, öğrenmek istiyorsan, benim kölem olmalısın, bu bilgi ve maharet bana aittir der. (Ha unutmadan şunu söyleyeyim, sen onun kölesi olursan hiç bir şey öğrenemezsin.) Onlarla konuşmak aslına bakarsan, biraz zor iş. Konuşurken ağızlarındaki yağlar yüzüne fışkırabilir. İki demirin birbirine sürtünürken çıkardığı madeni gıcırtı duyulurdu.

Açık alanlarda meydan kavgaları vardı. Birileri dövüşüyor, onlar seyrediyordu. Sürekli dişlerini sıkan, yüz derilerini kasan, Pavlov'ın köpekleri gibi. Bir yarışmacının vücudundan püskürecek kana hemen saldıracaklar sanki. Kendi güçlerini göstermek için meydana atlayacaklar gibi. Ok fırlatmaya hazır kirpi, cehennem ateşleri içinde kamçıyı bekleyen at gibi kişniyorlardı. Yapmak yaratmak değil, yıkmak yoketmek üzerine kuruluydu çoğu. Ama hiç başkaldırmıyorlardı yasalara. Dirayetsizdi çoğu. Güzeli, doğruyu söylediğin an. Ciddiyetsiz,

laubali hareketlere vuruyorlardı kendilerini.

Yürüyen adam dik yürüyordu, başı eğik değil
Ve, ıslaktı teni
Yoksa yağmur mu yağıyordu, ya da
yağmıyor muydu?

Bu sema nasıl düşürecekti yağmur damlacıklarını, alnına ateşböceği gibi konunca yağmur. Yüzünde hışımlı taylar geçti adamın. Tenteden, şadırvandan bütün sığınaklarda uzaklaştı adam. Hatta derisini yüzüp dışına çıkmayı düşündü. Kaldırım kenarına bir kuş bahçesi gibi oturdu adam, oturmasıyla anladı

Yağmur yağıyordu
Gürül gürül yağmur yağıyordu
Doğanın ve tarihin
Mihenk taşı olan
Yağmur yağıyordu
Nehirlerin köpüklü mırıltısıylan...

Oysa tükenip gidiyordu o evde, altın saçlı kız. Sanki toplama kampında kürek mahkumuydu. Gardiyan birazdan yiyeceğini getirecekti. Takatsız, mecalsız, umarsız duruyordu. Evinin içinde örümceklerin oradan buraya sarkması, sineklerin vızıldaması, kertenkelelerin duvarda dolanması onu ilgilendirmiyordu. Hatta masanın üzerindeki solan çiçeklere gardiyanların su serpmesini bekliyordu. Kız anlamsızca bakıyordu eve sokağa, sezinledi adam. Oysa yağmur yağıyordu, sürekli hızlanarak. Belki bir kaç dakka sonra bir adım ilerisinde kenti dövecek yıldırımlar. Altın saçlı kız kuruyordu, onun yağmura ihtiyacı var. İşte gözünün önünde mitralyöz ateşiyle düşüyor gibi insanlar. Çamda eziliyordu damlalar.

Bir çocuktu adam aslında, oyun ve oyuncak tutkunu bir çocuk. Yağmura seslendi.

Senki arınmanın tanrıçasısın
Doğacak güneşin, açılacak mavinin
Ardından ormanları aşarak gelen
Toprak ve ıtır kokusunun
Bir damlayı, bir çiçekle, yaprakla
Bir damlayı, bir çocukla, dünyayla özleştirdim
Sendin, silik suratları sevmeyen
Ölüm iniltilerini
Şimşek bırakmak isteyen
Genç bedenlere
Şaha kalkmaları için
Söyle tanrıçam, söyle
Bak, ne diyor, kızın gözleri
Macun bol olmalı, çamlar kalın
Poyrazın ağaçlarda çıkardığı uğultu,
Sızıyor yılan gibi, pencereden içeri
Üs katta ki yürüdükçe
Tavan çökecek sanki
Oysa ben istiyorum ki
Işıktan, ateşten enjektör olmak
Arıkuşlarının kanat çırpışlarını
Uzaklara giden sandalda ki küreğin sesini
Dağlar delen ferhatın yürek atışlarını
Şah damarına batırmak
Ey, durgun göllerde ki ak kuğulara
Ümitsiz bir gecede ki aya
Puhu kuşlarına benzettiğim
Altın saçlı güzelim
Senin güneşte kavrulan dudağına
Sevda türküleri işleyecektim
Söyle bana, birtanem.
Nerede şimdi
Yürüyüşündeki gebelik halin
Söyle, yağmur tanrıçası
İnsan bu hallere düşecek miydi
Binaların, iş merkezlerinin içinde
Köprülerin üstünde bile
Dizlerine dek susku, kan içinde

Adam inanmıyordu aslında tanrıçaya, oysa onun tanrısıydı birazda. Altın saçlı kız. Mecnun'un Leyla'sı, Aragon'un Elsa'sı, Yusuf'un Züleyha'sıydı. Canını dişine takıp dövüşen Jeanne Darc'ıydı birazda. Pencereyi açmalı o, iğnenin ucundaki atom kadar alınterini bilmeli, çömelmeli bu nisan yağmuruna. Altın saçlı kız.

Bilirsiniz dostlar, insan meyillidir özgürlüğe. Kuşları seyretmiş asırlarca, tekerlekten roket yapıp fırlatmış uzaya. Üzümden şarap, buğdaydan ekmek, savaştan barış yapıp sunmuş soframıza. Gövdelerini binlerce kılıç mızrak saplansa da, yürümüş zalimlerin üstüne duvarları, tiranları, saklayıcıları yırta yırtta...

Siz inanmasınızda, ben inanırım
Soyumuz zelzelesine
Yıkılacak bütün tahtlar
Pencereyi açacak kız
Hem de sonuna kadar
Çünkü her zaman yiğit olmaya kalkıştılar şairler
Her zaman sevgili olmaya didiştiler ozanlar
Çocuk yürekleriyle
Dem vurdu mu, yağmur fışkırır kentten
Bilirsiniz her zaman
Yiğitliği kavrattılar halka
Yiğit oldular halkla

Akşam oluyor sevgilim, aydınlık kalsın diye karanlık, şairi yakacak olan sensin.

Erinme güzelim
Gerçek ozan
Yeri geldi mi
Deniz gibi çekinmeden
Evrende son ışık yitene dek
Sevda çarmıhında
Kavga türkülerini söyleyebilen...

Yusuf Çotuksöken: *"Bilgilerimin çoğunu öğretirken öğrendim."*

Yılmaz ELMAS

- Özgün yanlarıyla özgeçmişinizi anlatır mısınız?

Her insanın yaşamı özgündür; kendisi bilse de, bilmesi de; birçok yönden birbirine benzerlik gösterdiği ileri sürülse de. Ben kendi yaşamının hangi yönlerinin özgün olan ve olmayan yönlereni ayırmakta doğrusu güçlük çekerim. Bu nedenle izninizle kendi bildiğimce anlatmayı yeğleyeceğim:

20 Nisan 1947 yılında bir Orta Anadolu kenti olan Eskişehir'de dünyaya gelmişim. İlk ve ortaöğrenimimin bir bölümünü Eskişehir'de (1953-1963), bir bölümünü de İstanbul'da yaptım (1963-1965). Benim çocukluğumun ve gençliğimin geçtiği yıllarda bu kentler bugünkü gibi gelişkin olmasa da, sanki daha güzeldi, suyu havası daha temizdi, üstelik de kalabalık değildi. Dostluklarsa daha bir sıcaktı. Lise arkadaşım Sayın Timur Kocaoğlu ile edebiyat ve kültür konularına sardırınca tercihimiz de belli olmuştu: Biz Türk dili ve edebiyatı öğrenmeliydik. Giriş sınavlarını kazandıktan sonra birlikte İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne kaydolduk (1965). Çok geçmeden en azından ben yanılmıştım; düşkırıklığım onarılacak gibi değildi, o günlerde. Ne ummuştum ne bulmuştum? Çağdaş edebiyatı daha iyi öğreneceğimizi umuyorduk, eski dile, eski edebiyatı öğrenmeye koşulduk. Bugünlerden o günlere baktığımda hocalarımızın çok yanlış yapmadığını (eksiklikleri çoktu; yeniye, yeniliğe pek açık değillerdi: yeni edebiyata kendi kısır ideolojileri açısından bakıyorlardı) anlıyorum. Bize Eski Türkçe'yi, Osmanlı Türkçesini öğrettiler; Divan şiirin tadına onların yardımıyla varabildik. Kendi başımıza kalsak dünyada okumayacağımız bir yığın kitabı zorla (sınav zoruyla) okuttular bize. Çok da iyi etmişler doğrusu. Bu arada ben ikinci bir üniversiteye gitmeye başladım: Meydan-Larousse Ansiklopedisi'nin hazırlık çalışmaları yapılıyormuş, düzeltmen aramaya başlamışlar; bize haber gelince üç beş kuruş cep (ve kitap) harçlığı kazanabilmek için birkaç arkadaşla birlikte balıklama daldık bu işe (1968). Cağaloğlu'nun, Türk bilim, kültür ve sanat dünyasının önde gelenleriyle burada tanıştım; onların bulunduğu ortamın havası bir başka çarptı beni, onların söyleşilerine katıldım, onlarla yemeyi-içmeyi öğrendim. Aman tanrım, ne kadar çok bilgileri vardı. Benimse ne kadar az... 1968'de daldım, ta 1990'lı yıllara değin sürdü bu maceram. Araştırmacılığı, ansiklopedi yazarlığını burada öğrendim. Dergilerin mutfağıyla bu dönemde tanıştım, ancak dergilere yazı göndermedeki ürkekliğimi bir türlü atamamıştım. İlk yazım ne zaman nerede yayımlandı, doğrusu tam olarak anımsamıyorum. Sanıyorum bir şiirdi ilk yayımlanan ürünüm: 1966 mıydı acaba? Dedem öldüğünde yazmıştım bu şiiri, yaşamın acımasızlığına ve adaletsizliğine başkaldırarak... Ansiklopedilerde (Meydan-Larousse, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Gelişim Hachette, AnaBritannica, Théma Larousse... 10'ün üstünde) irili ufaklı yüzlerce (binlerce mi yoksa) yazım yayımlandı; kimilerinde adım var, kimilerinde adım yok. Bugün isteseniz tam bir liste çıkarmakla hayli zorlanırım. Üniversiteyi bitirdikten (1970) sonra öğretmenlik isteğim baskın gelmiş olacak ki kendimi okullarda buluverdim: Çokluk özel ortaöğretim kurumlarında çalıştım (Özel Darüşşafaka: 1971-1977 ve Özel Saint Joseph liseleri: 1977-1981); ne güzeldi o günler; bir yandan bildiklerimi öğrencilerimle paylaşıyor, öte yandan da onlara aktarmak üzere durmaksızın okuyordum. Saklamadan söyleyebilirim: Ben bilgilerimin çoğunu öğretirken öğrendim. Hep yeni bir şeyler öğrenmek ve bunları da öğrencilere aktarmak istiyordum. Doğal olarak bunun da sonu yoktu. Her yeni yayını değil okumak, izleyemiyorsunuz, göremiyorsunuz bile. Sonunda yerimi bulmuştum: Ben öğretmenliği seviyordum; bu sevgi coşkuyla bütünleşerek bugüne kadar getirdi beni.

- Bugüne kadar yayımlanmış yapıtlarınız nelerdir?

Çeşitli türlerde yapıtlarım var. Hemen tümü Türk dili ve edebiyatıyla ilgili. Ünlü düşünürümüz Ziya Gökalp'ın bütün yapıtlarını "Günümüz Türkçesiyle" yayına hazırlıyorum: Türkçülüğün Esasları (Mahir Ünlü ile, 1975-1994), Türkleşmek, İslamlaşmak Çağdaşlaşmak ve Doğru Yol (1976), Türk Töresi (1977), Türk Uygarlığı Tarihi (1991). Eğitim ve öğretime yardımcı kitaplar da hazırlamaktayım: Atasözlerimiz (1979-1994), Türkçede Ekler Kökler ve Gövdeler (1980-1991), Atatürk Antolojisi (1980-1982), Deyimlerimiz (1988-1994), Dil ve Edebiyat Sözlüğü (1992), Türkçe Anlamdaşlar ve Karşıtanlamlılar Sözlüğü (1992), Atatürk'ten Seçme Düşünceler (1994), Nasrettin Hoca Fıkraları (1996). Öbür çalışmalarım: Denemenin Kıyılarında (1992), Bir Dilcinin Günlüğünden-Okul Sözlüğünün Eleştirisi (1996). Son olarak Samipaşazade Sezai'nin Sergüzeşt (1888) adlı

romanını yalınlaştırarak yayımladım (1997). Türk Dili, Varlık, Milliyet Sanat, Gösteri, İnsancıl, Türk Dili Dergisi, Çağdaş Türk Dili gibi dergilerle Cumhuriyet, Güneş, Dünya gibi gazetelerde yazılarım yayımlandı. Çeşitli radyo ve televizyon programlarına konuşmacı olarak katıldım. Çalışmalarımdan ötürü Truva Folklor Araştırmaları Derneği, "Truva-Kültür-Sanat Ödülleri 1996" kapsamındaki halkbilim ödülüne beni layık görmüş. Böylelikle ben de ödüllü oldum.

İleriye dönük çalışmalarınız nelerdir?

Kitapların süslediği bir evde okuma ve yazma eylemi kaçınılmaz oluyor. Mutluluk da veriyor, huzur da. Yazıya, kitaba bir kez bulaştınız mı, kendinizi alamıyorsunuz. Basılıp basılmayacağı konusunda kaygılarınızı aşınca, günü gelir basılır rahatlığına kavuşunca, çalışmalarınız daha da kolaylaşıyor. Çalışma izlencem içinde Türkçe sözlükler, Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi, yazım ve sesletim sözlüğü, edebiyatçılar sözlüğü, kimi antolojiler vb yer alıyor. Bunların bir bölümünü arkadaşlarımla yürütüyorum. Uzun süreli çalışmalar olduğu için ne zaman yayımlanacağı konusunda bir şey söyleyemiyorum.

Telif hakları konusunda düşünceleriniz nelerdir?

Rahmetli dedem "Çalışanın parasını teri kurumadan vermek gerekir." derdi. Emeğin karşılığı her halükarda verilmelidir. Yazarların emeğinin hakkıyla verilmediğini düşünüyorum. Daha doğrusu pek az yazar emeğinin karşılığını hakkıyla alabilmektedir. Bir zamanlar YAZKO diye bir kuruluş vardı, umut vermişti yazarlara. Gelişmeleri siz de biliyorsunuz. Çok iyi başladı. Sonu iyi gelmedi. Başarısız oldu.

Yazarlar kitaplarıyla ilgili olarak sözleşme yapma konusunda da pek ısrarlı olamıyorlar nedense. Ortada sözleşme olmayınca da birtakım sorunlar yaşanıyor. Telif ücreti belirlenirken hangi ölçütler belirleyici olacak? Şöyle düşünüyorum: Telif ajansları kurulmalı, yazarlar adına bu ajanslar yetkili olmalı; kitap sözleşmelerini yayıncılarla bu telif ajansları yapabilirler; hiçbir yazar herhangi bir telif ajansı aracılığına başvurmadan yayıncıyla doğrudan anlaşma yapamamalı. Çok mu antidemokratik bir uygulama olur bu, bilemiyorum. Yazar-yayınca ilişkisi, karşılıklı hak ve sorumlulukları kuşatacak bir çerçeveye oturtulabilir. Bunun için gerekli yasal düzenlemeler de çağdaş insan hakları bağlamında yeniden gözden geçirilmelidir.

- Türkiye Yazarlar Sendikası ve diğer yazar örgütleri konusunda düşünceleriniz nelerdir?

Türkiye'de yazar örgütlenmesinin çok iyi ve yeterli olduğunu sanmıyorum. Bu konuda da yalnız değilim. Gerçekte Türkiye'de hemen hiçbir çalışan kesim, tam anlamıyla örgütlü bir yapıya kavuşamamıştır. Bu sürecin engelleyicilerini hepimiz biliyoruz. Bugün Türkiye'de yazarlar ideolojileri bakımından da çeşitli dernek, birlik ve sendikalarda toplanmaya çalışmışlardır ancak bu yeterli değildir. Her çalışan nasıl işe başlar başlamaz Sosyal Sigortalar Kurumu'na, Emekli Sandığı'na, Bağ-Kur'a kaydediliyorsa, her yazar da bu alana girdiğinde kesinkes bir yazarlar sendikasına üye olmalıdır. Böyle daha bir güvenceye kavuşabileceğini düşünüyorum. Yazar örgütlerinin işlevini yalnızca yazarların sosyal güvenliğini sağlamak olarak da düşünmemeli. Bir sivil toplum örgütü olarak Türkiye'nin kültür ve sanat yaşamında da saygın ve etkin bir yeri olmalıdır. Bu da her şeyden önce özverili, sorumlu, tutarlı ve sürekli bir tutumu, programı... gerektirir.

- Dil çalışmalarınızda özellikle bilimsel yöntemlerinizde Ömer Asım Aksoy'u çağrıştıran bir yaklaşımınız var. Kendi dil anlayışınızı biraz açar mısınız?

- Ben öncelikle öğretmenim, araştırmacılığım ikinci planda gelir. Öğretmen olarak görevim, anadilimin işleyiş özelliklerini öğrencilerime anlatırken onlarda güçlü bir anadili sevgisi ve bilinci de vermeye çalışıyorum. Bilimsel çalışmalarımda izlediğim yöntem doğal olarak bilim yöntemidir; bu bakımdan değişik insanların çalışmalarıyla benzerlik gösterebilir. Bunda da bir yanlışlık görmem. Ben türkbilim (türkoloji) çıkışlı olmama karşın dilbilimle de yakından ilgilenmeye çalıştım. Bugün de bu çabam sürüyor. Ancak dilbilimin bütün alanlarını çok iyi anlayabildiğimi söyleyebilecek durumda değilim. Çalışmalarımda klasik türkbilim yaklaşımları ağır basar, ancak dilbilim yöntemlerinden de terimlerinden de yararlanmaya çalışıyorum. Belki türkbilim ile dilbilimi birbirine yaklaştırma yolunda küçük adımlardır benim çalışmalarım.

Dile gelince: Dil; çokyönlü, güçlü ve büyüleyici, olağanüstü güzellikte bir yetimiz; evreni onun aracılığıyla algılıyoruz; evrene onun olanakları çerçevesinde anlam veriyoruz. Kendimizi geçici ya da kalıcı biçimde onunla var kılıyoruz, söze gelen ve yazıya dökülenlerle... Bütün yaşamımız boyunca bizimle birlikte; bizimle birlikte evriliyor, dönüşüyor. Düşüncemize biçim veriyor, düşüncemiz dilimizi belirliyor; bu karşılıklı etkileşim dilimizi daha da yetkinleştiriyor. Bütün kültür ve sanat ürünlerinin söz olarak karşılığı dile aktarılıyor; böylece dil bir kültür-sanat aktarıcısı konumuna geliyor. Dil bizi düne götürüyor, bugüne getiriyor, bununla da yetinmeyip yarına uzanmamız için yeni boyutlar hazırlıyor.

Dil böyleyken, biz kendi dilimizden gereği gibi yararlanmasını ne yazık ki bilemiyoruz.Dili tek boyutlu görme alıkanlığından kurtulamıyoruz. Dilin anlatım zenginliklerini göremiyoruz; kendi dilsel becerilerimiz ve etkin sözvarlığımızla yetinmeyi ilke ediniyoruz. Çok az okuyoruz, çok az düşünüyoruz; çok konuştuğumuzu sanıyoruz ama gerçekte çok az konuşuyoruz. Diyesim o ki, dilimizi bu denli az kullanırsak o da bize kendi kapılarını, boyutlarını, olanaklarını açmakta gönülsüz davranacaktır.

- Üniversitelerimizde nelere önem verilmelidir?

Üniversiteler bir ülkenin beynidir; bilim, kültür, düşünce üretim merkezleridir. Bir ülkeyi çağın gereksindirdiği düzeye getirmede en büyük görev üniversitelerindir. Bir ülkenin gelişme lokomotifidir üniversiteler. Üniversitelerin başlıca iki görevi vardır: bilimsel araştır-

malar yapmak; öğrenciler(uzmanlar, meslek sahibi kişiler) yetiştirmek, Bu sıralamadan da anlaşıldığı gibi üniversitelerin asal görevi bilimsel araştırmalardır; öğretim görevi ikinci sırada gelir. Üniversitelerin bu iki görevi hakkıyla yerine getirebilmesi için bilimsel, yönetsel ve mali özerkliği bulunması gerekmektedir.

Bu açıklama sanırım üniversitelerin nelere önem vermesi gerektiğini de özetlemiş oluyor: a) bilimsel araştırma, b) eğitim-öğretim, c) bilimsel, yönetimsel, mali özerklik. Türkiye geneline baktığımızda, güzel gelişmelerin yanısıra pek çok olumsuz durumla da karşılaşmaktayız. Kimi üniversitelerimiz ve üniversitelilerimiz dünya bilimine araştırmalarıyla katkıda bulunuyor, kıvanç duyuyoruz. Üniversitelerimizden birinin bir buluşu günlük yaşamımıza büyük bir kolaylık getiriyor. Üniversitelerimizin toplumdaki olumsuz, aykırı, demokrasi karşıtı gelişmelere gösterdiği duyarlı tepki üniversitelere olan güveni ve saygıyı artırıyor. Bunların yanı sıra kimi üniversitelerimizde: Bilimsel bilgilerle dinsel bilgiler (dogmalar) özellikle tarikaçı bilimcilerce karşı karşıya getirilip bilimsel bilginin yetersizliği vurgulanmak isteniyor ya da bilimsel bilgiler dinsel bilgilerle doğrulanmak yoluna gidiliyor; bilimsel araştırmaların dinin elverdiği ölçüde yapılabileceği savı ileri sürülüyor; dinsel bilgilerle çelişebilecek bilimsel araştırmalar sanki engellenmek isteniyor... Bilim her şeyden önce laik bir tutumu gerektirmektedir; bilim adamı bilimsel araştırmalarına giriştiğinde kendini her tür bağdan kurtulmuş görebilmeli ki gerçekleri doğru olarak saptayabilsin... Üniversitelerin sunduğu eğitim-öğretim hizmeti de içerik bakımından bilimsel, nitelik bakımından laik olmalıdır; şeyh-mürit ilişkisi içinde yürütülmek istenen bir üniversiteden özgür, kişilikli bireyler, yurttaşlar değil, ancak ve ancak kullar yetişir...

- Sanat ve yazınımızda yerellikten evrenselliğe nasıl ulaşabiliriz?

Bu soruya öncelikle sanat ve yazın adamları yanıt vermelidirler. Çünkü sanatı ve yazını yerellikten evrenselliğe götürebilecek olanlar, onlardır. Ben, bu yolda ancak birtakım sorular ve düşünceler ileri sürebilirim: Öncelikle yerellik ile evrensellikten neler anlaşıldığının çok iyi ortaya konulması gerekir. Yerellik ilkellik, evrensellik gelişmişlik midir? Evrensellik, yerel değerlerin yerine evrensel değerlerin getirilmesi midir? Yerellik geçicilik, bir bölgeye özgülük; evrensellik kalıcılık, bütün evrene özgülük müdür? Bunların sınırları nerede başlıyor nerede bitiyor? Geçişme / ayrışma yönleri nelerdir?.. Yerellikten evrenselliğe ulaşabilmek için elde sihirli bir formül de yok, bilimsel bir yöntem de. (Varsa da ben bilmiyorum.) Geçmişte de bunun tartışması yapıldı: "Öz yerel, biçim evrensel olmalıdır." dendi. "Yereldeki evrensellik bulunmalıdır." dendi. "Öncelikle yerellikten evrenselliğe geçişin felsefi temelleri oluşturulmalıdır," dendi... Hiçbir şey demeyip de sanatıyla bunu gösterenler sanıyorum daha iyi bir iş yaptılar... En iyisi onların yapıtlarını izlemek, okumak, anlamaya çalışmak...

Bireysel ve toplumsal sanat konusuna nasıl bakıyorsunuz?

- Sanatın ve sanat yapıtının üç boyutu vardır: bireysel, toplumsal, sanatsal (estetik). Sanatçının anlayışına göre de bu boyutların sırası değişir. Siyasal ideolojiler her şeyi kullanma alışkanlığında oldukları için sanata da el atmışlar; kendilerini yaygınlaştıracak etkenler arasında sanata da önemli bir yer vermişlerdir. Bu, bir eleştiri değil, durum saptaması olarak değerlendirilmelidir. Sanat tanımı içine girdiği sürece bütün sanat yapıtlarını / sanat anlayışlarını saygın bulurum. Sanat her durumda ne şekilde olursa olsun toplumun hizmetinde olmalıdır gibi bir düşünceye de sakınmalı yaklaşmak isterim. Sanat ile bilimin işlevini özdeşleştirmek isteyenlerden de hep korkmuşumdur. Benim düşünsel, etik, estetik... yaşamımda herşeyin ayrı bir yeri vardır ve ben bunları birbirine karıştırmamaya da özen gösteririm. Benim dünyagörüşüme aykırı özellikler taşıması durumunda bile onun sanatsal değerini yadsıma yoluna gitmem...

- Düşünce özgürlüğünün kısıtlanması yazın ve sanatlarımızı nasıl kısıtlar?

Düşünce özgürlüğü terimine dilci olarak yaklaşmak isterim: düşünce özgürlüğü sözü yanlış yerleşti dilimize. Yazıldı da bu. Düşünce özgürlüğü diye bir şey olmaz. Düşünme özgürlüğü olabilir ancak. Düşünceyi (çeşitli yollarla, araçlarla) anlatma özgürlüğü olabilir ancak.

Düşünme özgürlüğü, kuramsal olarak herkes için geçerli, ama herkes özgürce düşünebiliyor mu? Düşüncemize kimler, neler yön veriyor; düşünmemizi kimler, neler sınırlandırıyor? Bunları, çok iyi değerlendirmeliyiz: bilgilerimiz, alışkanlıklarımız, inançlarımız, gözlemlerimiz, okuduklarımız, dinlediklerimiz, duygularımız, sezgilerimiz... kendimiz, büyüklerimiz (öğretmenler, arkadaşlarımız, bilim adamları, din adamları vd), yasalar gelenek ve görenekler... daha pek çok şey, kimse bizim düşüncelerimizi şu yada bu biçimde etkilemektedir.

Düşünme özgürlüğünün kısıtlanması, doğal olarak sanat ve yazın etkinliklerinde de birtakım olumsuzluklar yaratır. Ancak sanatçı, bireysel, toplumsal ve sanatsal sorumluluğunun bilincindeyse bu olumsuzluklardan sıyrılmasını da bilir; bu engelleri aşabilir. Ancak özellikle yasal kısıtlamaları aşmak her zaman sanıldığı kadar kolay olamamaktadır. Sanatçı bunun için uzun ve çileli bir serüveni göze almak zorunda kalabilir. Tarih boyunca böyle serüvenler yaşamış pekçok sanatçı görmekteyiz.

Eğer sanat ve yazında birtakım kısıtlamalar yapılacaksa, bunun ilkelerini de ancak sanatın kendi iç kurallarını belirleyebilir diye düşünüyorum.

Tanıdık Yabancı

Fahrettin DEMİR

"Geliyor, değil mi anne"?

Çocuk, umutlu gezdirdi kadının yüzünde gözlerini.

Musluktan sıçrayan su damlalarını elinin tersiyle silerek sokuldu kadına. Bir kıvılcımlanma aradı, kadının gözlerinde. O ince bedenle mutfak tezgâhının arasına girmeye çalıştı. tezgahın üzerine kapaklanmış gibi bulaşıkları durulayan kadının yüzüne dikti gözlerini. Yüreği kanatlanmıştı sanki. Günlerdir bulutların üzerinde dolaşıyordu. Haberi duyalı beri kırışıkları açılmış, daha bir dik yürür olmuştu. Okuldaki o büzülmeleri, başı önünde yürüyerek ayakkabısının burnuna bakmaları hep gitmiti.

Yeni bir hamleyle tezgâhla kadının arasındaki yerini genişletmeye çalıştı. Gözleri kadının yüzünde bir kıpırtı, çizgilerde bir yumuşama aradı. Kendi içindeki ılıklığın yankısını bulmak isteğiyle daha da sokuldu kadına. Görüşe gittikleri zamanlarda olduğu gibi, her an kendini kucaklayacakmış gibi, kıvrılan bu bedenin ılıklığını duydu cılız bedeninde.

"Ne kadar çok zaman oldu, değil mi anne? Daha ben ilkokula bile başlamamıştım babamı götürdüklerinde."

Yıkayıp duraladığı tabağı öbürlerinin üstüne koydu kadın. Bir başkasını tuttu musluğun altına. suyun porselene çarparken çıkardığı ince sesi dinledi. Tavandan vuran ışık, porselen tabağın yaldızlı çizgilerinde ışıyor, su zerrelerini yaldızlayarak lavaboda yitiyordu. Yeniden başa dönüyor, aynı yolu izleyerek aynı sonla bitinceye kadar izliyordu kadın, suyun ışıkla dansını. O bitince bir yenisi, bir yenisi daha. Hiç bitmeyecekmiş gibi yenilenen bir oyun tutturmuştu. Kendi kendini çoğaltan bir süreklilik...

Tabağa çarpan suyun önlüğünü ıslattığını, teninde bir ıslaklık duyunca anladı. Silkindi. Derin bir uykudan uyanıyormuş gibi gözlerini kırpıştırdı. Ne zamandır aynı tabaktı elindeki. Aynı tabağı defalarca durulamış; yeniden yeniden musluğun altından geçirmiş, suyun porselene çarpıp üstüne başına sıçrayışını izlemişti ilgisiz gözlerle.

Nilgün yenge getirmişti bu tabakları düğününde. Altı porselen yemek tabağıyla, bir kayık tabak. Etiketi de üzerinde unutmuştu! Artık unutmuş muydu yoksa... Belli belirsiz gülümsedi.

" Geliyor ya! Nihayet..."

Garip, yalıtılmış bir dünyada yaşamıştı yıllardır. Geçirimsiz, koruyucu bir duvar örmüştü çevresine. Bir koza! Koza çatlıyor şimdi.

Geliyor!

Tatlı bir karıncalanma yayıldı bedenine. Memelerinin ucundan geçip, kasıklarına ulaştı. Tuhaf bir gıdıklanma duygusuyla gerindi. Mutfak önlüğünün ilmiğini becereksizce çözmeye çalıştı. Çözülmedi. Bir avuç su çarptı yüzüne. Serinleşmişti. Suçlu suçlu çocuğun yüzüne baktı. Tezgâhın üzerindeki tabak çanak yığınına çevirdi gözlerini.

Ne zaman olmuştu en son!

Daracık bir salona doldurmuşlardı görüşçüleri. Açık görüş olmalıydı. Adı okunan gidiyordu kartını almaya. Belediye otobüsündeki gibi, itiş kakış birbirini eziyordu insanlar. Tüy gibi bir yaslanma duymuştu gövdesinde. Sakınıyormuş da hareket alanı daralmış gibi hafif bir yaslanma. Ilık bir nefes yalıyor ensesini. Kulaklarının ucu tutuşuyor gibi. Çok hafif, belli belirsiz arkaya veriyor bedenini. Tıkanıyor gibi oluyor. Nefes alıp verişi hızlanıyor. Görevlinin adını söylediğini duyuyor uğultular arasında. Arkasına bakmaktan korkarak kartını alıp görüş salonuna yöneliyor.

Çıkıyor yarın.

Yine aynı yerden mi başlayacağız! Hiçbir şey olmamış gibi, araya bunca yoksunluklar, üzünçler girmemiş gibi. Herşey, herkes aynı, bırakıldığı yerde duruyormuş gibi. İnsan ömrünün bir parçasını koparıp alıyorlar kendinden; film şeridinden kimi kareleri keser gibi makaslayıveriyorlar. Bir makas, bir makas daha... Gitti dört yıl, beş yıl, onbeş yıl... Gerisini al, senin olsun; yaşa yaşabilirsen... Peki alınanlar, o makaslanan, bulanık, kendimizin kurgulamaya çalıştığı kareler... Nasıl eklenecek birbirine! Eklenebilecek mi?

Görüşten görüşe sarsılan dinginliğimizi saymazsak, rahatlattık. Alışmıştık yokluğuna. Kabullenmiştik. Sar-

sıntılardan, altüst oluşlardan uzak, kendi kendimize yetmeye çalıştık. Acıları külledik. Kabuk bağladı yaramız. İçin için işlese de onarıyordu kendini. İkimize bir dünya kurmuştuk. Çekip kapatmıştık kepenklerimizi. Sadece görüş günleriydi delikler açan kozamızda; çabucak onarılıyordu bir daha ki görüşe kadar.

"Tahliyesine..." dedi, hakim, dünkü duruşmada.

"Tahliyesine..."

" Al, bu kadarı bize yeter" der gibi. "Gerisi senin olsun, ne yaparsan yap!"

Islak ellerini önlüğünde kurularken, çocuğn saçlarına bir öpücük kondurdu. Zoraki bir "evet" çıktı ağzından, "evet" geliyor, dün tahliyesine karar verdi ya hakim."

Gelecek yarın.

Her zamanki gibi kapıdan giriverecek birden. Kapıdan girecek ve "herkese merhaba, ben geldim" diyecek.

Herkes...

Ben ve Okan.

O'nu bekliyor olacağız.

Okuldan, pazardan, herhangi bir yerden geliyormuş gibi.: "ben geldim" diyecek. Araya bunca yıl girmemiş gibi. Yaşamadığımız yıllar.

Unutabilecek miyiz?

Duruşmalarda, görüşten görüşe yaşanan suskunluğu. İçe atılan, karşısındakine gösterilmeyen, gösterilmekten çekinilen iç çekişleri. Demir parmaklıkları tutan parmakların birden gerilmesini, gözle görülmeyen, sadece bizlerin duyabildiği, hiçbir gözün görmediği özlem titreşimlerini, gözden göze bulaşan şimşeklenmeyi, ışımayı; ya da söylenmek istenip de tam dudakların ucuna gelmişken yutulan sözleri, sese dönüşmeyen, bilinçten kayıp geçen düşünceleri; renksiz, kişiliksiz ama insanı derinden sarsan " tamam, süre doldu!" sözünü;

Unutabilecek miyiz?

"Yarın erken çıkarız evden, değil mi anne? Nizamiyenin önünde bekleriz. Girmeyiz içeriye. Zaten içeri almazlar yarın. Görüş günü değil ki. Kapıda bekleriz. Kendi gelecek nasıl olsa."

Okan!

Gideni hatırlıyor o. Gelen gidenle aynı olacak mı?

"Erken gideriz. Nizamiyenin önündeki otobüs durağında bekleriz. Otobüs bekliyormuş gibi. İçeride kimsemiz yokmuş gibi. Birden babam çıkar kapıdan. Bizi görür. Hemen tanır uzaktan. Koşmam hemen kucaklamak için. Yaklaşsın diye beklerim. Koşarsam anlaşılır. Durakta yalnız olursak belki. O zaman kimse görmez.

BİR SORSA KENDİNE BU HALK

Öldürmeye giydirilen asker elbiseleri
Beden düşmeden ölür
Sayılar çoğaldıkça rakamlara dönüşür
Oğuşturur yüreğini cebinden
Sevinmesi makyajlarla örtülür

Görüntüler bile yetiyor bazen
İnsanda yaşamın inmesine
Bir sorsa kendine bu halk
Neden onlardır yasak koyan
Ölmeme özgürlüğüne.

Bir görse kendini bu halk
Neden hep yoksuldur içeridekiler
Sorsa genç mezarlar cevap verecek
Bizi
Size dil olmayalım diye öldürdüler.

Bir kalksa ayağa bu halk
Yeter dese
Birazda sizin olsun ölmenin madalyonu
Yaşamak fırlatılsın dünyanın sevincine

Suna ARAS

Anlamaz babamın içeriden çıktığını."

O'nun için bir masaldı yıllar öncesi, daha gerisi. Çocukça yaşanan bir peri masalı. Yılların uzaklığı da bunları pekiştirdi, büyüttü. Aynı kişi mi olacak kucaklanan? Kafasını göğsüne dayayıp kokladığı... tanıdık bir yabancı mı?..

"Tabi, erken kalkar, gideriz. Babamız gelecek yarın. Sen şimdi git, uyu. Ben de tabakları yerleştirip geliyorum."

"Hiç uykum yok anne. Zaman çabuçak geçiverse. Hemen yarın olsa. Uyumamıza gerek kalmazdı hiç. Binerdik otobüse, doğru oraya. Belki çıkmış olurdu. Otobüs durağında bizi bekliyor olurdu, ne güzel."

Çocuk, yatak odasına yürürken, kadın da arkasından mutfak önlüğünün ilmiğini çözüyordu.

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

3 Nisan Perşembe

Dün *İnsancıl*'da çalışıyordum. Temel Demirer aradı telefonla. "Bir arkadaşla ziyaretinize geleceğiz. Durumunuz uygun mu" dedi. "Bekliyorum, dedim. Bir saat sonra tanımadığım bir kişiyle geldi. Tanımadığım kişi meğerse *Sokak* gazetesinin yöneticisi Kadir Ali'ymiş.

Temel Demirer, sözü dolandırmadan konuya girdi. "*Sokak*'ta yazmanızı istiyoruz" dedi. Nicedir böyle öneriler geliyor ama sıcak bakamıyorum bu önerilere. Tedirgin oluyorum. Şundan. Türkiye'de yazarlar, okuru, belli bir biçeme alıştırmış. Bu biçemde, yazıyı yazan "insan" yoktur. O yazıları, sanki son derece duyarsız bir makine yazar. O yazılarda akıl yürütülür... karşı görüş çürütülür, ama bunları hep bir makine yapar. Ben bunu bilgisayarla satranç oynarken gördüm. Bilgisayar beni yendi. Çok mu sevindi, az mı sevindi, bilemedim. Bizim yazarlar da bilgisayara benziyor. Hiçbirinin şimdiye kadar üzüldüğünü... sevindiğini... heyecanlandığını... kızdığını... sinirlendiğini görmedim. Okur da alışmıştır buna. Makinenin yazılarını yadırgamaz.

Benim yazılarıma geldikte... Çoktandır yazılarımda ben varım. Bütün insani yanlarımla... üzüntülerim, sevinçlerim, kızgınlığım, yanılgılarım, eksikliğim... yazılarımdayım. *İnsancıl* okuru bana alışkın. Ama öbür dergilerin, gazetelerin okuru yadırgar beni. Düşünün... ilkyaz geldikte leyleklerin yolculuğa hazırlandığını düşünmek etkiler beni. Bunu da yazarım. Öbür dergilerin, gazetelerin okuru bu yüzden iter beni. O duyguların hiç ele verilmediği siyasal yazılar ister. Leylekmiş, çiçek açmış badem ağaçlarıymış, yağmurda saçak altına sığınan kediymiş... bu durumların bende yarattığı etkiler, bunları önemsemez.

Bir de şu var. Ben söylenenlere değil, bu söylenenler sindirilmiş mi, sindirilmemiş mi buna bakarım. Bir örnek vereyim. Ahmet Hamdi Tanpınar şöyle der. "nerede bir edebiyatın başladığını görsek, orada sokağın yazı masası ile birleştiğini görürüz. Malherbe sokağı dinledi. Dickens sokağı edebiyata soktu" (Edebiyat Üzerine Makaleler. Haz. Zeynep Kerman Dergah Yayınları, İstanbul 1977)

Tanpınar'ın söyledikleri doğru. Tanpınar doğruyu söyledi ama bu söylediğini yapmadı. İşte buna sindirilmemiş düşünce diyorum. Sindirilmemiş düşünce, o doğru için, o düşünce için eyleme sokmaz insanı. Bizim yazarlarımızda sindirilmemiş düşünce çoktur. Disiplin üstüne, özveri üstüne yazar ama kendi disiplinli değildir, özverili değildir. Okur da bu düşünceleri sindirmez. Bundan ötürü bizde hiçbir toplantı saatinde başlamaz. Toplantıya saatinde gelmeyenler siyasi, edebi mücadele verse n'olur, vermese n'olur. Konuşurken atar tutar, örgütlenme der, ama o söyledikleri onun hayatı değildir. Onun hayatı, toplantıya geç gelmektedir Örgütsüzlüktür. Disiplinsizliktir.

Tabii asil olan hayattır. Hayat, bu sözleri siler süpürür. Örgüt örgüt diye çırpanan, böyle bir yapı için başlatılan toplantılara bir gelir, iki gelir... sonra "hasta" olur, sonra "işi" çıkar, sonunda gelmez. Gelmek ister, gelemediği için de üzülür. Ama onun hayatı kendisidir. Sindiremediği düşünceler değil.

İşte ben bir de bu sorunla uğraşırım. Şöyle. Hepimiz gül koklarız. Gül görürüz. A gül kokusunu içine sindiremeyen... gülün güzelliğini içine sindiremeyen insani olamaz.

Bakın, dün sabah dergiye gelirken yolda ezilmiş bir solucan gördüm. Solucan ezen insan, insani değerlerini yitirmiş biridir bence. Biz bu dünyayı yalnız kendimizin sandık. Oysa bu dünya börtü böceklerin de. Bir savaşta acımasızca birbirimizi öldürmeye karar vermişsek, öldürelim. Ama bizim gaddarlığımızdan habersiz börtü böcekleri de öldürüyoruz. Savaşın birçok nedeni var. Pazar kavgası şu bu. Bence savaşın bir nedeni de şu. Bu dünya bitkilerin de börtü böceklerin de. Bunu içimize sindirmemişiz.

İşte bu noktada birçok kişiden ayrılıyorum. Bu düşüncelerim rahatsız ediyor birçok kişiyi. Ben de *İnsancıl* dışında pek yazmıyorum. Ama *Sokak*'ta yazmayı düşündüm. Gazetede yazmam için ta *İnsancıl*'a kadar gelen bir insanı geri çevirmem kabalık olurdu. Üstelik işin içinde Temel Demirer var.

Sokak 15 günde bir çıkıyor. Ben ayda bir yazacağım. Bakalım n'olacak.

10 Nisan Perşembe

Ongün önce *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Kulubü*'nden aradılar. Şenlik yapıyorlarmış. Şenlik çerçevesinde *Edebiyat ve Eleştiri* konulu bir panel düzenleye-

ceklermiş. "Gelir misiniz" dediler. "Gelirim" dedim. Öbür iki konuşmacı da Fethi Naci'yle Ahmet Oktay'mış. Bunu duydukta sevindim. Fethi Naci'yle Ahmet Oktay'la ciddi bir tartışma açımlayıcı olacaktı. Bu tartışma için hiçbir hazırlık yapmadım. Hem Ahmet Oktay'ın hem Fethi Naci'nin düşünce yapılarını... düşüncelerini nasıl bir akıl yürütmeyle temellendirdiklerini biliyorum. Bu, benim kazancım. İkisinin de beni okuduğunu sanmıyorum. Bu onların kaybı.

Pazartesi günü *Cumhuriyet*'in *Sanat Çizelgesi*'nde gördüm. *Edebiyat ve Eleştiri* konusunu Feridun Andaç'la tartışacakmışız. Anladım, Fethi Naci'yle Ahmet Oktay benle tartışmayı kabul etmemiş. Oysa kabul etmeleri gerekirdi. Ben her ikisinin de sanatta star sistemi içinde olduklarını... bu sistemi pekiştirdiklerini söylüyorum. İşte orda... gençlerin önünde bu tezin uyduruk bir tez olduğunu göstermeleri... benim tezimi çürütmeleri onlar için iyi olurdu.

Şimdi Feridun Andaç geliyor. Feridun Andaç'ın bu paneli neden kabul ettiğini bilmiyorum. Andaç için rahat bir panel olmayacak bu.

Panel bugün saat 14.00'de.

11 Nisan Cuma

Dün panele kimse gelmedi. Yalnızdım. Ufuk, paneli açarken söyledi. Kimi "İşim var" demiş. Kimi benim adımı duyunca caymış. Dinleyenler güldü bu duruma. Ben de söyledim. Benim tezlerimi çürütmek için bir fırsat çıkmıştı. Üstelik ben tek konuşmacıydım. Onlar iki... isterse üç kişi gelebilirlerdi. İstedikleri kadar konuşabilirlerdi. Olmadı. Gelmediler. Böylece panel, konferansa dönüştü. Gençler, *Edebiyat ve Eleştiri* sorununa ciddi bir ilgi gösterdiler. Buna sevindim.

İki saat sürdü konferans.

Daha sonra çay içmek için klüp odasına gittik. Gençler... Berrin Taş... İsmet Alıcı... yeni oturmuştuk. "Toktamış Ateş geliyor" dediler. Bir gerginlik yeli esti odada. Toktamış Ateş hızla girdi odaya. Beni gördü. Güldü. "Gel kavga edelim Cengiz" dedi. Sarıldık. Öpüştük.

Herkes rahatladı.

Daha önce bir çatışmamız oldu Ateş'le. Sert. Bu yüzden bir dargınlık girdi aramıza. Etik değerler harcanmamışsa dargınlık yüktür benim için. Toktamış Ateş'le çatışmamız bayağı sert oldu ama etik değerler harcanmadı. Etik değerler harcanmamışsa, bir çatışmadan ötürü tanıdığım bir insana yüz azdırmak ağır gelir bana. Belli etmesem bile üzülürüm... o üzüntüyle yaşarım. Kaç yılımız var şu dünyada. Üstelik evrende neler olacağı bilinmez. İşte güneşte kopan bir fırtına sarıverdi dünyamızı. Daha sert bir fırtınayı düşünün... yörüngeden çıkmış bir dünya. Neler gelir başımıza kimbilir. Bu yüzden bir ilişkide etik değerler harcanmamışsa çabucak barışmalı dargınlar. İnsanız. Bugün var, yarın yokuz.

Dün Toktamış Ateş'le barıştık. Sevindim.

15 Nisan Salı

Kış geri geldi. Günlerdir titreyip duruyoruz soğuktan. Hele bugün... Geçen hafta ısıtanlı günlerin sonu geldi demiştim, böyle düşünmüştüm. Olmadı. Bu hafta da yanacak ısıtan... Sonra, belki hafta başında güneş gelir, kırar soğuğu.

Radikal'de bugün Mehmet Y.Yılmaz "Şu 41 yıllık hayatımda ben neler öğrenmişim, bakalım siz ne diyeceksiniz?" diyor. Öğrendiklerinden biri şöyle "Anneannem hep 'iyilik yap, iyilik bul, kim kazanmış kötülükten' derdi. Ben 41 yılın sonunda şöyle düşünüyorum. Eğer büyük bir kötülükle karşılaşmak istemiyorsanız hiç kimseye karşılıksız bir iyilik yapmayın."

Ben 54 yaşındayım. Mehmet Yılmaz bende 13 yaş küçük. Daha öğrencek. Yaşı biraz ilerledikte, karşılıksız koşulunu da kaldıracak. Eğer büyük bir kötülükle karşılaşmak istemiyorsanız karşılıklı da olsa karşılıksız da olsa hiç kimseye iyilik yapmayın diyecek. Benim yaşıma geldikte şöyle düşünecek. İyilik yaparsan mutlaka kötülük görürsün, kötülük göreceğinizi bile bile iyilik yapmaya devam.

Geçen gün bir konferans öncesi bir genç şöyle dedi. "Hocam" bir zamanlar iyilik yaptığınız insanların, size kötülük yaptığını biliyoruz. Siz ise iyilik yapmaya devam ediyorsunuz. Bu işin sırrını bize açıklar mısınız?" Gülümsedim.

Şimdi bu işin sırrını söyleyeceğim. Benim hiç kimseden... hiçbir kurumdan hiçbir beklentim yok. Bütün beklentilerimi sıfırladım.

Bu, üstün bir güç... ciddi bir korunak sağlıyor bana. Bir zamanlar iyilik yaptığım kişilerin, hakaretlerini duydukça... okudukça gülümsüyorum.

İkinci sırrım şu. Hiçbir kurumda erimiyorum. Bireyselliğimi... şahsiyetimi koruyorum. Kim ne derse desin doğru bildiğimi söylüyorum, doğru bildiğim biçimde eyliyorum.

Üçüncüsüne geldikte... Karşımdaki kişinin davranışına göre değiştirmedim davranışımı. O nasıl davranırsa davransın, ben ilkelerimden sapmadım. Sözgelimi, bir zaman iyilik yaptığım biri, sonradan hakaretler yağdırırsa, aynı şekilde davranmadım. Onu kötülemedim. Böylece iç dünyamı karartmadım, iç dünyamı daraltmadım... iç dünyama kötülük tohumları ekmedim.

Dördüncü... Bana kötülük yapanı yargılamadım. Anladım.

Beşincisi... Bana kötülük yapanın kötü insan olduğunu düşünmedim. Bana kötülük yapanın değerini harcamadım.

Bütün bu sırlar, temel bir sırrın üstünde durur. İnsan sevgisi. İnsanı severim ben. O değil mi ateşi buldu... tekerleği yaptı... yazıyı yarattı. O güzel romanlar yazdı... güzel besteler yaptı... dairenin çapını buldu. Hiç unutmam. Güzel bir şiirde milyarlarca insanın emeği vardır.

Ben bugün yazabilirsem, siz okuyabiliyorsanız, arkamızda milyarlarca insanın emeği olduğu içindir. Kötülük yapanlar... İşte onlar bunu bilmedikleri için kötülük yaparlar. Yoksa kötü oldukları için değil.

İnanın bana bunu bilselerdi kötülük yapmazlardı. Bazen onları düşünürüm... kötülük yapanlar, içim sızlar... üzülürüm. Bilselerdi... bildiklerini sindirebilselerdi kötülük yapmazlardı. Tabii bunun için tarihten çıkmayan... tarihin içinde dolanan insani bilinç gerekli... aydınlık bilinç. Benim görevim de bu değil mi. İnsana kendini anımsatmak... İnsanı tarihin içine sokmak... aydınlık... insani bilinçle tarihin içinde yaşatmak. Bu önemli. Çünkü tarihsiz insan, istemese bile... bilmeden kötülük yapar.

18 Nisan Perşembe

Dün, *Toplumsal Araştırmalar Vakfı* Kadıköy bölümünde Popüler Kültür'ü konuştuk Ömer Laçiner'le. Ö.D.P Kadıköy Bölümü Gençlik Kümesi düzenledi toplantıyı.

Güzel bir toplantı oldu. Ö.D.P.'lilerin düzenlediği bir toplantıdan ilk kez doygun... umutlu ayrıldım. Bunun nedeni de Ö.D.P.'li gençlerin canlı... samimi dikkati... sorunu kavramaları.

Kendim için konuşuyorum. Benim söylediklerim önemli değil. Önemsediğim gençlerin benim söylediklerime tepkileri.

Kimi toplantılarda sorular geneldir. Beni hiç dinlemeyen bile o soruyu sorabilir Ö.D.P.li gençlerin soruları böyle değildi. Ne söylediysem ordan geldi soru.

Buna sevindim. Bunu önemsiyorum çünkü.

Bir de şu. Verdiğim örneklere takılmadı gençler. Örneği hangi tümel için verdiğimi hemen kavradılar. Buna bilinç açıklığı denir. Bize böyle gençler gerekli.

Ben aslında karamsar biriyimdir. Buna karşın umudumu... mücadele gücümü yitirmem. Böyle çelişkiler yaşarım. Dün gençlerde bilinç açıklığını görünce sevgiyle ayrıldım toplantıdan. Yolda bir cigara yaktım. Kadıköy'e doğru yürüdüm.

İçimde bir orkestra Vivaldi'nin Mevsimleri'ni çalıyordu.

24 Nisan Perşembe

Kemal Bekir'i düşünüyorum. Şimdi burda... dergide olsa, kalksam bir kucaklasam diyorum.Ben bu duyguya Beethoven'in *Beşinci Senfoni*'sini dinlerken kapılırım. *Beşinci Senfoni* hiç tükenmeyen... insani yaratıcılığın insanın bilincini ışıklandıran bir eserdir. İnsan böyle bir eser yaratmışsa, mutlaka güzel bir dünya kurabilir dedirten... insana umut, insana güven veren bir eserdir *Beşinci Senfoni*. Burdan Kemal Bekir'in yeni çıkan romanı *Kanlı Düğün*'e geliyorum (Ceylan Yayınları) *Kanlı Düğün* çok sesli senfonik bir roman. İnsani yaratıcılığın insanın bilincini ışıklandıran bir eser *Kanlı Düğün*.

Kanlı Düğün nasıl bir roman, şimdi bunu anlatacağım. Önce şu, iki yüz yıldır bir tarjedi yaşıyor bu toplumun insanları. Bu trajediyi yaşayanlar duyumsamıyor. Bu durup dururken mümkün değil. Çünkü yaşadığımızın n'olduğu bize şairler, yazarlar, besteciler duyumsatır. Bir romanı... bir şiiri okuruz, yaşadığımızın n'olduğunu anlarız. Roman... şiir... öykü böylesine önemlidir. Roman... şiir... öykü gevezelik değildir. Aydın Öztürk "ozanın önce iç trajedisine bakmasını" söyler. Doğrudur bu. Ozan ya da yazar içini göremiyorsa, o da yaşadığının n'olduğunu bilmez. O zaman işte karşımıza Adalet Ağaoğlu, Selim İleri, Orhan Pamuk çıkar. Bu yazarların kitapları insanın bilincini karartır. Çünkü bu eserlerde bir sorun... insani bir sorun yoktur. Bu eserlerde insani sorun irdelenmez. Güzel cümle kurma hevesiyle yazılmış romanlardır onlar. Hani, mahkemelerin önünde dilekçeçiler vardır, kan damlar kalemlerinden. "Ben adamı ipten alırım, ben adamı ipe gönderirim" diye geçerler daktilonun başına. Tumturaklı cümlelerle... doldur boşalt yöntemiyle dilekçe yazarlar. Bunlar da öyledir... yazar olamamış yazıcılar derim bunlara. Oysa bu toplum trajedi yaşıyor. Bunu göstermek gerekiyor. İşte Mustafa Kemal. Yusuf Akçura'yla Ziya Gökalp'in türklük idesiye yola çıktı Mustafa Kemal. Sınıfsız, imtiyazsız bir ulus oluşturmak istedi. Hem burjuva sınıfına dayanacaksın, hem sınıfsız, imtiyasız bir toplum kuracaksın. Mümkün değil. İşte trajik nokta burası. Bunu bir tek Yakup Kadri sezdi. Bu sezgiyle *Yaban*'ı, *Ankara*'yı, *Panaroma*'yı yazdı.

Türkiye, 1960'lardan sonra bir başka trajedinin içinde. Gençler, sınıfsız... sömürüsüz bir dünya için ayağa kalktı. Bu gençlerin arkasında proletarya yoktu. Ama karşılarında devlet vardı. İşte 12 Mart öncesinin trajik noktası burda. Yazarlarımız kendi iç trajiklerine bakamadıkları için bu noktayı göremediler. Ya yenilginin yılgınlığını ya da hareketin yüceltilmesini yazdılar. Eksik... yanlış yazdılar. Çünkü trajide de yenilgi... yılgınlık yoktur. Trajedide yüceltme köhnemiş yöntemdir. Çağımızın trajedisinde yüceltilmiş kahraman olamaz. Çağımızın trajedisi insanı anlatır.

Bu yazılmadı. Türkiye'de. Ama biri çıkıp bunu yazacaktı. Çıktı. Kemal Bekir. *Kanlı Düğün*'ü yazdı. *Kanlı Düğün* 12 Mart ortamını anlatıyor.

Trajediyi oluşturan öğeler şöyle oluşuyor. Güzel düşüncelerle... inançla, küçük bir kıvılcımın alev alev yurdu saracağına inanan gençler. O gençlerden biri... Hüsnü "Halkım benim diye geçirdi içinden, Anadolu'm bir kıvılcımla parlayacak ateşin" diye düşünüyor.

Trajedinin ikinci öğesi halk. Hüsnü'nün halkı gerçekte yok. Halk, mal mülk davasına düşmüş. Üstelik çarpık bilinciyle bakıyor olaylara. Devrim için yollara düşen devrimcilere çok uzakta "sağduyulu" halk.

Üçüncü öğe, devlet... devlet aygıtı. O aygıt, evde karısını, çocuğunu düşünen, aldığı işi pek önemsemeden polis Selamilerle ilk soruşturmayı başlatabilir. Ama iş ciddileşirse attığını vuran timle devreye girer. Ayrıca şahsiyetsiz Cahitler, Saffetler, devletin gözü kulağıdır. Dingin günlerde bunlar önemsenmez... göze batmaz. Ama mücadele başladıkta bunlar devletin kulağına fıslar. Şurda yemek yediler... şu saatte şurda toplandılar diye.

Kemal Bekir, iç trajedisine bakan bir insan. Bundan ötürü bu toplumun trajedisi görmüş... bize yaşadığımızın n'olduğunu... trajedi olduğunu anlatıyor *Kanlı Düğün*'de.

Kanlı Düğün bir insan araştırması. Gerçekçi. Bu romanda insan sıfatla anlatılmıyor. İnsan, ilişkileri içinde... durumla anlatılıyor. *Kanlı Düğün*'de insan somut. Bu topraklarda yaşıyor, eyliyor... düşünüyor.

Kemal Bekir, insanı ele veren ince ayrıntılarda anlatıyor insanı. Sözgelimi Nesrin. Soylu bir ailenin kızı. Kocası Nejat. Amerika'da uluslararası bir kuruluşta görevli. Sonra Türkiye'ye geliyor, Ankara'ya yerleşiyor. Danışmanlık yapıyor. Nesrin, üvey kardeşi Yücel öldürüldükte, annesine başsağlığı için İstanbul'a geliyor kocasıyla. Havaalanından otomobille Hilton'a giderken İstanbul'a bakışından soylu Nesrin'in güzellik anlayışını görüyoruz. Burası önemli. Nesrin durup dururken konuşmuyor. Nesrin İstanbul'a bakarken konuşuyor. Şöyle. "Neco ne iyi ediyordu bakmamakla. Vah vah vah. Yaşanmaz olmuş bu kent. Gerçi surların kavuklarına sokulmuş tahta klubeler eskiden de vardı. Ama onlar bir hava verirdi İstanbul'a, renk katardı. Kendi halinde, yoksul balıkçılar, sevimli çingenelerdi onlar, oysa klubeler çoğalmiş."

Kemal Bekir, toplumsal konumu meşrulaştıran bilincin güzellik anlayışını, o bilincin içinden pek güzel gösteriyor. Bilinç durumları hep böyle belli bir ilişki içinde *Kanlı Düğün*'de. Buna bir örnek daha vereceğim. Soylu Osmanlı Sabirpaşa'nın torunu Yücel devrim için yola düştükte annesi, bilinç durumuyla şöyle düşünüyor. "Hadi onlar, o yoksul çocukları böyle bir şey isterler, peki ama Yücel'e ne oluyor? O da yoksul çocuğu değil ya... İş, ta buraya kadar, oğlu Yücel'e, Sabir Paşa apartmanına kadar dayandığına göre, anlayamadığı bir şeyler mi dönüyor yoksa ortada? Ne denli ahmak, inatçı da olsa kendi çıkarına karşı koyacak değil ya oğlu. Yoksa kendinin, çevresindekilerin, klüptekilerin, sevgilisi avukatın, eniştesinin bile kavrayamadığı, bilemediği bir şeyler mi oluyor ülkede? Elbet çıkarını tepecek denli değil bu Yücel. Yoksa bugünden yarına değişecek bir şeyler mi var? Yerini şimdiden sağlama mı alıyor Yücel? Öyle ya ne de olsa dedesinin torunu, babasının oğlu ama..."

Kemal Bekir,soylu bir kadının bilincinde cumhuriyetten beri yaşanan bir sorunu anlatıyor. Sözgelimi, Ankara'da Mustafa Kemal'in başarılı olacağını anlayınca, İstanbul'da Osmanlı ticaret Odası toplanıyor, bütün tüccarlar fesi atıp kalpak giyiyor... hepsi... yerini sağlama almak için. Bugünün liberalleri... ikinci cumhuriyetçileri... holding desteğinde tiyatro yapanlar, hepsi çok sert solcuydu. Yerini sağlama almıştı hepsi. Bunların bir bölümü 12 Mart'ta, bir bölümü 12 Eylül'de döküldü.

Bitirmeden önce şunu söylemeliyim. Kemal Bekir, *Kanlı Düğün*'ü 20 yıl önce yazdı. Yirmi yıl önce okuduğum romanı 20 yıl sonra okudukta şunu gördüm. Roman tükenmemiş. Roman okurun birikimine göre açılıyor. Sözgelimi oyuncak tabanca... Bu oyuncak tabanca simgesi, tarih durdukça duracak egemen sınıfların alnında... silinmez bir leke.

Peki, bu roman niye 20 yıl basılmadı. Neden 20 yıl bekledi. Yalın bir nedeni var bunun. *Kanlı Düğün* moda roman değil. "Modern" roman değil. *Kanlı Düğün* roman... gerçekçi bir roman.

Kemal Bekir'i düşünüyorum. Şimdi burda olsa, kalksam sarılsam. Çünkü Kemal Bekir, *Kanlı Düğün*'le insani yaratıcılığın gücünü gösterdi. İnsana güvenimi... umudumu pekiştirdi.

Bu romanı yazan... her gün konuştuğumuz kelimelerden estetik bir dünya yaratan insan, ergeç güzel bir dünya kuracak.

28 Nisan Pazartesi

Sabah... yürek daraltıcı bir durum. Sevgideğer Temel Demirer gözaltına alınmış. Ankara'da. Niye gözaltına alınmış diye bir soru son derece anlamsız. Türkiye geçerli hukukun bile işlemediği bir ülke. Türkiye'de geçerli kural, gücü gücü yetene. Hiç kimsenin can güvenliği yok. İşte böyle bir ülkede güzel dünya mücadelesi veriyor Temel Demirer... araştırıyor... irdeliyor... açımlıyor... koştur koştur yaşıyor.

Temel Demirer'in gözaltına alınması... sorgulanması, yalnızca Temel Demirer'e değil, insana kötülük. Çünkü Temel Demirer, kendi için değil, insan için eyliyor, insan için yaşıyor.

Peki, insan, neden kötülük yapar. Sokrates'e göre bilgisizlikten. Bilgisiz insan iyiyi kötüden ayıramaz. İyilik yapıyorum derken kötülük yapar. Bunun için Sokrates iyinin ne olduğu bilgisini son derece önemser. Bunu ben de önemsiyorum. Sözgelimi, Temel Demirer'i gözaltına aldırtanlar... gözaltına alanlar, iyinin bilgisini edinmiş olsalardı, bu kötülüğü yapmazlardı. Ama onlara bu iyinin, kötü... çok kötü olduğu öğretilmiş...

Şimdi önümüzde bir sorun daha var. İyinin bilgisini edinmek. Temel Demirer, kimsenin kimseyi sömürmediği... bütün insanların güle oynaya yaşayacağı bir dünya için mücadele ediyor. Böyle bir ülküye... bu ülkü için mücadele eden bir insana, "O kötü işler tasarlıyor, onun için gözaltına aldık" deniyorsa... denecekse... bunu diyen kopkoyu bilgisizdir.

İşte bu bilgisizlikten ötürü bugün bir insan, insan için mücadele eden Temel Demirer, gözaltında.

Bilgili insan, bilen değildir. Bilmediğini bilendir. Bu anlamda bilgili insan Temel Demirer'i gözaltına almaz. "Demirer" der bilgili insan "çok kafam karışık... bana şu işin doğrusunu öğretir misin." Temel Demirer, çayından bir yudum alır, cigarasını yakar "Bak arkadaşım" diye öğretmeye başlar.

Temel Demirer, insan... insan için öğretmeye devam edecek.

29 Nisan Salı

Sabah. Sevinç. Dün Temel Demirer serbest bırakılmış.

30 Nisan Çarşamba

News-Letters... A.B.D.'nin Şikago kentinde 10 yıllardır yayınlanan marksist aylık dergi. Tabii böyle bir dergiden haberim yoktu. Süreyyya Evren söyledi. Bizde tuttuk Evren aracılığıyla *İnsancıl*'ı gönderdik *New Letters*'e. Onların da *İnsancıl*'dan haberi yokmuş. Böylece *İnsancıl, News-Letters'in, News-Letters İnsancıl*'ın varolduğunu öğrendi.

İstanbul'la Şikago arasında insani bir çizgi kuruldu. Bu insani çizgi üstünde *News-Letters*'le, *İnsancıl* arasında yazı değiş tokuşu yapılacak. Biz Kevin Anderson'un bir yazısını geçen sayı yayımladık *İnsancıl*'da. Şimdi ben *News Letters*'e bir yazı hazırlıyorum. Okurlarım bilir, marksist bir aydınlama... kalkışma hareketinin Anadolu'da başlayacağını söylüyorum. Bakmayın bugünün tatsızlığına. Anadolu'da atıldı uygarlığın temeli. Dünyada ilk aydınlama hareketi Anadolu'da başladı. Thales bir Anadolu insanı. Yunus Emre, Karacaoğlan, Tevfik Fikret, Nazım Hikmet, A.Kadir, Rıfaz Ilgaz... bugün yaşayan birçok değerimiz. Böylesi değerlerin oluştuğu Anadolu'ya hiç kimse tırıl bir noktada tutamaz. Ayrıca bugün birçok insan, bir çok kurum güzel bir dünya için mücadele ediyor. Tabii bu mücadele yeterli değil. Eksiği var, yanlışı var. Ama bu bizi umutsuzluğa düşürmemeli. Bütün sorun şurda. Marks'ın hareket noktası insancıldır... insanidir. Anadolu'da insani kültürün öğeleri vardır. Bu insani kültür, marksist yöntemle, ama mutlaka ezilenlerle birlikte birleştiğinde, insan yeniden ayağa kalkacaktır Anadolu'da.

Bu kalkışma, bu hareket hiçbir şekilde milliyetçi olmayacaktır. Bu kalkışma, bu hareket evrenseli amaçlamak zorundadır. Bu nedenle, insani kültürü bozuntuya uğratacak milliyetçi her öğe silinip atılmalıdır. Macit Gökberk ne güzel söylüyor: "Ulus kavramının arkasında yerine göre az ya da çok romantik felsefe vardır. Dolayısıyla ulusçu görüş tutucu olmak eğilimindedir; geçmişi efsanelere yatkındır. Söylenceler ise daha çok hayal gücnüün yaratmalarıdır. XIX. yüzyıldan günümüze kadar uzanan Aydınlanma görüşüne olan tepkide, romantik kökenli ulusçuluğunun da azımsanmayacak bir yeri vardır." (İpsiroğluna Saygı, Çağdaş Düşünce, Ada Yayınları, İstanbul 1982)

Milliyetçi hareket, gerekçesi ne olursa olsun insani, eşitlikçi bir düyaya götürmez insanı. Milliyetçilik, "ulus ruhu" insanlaşmanın, aydınlanmanın en büyük engeli.

Biliyorum, bu söylediklerim bugünün "moda" görüşlerine uygun değil. Bu yüzden birçok kişi kızıyor bana. Ama ben çoğunluğa karşı doğruyu söylüyorum. Milliyetçi hareketler, Anadolu aydınlanmasını engelliyor.

Aydınlanma için milliyetçi öğelerin mutlaka silinip atılması gerekiyor.

A.B.D.'li okura şunu anlatacağım. Evrensel değerlerle donatılmış marksist aydınlanma hareketi Anadolu'da başlayacak. Başlamalı. Bugün aydınlanmayı engelleyen bir nokta milliyetçilik, öbür nokta din. Bu iki noktayı aşabilmek için kendi hayatımızla sınırlı ihtirasları bırakmalı... bin yıl ötesini gören insani bir ihtirasla, kimsenin kimseyi sömürmediği... yabancılaşmanın kaldırıldığı... insanın insanlaştığı bir toplum için mücadele etmeliyiz.

İNSANCIL YAYINLARI

- Nazım Hikmet'in Şiiri
  Afşar Timuçin / 300.000,-TL
- Felsefe Bir Sevinçtir
  Afşar Timuçin / 300.000,-TL
- Aşkolsun Kırlangıçlar
  Afşar Timuçin / 300.000,-TL
- Eleştiri
  Cengiz Gündoğdu / 300.000,-TL
- Yıldız Güncesi
  Cengiz Gündoğdu / 300.000,-TL
- Akanyıldız (öykü)
  Cengiz Gündoğdu / 300.000,-TL
- İnsanın Ayak Sesleri (şiir)
  Berrin Taş / 200.000,-TL
- Bir Kenti Ağlıyorum (şiir)
  Berrin Taş / 200.000,-TL
- Işığa Doğrulum
  Berrin Taş / 250.000,-TL
- Martısız Deniz (öykü)
  Semiha Uçuk / 200.000,-TL
- Uzaydan Gelen Kadın
  Semiha Uçuk / 200.000,-TL
- Gezi Notları
  Semiha Uçuk / 200.000,-TL
- Cumartesi Anneleri (şiir)
  Aydın Öztürk/ 200.000,-TL
- Farenin Ölüm Baladı (şiir)
  İsmet Alıcı / 200.000,-TL
- Değiniler
  Osman Bozkurt / 200.000,-TL
- ABC Denemesi (şiir)
  Aytekin Arık / 200.000,-TL
- Bir Saksılık Dünya (şiir)
  Ayhan Ergün / 200.000,-TL
- Havasın Sözleri (şiir)
  Halil Özkul / 150.000,-TL
- Saklı (şiir)
  Süleyman Sırrı Kazdal / 150.000,-TL
- Gül Dikenini Öpünce (şiir)
  Arif Madanoğlu / 150.000,-TL
- Öbür Yanı da Ateş (şiir)
  Bozan Yaman/ 150.000,-TL
- Açık Gece (şiir)
  Ömer Bilge / 150.000,-TL
- Dinlenen Cadı (şiir)
  Nihat Ateş / 150.000,-TL
- Arka Balkon (öykü)
  Kezban Özbay / 150.000,-TL
- İnsan Eli (öykü)
  Mehmet Şekeroğlu / 150.000,-TL
- Proxima Centuari (roman)
  Ömer Baytaş / 250.000,-TL
- Çağrısız Hayalim (roman)
  Kaan Arslanoğlu / 250.000,-TL
- Kişilikler (roman)
  Kaan Arslanoğlu / 300.000,-TL
- Şiir Gündemi (deneme)
  Sennur Sezer / 150.000,-TL
- Okul Sözlüğünün Eleştirisi
  Yusuf Çotuksöken / 200.000,-TL
- Denemenin Kıyılarında
  Yusuf Çotuksöken / 300.000,-TL

İNSANCIL YAYINLARI
MOLLA FENARİ SOK. NADİR HAN NO:40-42 KAT:5 CAĞALOĞLU/İST
TEL: 0.212. 511 79 94 - 513 93 99

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • 200.000 .TL.(KDV DAHİL) ISSN 1300-4158

İNSANCIL

M. İrfan BENLİ
Çocuk Düşleri
70x50 Yağlıboya tual